

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
EDUKOLOGIJOS FAKULTETAS
EDUKOLOGIJOS KATEDRA

Anželika Grigaliūnė

Karjeros edukologijos magistrantūros studentė

**ŠIAULIŲ PROFESINIO RENGIMO CENTRO
BUTINIŲ PASLAUGŲ SKYRIAUS MOKSLEIVIŲ
PROFESIJOS RINKIMOSI VEIKSNIAI
(ATVEJO ANALIZĖ)**

Magistro darbas

Darbo vadovė
Doc. dr. E.Masiliauskienė

Šiauliai, 2015

Darbas originalus.....Anželika Grigaliūnė
(studento parašas)

TURINYS

SANTRAUKA	3
SUMMARY	4
ĮVADAS	5
TERMINŲ ŽODYNĖLIS	9
1. PROFESIJOS PASIRINKIMO TEORINIS PAGRINDIMAS	10
1.1. Profesijos pasirinkimo samprata	10
1.2. Profesijos pasirinkimo teorijos	13
1.2.1. Bruožų ir veiksmų teorija	14
1.2.2. Psichodinaminė teorija	15
1.2.3. Profesinės raidos teorija	16
1.2.4. Socialinio mokymosi ir sprendimo priėmimo teorija	17
1.3. Profesijos pasirinkimą įtakojantys veiksniai	21
1.3.1. Vidiniai veiksniai	23
1.3.2. Išoriniai veiksniai	29
2. PROFESINIO RENGIMO CENTRO MOKSLEIVIŲ PROFESIJOS PASIRINKIMO VEIKSMŲ EMPIRINIS TYRIMAS	36
2.1. Tyrimo metodika ir organizavimas	36
2.2. Tyrimo etika	37
2.3. Tiriamųjų charakteristika	37
2.4. Profesinio rengimo centro moksleivių anketinės apklausos rezultatai ir analizė	39
2.4.1. Profesinio rengimo centro moksleivių profesijos pasirinkimo vidinių veiksmų analizė	40
2.4.2. Profesinio rengimo centro moksleivių profesijos pasirinkimo išorinių veiksmų analizė	45
IŠVADOS	59
REKOMENDACIJOS	61
LITERATŪRA	62
PRIEDAI	68

SANTRAUKA

ŠIAULIŲ PROFESINIO RENGIMO CENTRO BUITINIŲ PASLAUGŲ SKYRIAUS MOKSLEIVIŲ PROFESIJOS RINKIMOSI VEIKSNIAI (ATVEJO ANALIZĖ)

Magistro darbas

Tyrimo aktualumas. Profesijos pasirinkimas yra vienas svarbiausių ir sudėtingiausių jaunuolio gyvenimo uždavinių, nes pasirinkta profesija stipriai įtakoja visas asmenybės gyvenimo sritis, lemia ne tik asmeninę jaunuolio laimę, bet ir sėkmingą integraciją į visuomenę. Profesijos pasirinkimas yra sudėtingas, daugiakomponentis reiškinys, kurį įtakoja ir vidiniai ir išoriniai veiksniai.

Tyrimo objektas – profesinio rengimo centro moksleivių profesijos rinkimosi veiksniai.

Tyrimo hipotezės:

1. Vidiniai veiksniai – gabumai, interesai yra svarbiausi veiksniai, renkantis profesiją moksleiviams, besimokantiems profesinio rengimo centre.
2. Išoriniai veiksniai – šeimos (tėvų) ekonominis – socialinis statusas ir profesijos prestižas yra svarbiausi veiksniai renkantis profesiją moksleiviams, besimokantiems profesinio rengimo centre.

Tyrimo tikslas – ištirti profesinio rengimo centro moksleivių profesijos pasirinkimą įtakojančius veiksnius.

Tyrimo metodai. Teorinis metodas – teorinių studijų apie profesijos pasirinkimo vidinius ir išorinius veiksnius tyrinėjimas. Empirinis metodas – veiksnių įtakos profesijos pasirinkimui kiekybinis tyrimas – anketinė apklausa. Statistinis metodas – statistinis empirinio tyrimo duomenų apdorojimas ir analizė.

Tyrimo imtis. Kiekybiniame tyrime dalyvavo 140 Šiaulių profesinio rengimo centro Buitinių paslaugų skyriaus paskutinio kurso moksleiviai. Taikyta tikslinė respondentų atranka.

Tyrimo metodologija. Atliekant veiksnių įtakos profesijos pasirinkimui tyrimą, vadovautasi kelių profesijos pasirinkimo teorijų idėjomis ir nuostatomis: bruožų ir veiksnių, psichodinamine, profesinės raidos bei socialinio mokymosi ir sprendimo priėmimo teorijomis.

Tyrimo rezultatai. Empiriniu tyrimu nustatyta, kad profesijos pasirinkimui didžiausios įtakos turintys vidiniai veiksniai yra susidomėjimas profesija, gabumai bei interesai, o mažiausiai reikšmingi – sveikata ir fizinės savybės. Didžiausią įtaką profesijos pasirinkimui turintys išoriniai veiksniai yra karjeros perspektyvos, galimybė įgyti paklausią profesiją bei įsidarbinimo galimybės. Mažiausiai įtakos turinčius išorinius veiksnius respondantai įvardijo aklą sekimą draugais, tėvų nurodymus ir pageidavimus bei tėvų profesijos tęstinumą.

SUMMARY

OCCUPATION CHOICE FACTORS OF ŠIAULIAI VOCATIONAL TRAINING CENTRE DEPARTMENT OF EVERYDAY SERVICE STUDENTS' (CASE ANALYSIS)

Master's paper

Research relevance: Occupational choice is one of the most important and complicated tasks in young person's life because the chosen occupation strongly influences all fields of life, the personal happiness and also a successful integration into the society. Occupational choice is a very complex, multiple phenomenon that is determined by internal and external factors.

Research subject – occupation choice factors of vocational training centre students.

Research Hypothesis:

1. Internal factors – abilities and interests are the most important for occupational choice of Vocational training centre students.
2. External factors – family (parents') socioeconomic status and occupation prestige are the most important factors for occupational choice of Vocational training centre students.

Research aim – to investigate factors that influence occupational choice of vocational training centre students'.

Research methods: Theoretic – to identify what internal and external factors influence occupational choice of students; empirical - for quantitative research was used questionnaire; and statistical - analysis of quantitative research data.

Research sample: The study sample consisted of 140 last term students of Šiauliai vocational training centre Department of Everyday Services. The respondents were selected by target selection.

Research methodology: the research of occupational choice factors is based on the trait and factor theory, psychodynamic theory, career development theory and social – learning and decision making theory.

Results of the empirical research. The results of the empirical research showed that the most important internal factors for occupational choice are interests in occupation, abilities and interests. The least important internal factors are health and physical features. Career opportunities, a demand of occupation and possibility to find a job are the most important external factors. Following the friends lead, parental guidance and orders, parents' occupations are not important external factors for occupation choice.

IVADAS

Tyrimo aktualumas. Profesijos pasirinkimas yra vienas svarbiausių ir sudėtingiausių jaunuolio gyvenimo uždavinių, kuris „priklauso reikšmingiausiems gyvenimo struktūros komponentams, atimantiems didžiausią laiko ir energijos kiekį“ (Augienė, 2009, p. 118). Profesijos pasirinkimas – tai ne tik „jaunuolio žingsnis į savarankišką gyvenimą,, (Чередниченко, Шубкин, 1985, p. 31), bet ir kartu „socialinė integracija į visuomenę“ (Savickas, 2005, p. 48).

Pasak B. H. Lemme, „pasirinkti profesiją tolygu pasirinkti gyvenimo būdą“ (2003, p. 332), nes pasirinkta profesija stipriai įtakoja ne tik asmenybės gyvenimą – šeimą, laisvalaikį, gyvenimo būdą, „gyvenamą vietą, aprangos stilių, draugų ratą“ (Bingham, Stryker, 2005, p. 62), bet ir kitas gyvenimo sritis – socialinius ryšius, kontaktus, pajamas, socialinę padėtį visuomenėje – socialinį statusą, vertę – socialinį prestižą, kitų žmonių pagarbą bei gyvenimo kokybę.

Profesijos pasirinkimas yra daugiakomponentis reiškinys, kuris apima vidinius (fiziologines, psichologines individo ypatybes) ir išorinius (socialinius, ekonominius, ugdymo) veiksnius. Šie veiksniai tarpusavyje sąveikauja, vienas kitą įtakoja. Autorės L. Ustinavičiūtė, A. Katkonienė ir I. Žemaitaitytė (2011, p. 170) teigia, kad „sėkminga profesinė karjera galima tik tuomet, kai profesija atitinka asmens interesus ir pomėgius. Tuo tarpu S. Gudelis (1983, p. 5) nurodo psichinių ir fizinių savybių, L. Jovaiša (1999, p. 82; 2003, p. 240; 2007, p. 43; 2011, p. 122) – charakterio, psichologinio subrendimo, savivaizdžio, gebėjimų, intelekto ir pašaukimo svarbą profesijos pasirinkimui. Tačiau labai svarbūs, o neretai ir pagrindiniai, profesijos pasirinkimui įtakos turintys yra išoriniai veiksniai, t.y. profesijos prestižas, darbo užmokestis, šeima, šeimos ekonominis – socialinis statusas, draugai, gyvenamoji vieta, darbo rinka ir pan. Kaip vieną iš svarbių išorinių veiksnių D. Augienė (2009, p. 104) nurodo profesinį informavimą, kurio paskirtis – sudaryti sąlygas priimti racionalius profesijos rinkimosi sprendimus, derinant saviraiškos ir individualius asmenybės tobulėjimo poreikius su darbo rinkos reikalavimais. Pasak Ž. Grakausko ir A. Valicko (2007, p. 217), profesijos pasirinkimas priklauso ne tik nuo įgimtų ar auklėjimo veiksnių, kultūrinės aplinkos, patirties, bet ir nuo asmens norų, ateities lūkesčių, įsivaizduojamo gyvenimo po penkerių, dešimties metų.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad asmens karjera tęsiasi visą gyvenimą (Super, 1990; Erikson, 1963). Anot L. Jovaišos (2007, p. 234) ir N. Petkevičiūtės (2006, p. 26), profesijos rinkimasis yra kintantis ir dinamiškas reiškinys, prasidedantis ankstyvojoje vaikystėje ir vykstantis visą žmogaus gyvenimą, kuriame profesijos pasirinkimas yra tik profesinės karjeros įžanga. Dėl darbo rinkos, ekonomikos pokyčių, spartaus mokslo ir technologijų vystymosi, taip pat „asmenybės pasikeitimų veikiant amžiui, sveikatai ir pan. gali tekti ieškoti kitos vietos gyvenime, persikvalifikuoti“ (Petrauskaitė, 1996, p. 35).

Profesijos pasirinkimą teoriniu atžvilgiu tyrinėjo šie užsienio šalių tyrėjai: F. Parsons (1909), A. Adler (1927, 1935), D. E. Super (1957, 1969, 1980, 1990), A. Roe (1957, 1984), J. Holland (1973), E. Erikson (1963, 1968), E. Ginzberg (1951, 1970), S. H. Osipow (1968, 1983), A. Bandura (1969, 1997), J. D. Krumboltz (1970, 1988), D. V. Tiedeman (1972, 1977), E. H. Schein (1978, 1990), E. S. Bordin (1984), M. L. Savickas (1983, 1985), L. Gottfredson (1996) ir kiti. Lietuvoje profesijos pasirinkimo aspektus tyrinėjo H. Galkytė (1977), S. Gudelis (1983), L. Jovaiša (1981, 1998, 1999, 2001), S. Kregždė (1988), A. Matulionis ir A. Mikšys (1992), R. Petrauskaitė (1996), B. Pociūtė (1997), N. Petkevičiūtė (2003, 2004, 2006), R. Kučinskienė (2003), R. Laužackas (198, 2005), V. Kavaliauskienė (2007), A. Valickas (2008, 2012) ir kiti.

Apžvelgus Lietuvos (R. Petrauskaitė, 1996; R. Laužackas et al., 2003; D. Valeckienė, 2003, 2005; J. Reingardienė, A. Zdanevičius, 2003; L. Ustinavičiūtė, 2011; A. Antanaitienė, 2011; ir kt.) ir užsienio šalių (A. Powella et al., 2012; H. I. Alike, 2012; S. Ramasawmy et al., 2012; G. Strods, 2013) mokslininkų darbus, galima teigti, kad profesijos pasirinkimo veiksniai yra plačiai nagrinėjami ne tik teoriniu atžvilgiu, bet ir įvairiais aspektais. Tačiau atlikti tyrimai labiau orientuoti į kitus švietimo sektorius, pvz. gimnazijas (angl. high school), kolegijas, aukštąsias mokyklas ir jose besimokančius moksleivius, o ne profesinio rengimo centrus, todėl tyrimų šioje srityje trūksta, nes ji mažai tyrinėta. Tai leidžia formuluoti **tyrimo probleminį klausimą** – kokie veiksniai įtakoja profesinio rengimo centre besimokančių moksleivių profesijos pasirinkimą?

Tyrimo objektas – profesinio rengimo centro moksleivių profesijos rinkimosi veiksniai.

Tyrimo hipotezės:

1. Vidiniai veiksniai – gabumai, interesai yra svarbiausi veiksniai, renkantis profesiją moksleiviams, besimokantiems profesinio rengimo centre.
2. Išoriniai veiksniai – šeimos (tėvų) ekonominis – socialinis statusas ir profesijos prestižas yra svarbiausi veiksniai renkantis profesiją moksleiviams, besimokantiems profesinio rengimo centre.

Tyrimo tikslas – ištirti profesinio rengimo centre besimokančių moksleivių profesijos pasirinkimą įtakojančius veiksnius.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išanalizuoti mokslinę literatūrą, teoriškai pagrindžiant profesijos pasirinkimo procesą.
2. Identifikuoti profesijos pasirinkimą įtakojančius veiksnius.
3. Nustatyti profesinio rengimo centre besimokančių moksleivių profesijos pasirinkimą įtakojančius veiksnius.

Tyrimo metodologija. Atliekant veiksnių įtakos profesijos pasirinkimui tyrimą, vadovautasi kelių profesijos pasirinkimo teorijų idėjomis ir nuostatomis:

1. *Bruožų ir veiksmų teorija*. Ši teorija remiasi idėjomis, kad profesijos pasirinkimą lemia asmens asmenybės bruožų (pomėgių, interesų, gebėjimus, įgūdžių, vertybių) atitikmuo tam tikros profesinės veiklos reikalavimams.

2. *Psichodinaminė teorija*. Ši teorija teigia, kad profesijos pasirinkimas – tai gyvenimo būdo pasirinkimas. Geras savęs pažinimas, savo asmeninio tapatumo paieška yra būtini norint teisingai pasirinkti profesiją. Asmens tapatumui formuotis labai didelę reikšmę turi socialiniai santykiai, ypač artimų asmenų.

3. *Profesinės raidos teorija*. Ši teorija pagrįsta socialinės aplinkos, asmenybės ugdymo šeimoje bei fizinių, psichologinių savybių įtaka profesijos pasirinkimui. Ypatingas dėmesys skiriamas asmenybės savivaizdžiui, nes, pasak teorijos atstovų, kiekvienas individas jaučia stiprų poreikį rinktis tą profesiją, kuri atitinka jo savivaizdį.

4. *Socialinio mokymosi ir sprendimo priėmimo teorija*. Šia teorija siekiama paaiškinti, kaip formuojasi profesijų pirmumai, kaip individai iš įvairių veiklos rūšių nusprendžia pasirinkti tam tikrą profesiją. Profesijos pasirinkimą lemia asmens genetinės savybės, įgyta mokymosi patirtis bei socialinė aplinka ir patirtis. Asmuo profesiją renkasi tam, kad patenkintų savo fizinius ir psichologinius poreikius.

Tyrimo metodai:

1. Teoriniai – pedagoginės, psichologinės, socialinės literatūros pasirinkta tema nagrinėjimas, siekiant nustatyti, kokie vidiniai ir išoriniai veiksniai įtakoja moksleivių profesijos pasirinkimą.
2. Empiriniai – moksleivių anketinė apklausa siekiant ištirti moksleivių profesijos pasirinkimo veiksnius.
3. Statistiniai – statistinė tyrimo duomenų analizė, atlikta SPSS Statistics 17 programa, siekiant apdoroti, susisteminti gautus empirinio tyrimo duomenis; MS Excel 2003 programa, naudota siekiant lentelėmis ir diagramomis iliustruoti empirinio tyrimo duomenis.

Tyrimo imtis ir organizavimas. Kiekybiniame tyrime dalyvavo 140 profesinio rengimo centro paskutinio kurso moksleivių. Taikyta tikslinė respondentų atranka. Respondentams pateikta elektroninė anketa (internetiniame puslapyje www.manoapklausa.lt) norint išsiaiškinti išorinių ir vidinių veiksnių įtaką profesijos pasirinkimui. Tyrimas atliktas 2014 m. profesinio rengimo centre dviem etapais:

Pirmas etapas – pilotinis tyrimas – 2014 metų balandžio mėn.

Antras etapas – tyrimas – 2014 metų gegužės – birželio mėn.

Tyrimo etika. Atliekant tyrimą buvo laikytasi tyrimo etikos principų:

Tikslus paaiškinimas. Respondentai supažindinti su tyrimo tema, tikslu, numatomu tyrimo rezultatų publikavimu.

Savanoriškumas. Respondentai savarankiškai sprendė, ar sutinka dalyvauti/nedalyvauti tyrime. Sutikimas dalyvauti tyrime duotas žodžiu.

Anonimiškumas. Dėl moksleivių apklausos buvo tartasi su profesinio rengimo centro vadovu. Respondentams garantuotas anonimiškumas tyrimo metu ir po jo.

Konfidencialumas. Respondentams garantuotas jų suteiktos informacijos konfidencialumas.

Sąžiningumas. Tyrimo duomenys skelbiami tokie, kokie buvo gauti, nieko nenuslepianč ar keičiant.

Tyrimo etapai:

Pirmas etapas – pedagoginės, psichologinės, socialinės literatūros pasirinkta tema nagrinėjimas siekiant nustatyti, kokie vidiniai ir išoriniai veiksniai įtakoja moksleivių profesijos pasirinkimą (2013 m. lapkričio – 2014 m. kovo mėn.).

Antras etapas – tyrimo instrumento sudarymas (2014 m. balandžio mėn.).

Trečias etapas – pilotinis tyrimas (2014 m. balandžio mėn.).

Ketvirtas etapas – empirinis tyrimas (2014 m. gegužės – birželio mėn.).

Penktas etapas – empirinio tyrimo duomenų analizė ir interpretacija (2014 m. rugsėjo – lapkričio mėn.).

Šeštas etapas – išvadų ir rekomendacijų rengimas (2014 m. gruodžio mėn.).

Darbo naujumas / reikšmingumas. Lietuvoje profesinis mokymasis nėra patrauklus, lyginant su kitų ugdymo įstaigų pasirinkimu, siekiant įgyti aukštesnio lygio profesijas. Pagal pateiktus duomenis Oficialios statistikos portale (<http://osp.stat.gov.lt>), 2013–2014 metais tik trečdalis visų moksleivių (45635 moksleiviai) mokosi profesinio mokymo įstaigose lyginant su kolegijomis ir aukštosiomis mokyklomis (148473 moksleiviai).

Šio tyrimo rezultatai padės atskleisti, kokie veiksniai turi didžiausios/mažiausios įtakos renkantis profesiją moksleiviams, besimokantiems profesinio rengimo centre, nes šia tema atlikta mažai tyrimų, todėl svarbu plačiau ištirti šių moksleivių profesijos pasirinkimo veiksnius, ateities planus, nes sėkmingai pasirinkta profesija lemia ne tik asmeninę jaunuolio laimę, bet ir sėkmingą integraciją į visuomenę.

Darbo struktūra. Darbą sudaro santrauka, įvadas, 2 skyriai, išvados, rekomendacijos, literatūros sąrašas, priedai. Darbe pateikta 10 lentelių, 13 paveikslų, darbo apimtis 67 puslapiai, remtasi 79 literatūros šaltiniais.

TERMINŲ ŽODYNELIS

Profesija – atitinkamomis žiniomis, gebėjimais (mokėjimais ir įgūdžiais) pagrįstos žmonių veiklos kombinacijos, teikiančios jiems materialinio apsirūpinimo ir aktyvaus įsijungimo į visuomeninio gyvenimo struktūras prielaidas (Laužackas, 2005, p. 34).

- specializuoto ir kvalifikuoto darbo rūšis (Jovaiša, 2007, p. 234).
- tai atitinkamomis žiniomis, mokėjimais, sugebėjimais ir įgūdžiais pagrįstos žmonių veiklos rūšių kombinacijos, užtikrinančios žmonėms prielaidas tenkinti saviugdos ir saviraiškos poreikius, t.y. poreikių visumą (Daukilas, 2001, p. 28).

Profesijos pasirinkimas/rinkimasis – laisvas, daugiasluoksnis asmens suartėjimo su konkrečia profesija iki galutinio apsisprendimo procesas (Laužackas, 2005, p. 35).

– ilgalaikis sprendimų, kuo būti, kaitos procesas iki galutinio profesinio apsisprendimo (Jovaiša, 2007, p. 234).

Profesinio rengimo centras – skirtingo profilio profesinio mokymo įstaigų susivienijimas, laiduojantis efektyvesnę veiklą organizuojant mokymo procesą, panaudojant patalpas, mokymo dirbtuves, įrengimus ir kt. (Laužackas, 2005, p. 39).

Specialybė – tam tikra mokslo žinių ir pažinimo faktų visuma, kurią įsisavina žmogus rengdamasis darbui konkrečioje profesijoje, t.y. įgyja reikiamą kvalifikaciją. (Laužackas, 2005, p. 45).

– kurios nors kvalifikuotos darbo rūšies žinių, mokėjimų ir įgūdžių sistema (Jovaiša, 2007, p. 273).

– tai tam tikra mokslo žinių ir praktinių įgūdžių visuma, kurią įsisavina žmogus, rengdamasis konkrečios profesijos darbui, t.y. įgyja reikiamą kvalifikaciją (Daukilas, 2001, p. 29)

I. PROFESIJOS PASIRINKIMO TEORINIS PAGRINDIMAS

Profesijos pasirinkimo sudėtingumas ir reikšmingumas žmogui, jo gyvenimui, yra sulaukęs didelio mokslininkų dėmesio. Tai rodo ir apie profesijos pasirinkimą sukurtų teorijų gausa. Mokslininkai profesijos pasirinkimą tyrinėjo įvairiais aspektais: fiziologiniais, psichologiniais, socialiniais, ugdymo, tačiau visų jų bendras siekis paaiškinti profesijos pasirinkimo svarbą, profesijos rinkimosi procesą, jį įtakojančius veiksnius.

Siekiant ištirti profesinio rengimo centre besimokančių moksleivių profesijos pasirinkimą įtakojančius veiksnius, visų pirma būtina išanalizuoti mokslinę literatūrą teoriškai pagrindžiant profesijos pasirinkimo procesą bei identifikuoti profesijos pasirinkimą įtakojančius veiksnius.

Šiame darbe aptariama profesijos pasirinkimo samprata, taip pat bruožų ir veiksnių, psichodinaminės, profesinės raidos bei socialinio mokymosi ir sprendimo priėmimo teorijos, kurių idėjomis ir nuostatomis remtasi atliekant empirinį tyrimą, identifikuoti vidiniai bei išoriniai profesijos pasirinkimą įtakojantys veiksniai.

1.1. Profesijos pasirinkimo samprata

Profesijos pasirinkimas – vienas sudėtingiausių gyvenimo uždavinių, nes tinkamai pasirinkta profesija įgalina asmenybę visapusiškai save realizuoti, tobulėti, jaustis naudinga visuomenei. Tačiau sparčiai vystantis ekonomikai, didėjant konkurencijai darbo rinkoje, darosi vis sudėtingiau prisitaikyti prie rinkos pokyčių, pasirinkti perspektyvią profesiją. (Mokymosi, studijų ir darbo rinkos poreikių kaitos reikšmė profesijos pasirinkimui ir profesinės karjeros planavimui, 2009).

Pasak A. Antanaitienės ir L. Sajienės (2011, p. 30), profesijos pasirinkimas yra ypač atsakingas žmogaus gyvenimo momentas, nuo kurio priklauso jauno žmogaus socialinė ir ekonominė padėtis visuomenėje, saviraiškos poreikių realizavimas, pasitenkinimas gyvenimu ir pan. Labai panašiai profesijos pasirinkimą aiškina ir E. Danilevičius (2008, p. 42). Autorius profesijos pasirinkimą įvardija kaip įvykį, kuris iš pagrindų keičia tolesnio gyvenimo tėkmę ir lemia ne tik profesinę ir materialinę gerovę, bet ir psichologinę harmoniją, gyvenamą vietą ir kt. Pasak autoriaus, sunku surasti nors vieną gyvenimo aspektą, kuriam neturėtų įtakos profesijos pasirinkimas.

Mokslininkai, D. Super (1957, 1969), E. Shein (1978), E. Ginzberg (1951, 1970), E. Erikson (1968), teigia, kad profesijos pasirinkimas yra ilgalaikis, nuo gimimo iki jaunystės besitęsiantis procesas, kuris susideda iš daugelio stadijų. Nors kiekvienas mokslininkas skirtingai įvardija profesijos vystymosi proceso stadijas, tačiau visiems bendra tai, jog stadijos skirstomos

pagal asmens amžių, nurodoma kokias vykdo užduotis, kokių individas siekia tikslų kiekvienoje amžiaus stadijoje. Apibendrinant minėtų mokslininkų teorijas galima išskirti tris etapus, kurie aktualūs profesijos pasirinkimui:

Vaikystė. Prasideda pirmieji profesijos bandymai žaidžiant įvairius profesinius vaidmenis, o didėjant socialiniam aktyvumui, pradeda formuotis profesiniai prioritetai ir kryptingumas.

Paauglystė. Pradedama fantazuoti apie būsimą profesiją, formuojasi profesiniai prioritetai ir kryptingumas, individualių gebėjimų išbandymas įvairiuose užsiėmimuose, imama geriau suprasti profesinius reikalavimus bei profesinio pasirengimo svarbą. Asmuo pradeda suprasti, jog vienos profesijos labiau atitinka jo vertybes, gabumus, interesus nei kitos.

Jaunystė. Sprendžiamas pagrindinis klausimas – profesijos pasirinkimas. Šiame amžiaus etape jaunuolis susiduria su neišvengiama būtinybe apsispręsti ir pasirinkti profesiją, turi įvertinti savo vertybes, gabumus, interesus, poreikius, polinkius, ekonomines galimybes.

Būtent nuo šio etapo padaryto sprendimo – profesijos pasirinkimo – priklauso tolimesnė jaunuolio ne tik profesinė veikla, bet ir viso gyvenimo kokybė, tolesnė karjeros eiga. Pasak Z. Bartnikienės (1989, p. 45), profesijos pasirinkimas yra kartu ir savęs apribojimas. Juk kiekviena profesinė veikla – tai konkreti praktinė veikla tam tikru laiku ir tam tikroje vietoje.

Kad profesijos pasirinkimas yra sudėtingas procesas, tai atskleidžia šešios Busshoff (1984) išskirtos pakopos, kurias turi pereiti profesiją besirenkantis jaunuolis:

1. Profesijos rinkimąsi reikia suvokti kaip uždavinį, t.y. jo atžvilgiu įgyti reikiamą motyvaciją ir nusiteikimą.
2. Profesijos rinkimąsi svarbu mokėti analizuoti kaip problemą, savo supratimo lygmenyje žinoti jos sprendimo metodiką.
3. Būtina suprasti pasirinkimo galimybių realumą, mokėti įvertinti, atmesti arba priimti įvairius pasirinkimą įtakojančius veiksnius.
4. Būtina mokėti parengti alternatyvius sprendimo variantus bei suformuluoti sprendimo priėmimo kriterijus. Taikant asmeninę patirtį bei papildomą informaciją, reikia įvertinti suformuluotų alternatyvų realumą.
5. Būtina suvokti asmeninę ir socialinę atsakomybę už savo sprendimus.
6. Reikia žinoti, kaip priimtą sprendimą įgyvendinti realiame gyvenime.

Analizuojant šias pakopas, galima pastebėti, jog sąmoningas profesinis apsisprendimas įmanomas tik tuomet, kai žmogus pasiekia pakankamą psichologinę brandą: suvokia karjeros prasmę, prisiima atsakomybę už savo sprendimus. Tokiai psichologinei brandai pasiekti turi būti sukuriamos atitinkamos sąlygos jaunuolio socialinėje aplinkoje. Mokykloje, kaip vienoje iš svarbiausių ugdymosi požiūriu socialinių aplinkų, tokių sąlygų sukūrimui turėtų būti skiriamas ypatingas dėmesys (Stanišauskienė, 2004, p. 142).

S. H. Osipow ir L. F. Fitzgerald (1995) išskiria tokius profesijos pasirinkimo aspektus:

preferenciją – subjekto teikiama profesijai pirmenybė dėl jos pranašumo pagal tam tikrus požymius arba jų visumą. Visas profesijas būtų galima suskirstyti į patrauklias, pageidaujamas ir labai nepatrauklias;

aspiraciją – didžiausias tikslas, kurį žmogus mano atitinkant jo galimybes ir kurį siekia įgyvendinti. Kiekvienas asmuo ieško tokios profesijos veiklos, kurioje galėtų panaudoti savo potencijas (vidines galias), ir priemonių, kurios leistų jam realizuoti jo aspiracijas. Tai profesija, kurios labiausiai siektume, jei turėtume pačias palankiausias sąlygas;

ketinimas – sąmoningas žmogaus siekimas atlikti veiksmą pagal numatytą planą ir gauti pageidaujamą rezultatą. Ketinimas susiformuoja numačius tikslą ir pasirinkus priemones jam pasiekti (Adamonienė et al., 2001, p. 191).

Profesijos pasirinkimas yra sudėtingas procesas, kuris sąlygoja tolesnę karjeros eigą. V.A. Harren (1979) išskiria tris profesinio sprendimo priėmimo stilius:

1. **Racionalusis**. Sprendimas priimamas savarankiškai viską logiškai pasveriant ir apgalvojant. Asmuo prisiima atsakomybę už priimamą sprendimą, numato galimus jo teigiamus ir neigiamus padarinius.

2. **Intuityvusis**. Sprendimas priimamas remiantis jausmais, emocijomis, įsivaizdavimu, kad tai „tinkama“ profesija jai ar jam. Intuityvusis sprendimo priėmimo stilius pirminio profesijos rinkimosi atveju sutinkamas gana dažnai. Tuomet, kai stinga tikslinių žinių apie save bei darbo pasaulį, arba nesugebama tas žinias panaudoti, intuityvusis sprendimas be racionalių svarstymų yra geresnis būdas pasirinkti profesiją, nei, tarkime, „aklas“ sprendimas (kai renkasi bet ką).

3. **Priklausomas**. Žmogus yra lengvai paveikiamas kitų asmenų, priima tėvų, bendraamžių pasiūlymus pats neprisiimdamas atsakomybės už sprendimą. Priklausomas sprendimo priėmimo stilius mažiausiai tinka žmogaus profesijos pasirinkimui, nes šis sprendimas lemia individualios karjeros sėkmę, kuri susijusi su individo pasitenkinimu savo veikla. (Swanson, D'Achiardi, 2005; Miller, Brown, 2005; Stanišauskienė, 2004, p. 148–149).

Apibendrinant galima daryti išvadą, kad profesijos pasirinkimas yra labai atsakingas sprendimas, kuris įtakoja daugelį žmogaus gyvenimo sričių. Todėl svarbu, kad jaunuolis, savarankiškai ir atsakingai rinktųsi profesiją, būtų psichologiškai brandus: suvoktų pasirinkimo svarbą, prisiimtų atsakomybę už savo sprendimą, tinkamai įvertintų savo gabumus, interesus, polinkius pasirinktai profesijai bei juos suderintų su visuomenės poreikiais, darbo rinkos situacija šalyje.

Profesijos pasirinkimas siauriausia prasme suprantamas kaip jaunuolio sprendimas susieti savo ateitį su tam tikra darbinės veiklos sritimi, profesija, o plačiąja prasme – kaip visą

gyvenimą vykstantis sudėtingas, nuolat kintantis ir dinamiškas procesas, susidedantis iš daugelio etapų ir tarpinių sprendimų.

1.2. Profesijos pasirinkimo teorijos

Kiekviena profesijos pasirinkimo teorija savaip analizuoja profesijos pasirinkimo procesą, siekia paaiškinti, kokie veiksniai jam turi įtakos.

Jau Antikos laikais galima aptikti įžvalgų apie žmonių profesijos pasirinkimus. Antikos filosofo Platono veikale „Valstybė“ buvo keliami klausimai: kokių veiksmų reikia imtis, norint tinkamiausiai atlikti vieną ar kitą vaidmenį ir kokias savybes privalo turėti tų vaidmenų atlikėjai.

Platonas kalbėjo apie *pasirengimą darbui* „...kiekviename darbe svarbiausia yra pradžia, ypač jei tai liečia jauną ir gležną būtybę. Kaip tik tuomet ugdomi ir įsitvirtina tie bruožai, kuriuos kas nors nori įdiegti auklėtiniui“ (p. 86); *profesijų pasidalijimą*: „Batsiuviui mes uždraudėme būti dar ir žemdirbiu ar audėju, ar statybininku, jam leidome likti tik batsiuviu, kad jis gerai atliktų batsiuvio darbą.“ (Platonas, 1981, p. 82); *asmens gebėjimus*: „...kiekvienam piliečiui reikia paskirti tokį darbą, kuriam jis iš prigimties yra tinkamas...“ (p. 140), „...tam, kuris pagal prigimtinius sugebėjimus tinka būti batsiuviu, yra teisinga siūti batus ir neužsiimti niekuo kitu, o tas, kuris tinka būti dailide, tegul dailidžiauja ir kiti amatininkai tegul dirba tik savo darbą“ (p. 165–166), „...viena moteris iš prigimties turi sugebėjimų gydyti, o kita – neturi, viena gabi dailiesiems menams, o kita – ne“ (p. 177); *savybes, įgytus bruožus* „...nepriekaištingas valstybės sargybinis turės būti iš prigimties siekiantis išminties, siekiantis pažinti, be to, aršus, vikrus ir stiprus“ (p. 85); *lyties pasiskirstymą*: „...reikia, kad kiekviena lytis dirbtų skirtingą darbą, atitinkantį jos prigimtį“ (p. 174).

Ir tik XXa. pradžioje, kuomet sparčiai ėmė vystytis pramonė, pradėjo formuotis laisva darbo rinka, iškilo darbo našumo problema, atsirado poreikis žmonių, gebančių geriau atlikti tam tikras darbo funkcijas, buvo suformuluotos ir paskelbtos pirmosios profesinio pasirinkimo teorijos. Šios teorijos „...buvo skirtos paauglių ir jaunuolių profesijos rinkimosi proceso, prisitaikymo darbo aplinkoje analizei“ bei siekė „...padėti žmonėms pasirinkti tinkamiausią profesiją ir prisitaikyti prie tam tikros specializuotos darbinės veiklos rūšies (Augienė, 2009, p. 51,52).

Šiuo metu literatūroje sutinkamų profesijos pasirinkimo teorijų gausa rodo, kad vieningo mokslininkų požiūrio į profesijos pasirinkimą nėra. Profesijos pasirinkimas tyrinėjamas skirtingais aspektais: fiziologiniais, psichologiniais, socialiniais, ugdymo – tačiau visus juos vienija bendras siekis – paaiškinti profesijos pasirinkimo procesą, turinį, įtakojančius veiksnius.

1.2.1. Bruožų ir veiksmų teorija

Bruožų ir veiksmų teorija teigia, jog profesijos pasirinkimą lemia unikalios ir stabilios elgesio, jausmų ir mąstymo tendencijos, vadinamų asmenybės bruožais, struktūra, atitinkanti tam tikros profesinės veiklos reikalavimus. Kiekvienas žmogus turėtų pažinti ir įvertinti savo individualybę, kad galėtų rasti tinkamiausią gyvenimo būdą ir veiklos rūšį, leidžiančią jam efektyviai panaudoti savo gebėjimus (Adamonienė et al., 2003, p. 28).

Šios krypties teorijai priskiriamas JAV mokslininkas **Franc Parsons**, kuris laikomas profesinio orientavimo teorijos ir praktikos pradininku. F. Parsons teigė, kad sėkmingą profesijos pasirinkimą lemia trys veiksniai:

- *geras savęs pažinimas*, t.y. savo gabumų, gebėjimų, interesų, tikslų, galimybių ir kitų savybių pažinimas;
- *žinojimas keliamų reikalavimų ir sąlygų, privalumų bei trūkumų, ateities perspektyvų ir galimybių įvairioms profesijoms*;
- *gebėjimas tinkamai suderinti šias dvi veiksmų grupes ir suprasti jų tarpusavio atitikimą*.

Norint geriau suprasti savęs ir profesijos atitikimą, F. Parsons siūlo naudoti įvairius testus, profesijų aprašymus, stebėti tų profesijų atstovų darbus ir kt. (Norman et al., 2005, p. 2-3; Gibson, Mitchell, 2006, p. 61).

Amerikiečių psichologas **Johan Holland** *profesijos pasirinkimo teorijoje* teigia, kad profesijos pasirinkimas atspindi žmogaus asmenybę, nes žmogus yra linkęs pasirinkti tą profesiją, kuri labiausiai atitinka jo pomėgius, interesus, gebėjimus, įgūdžius, vertybes, individualias savybes. Todėl žmogus ieško tos veiklos, kurioje galėtų tinkamai panaudoti savo gebėjimus, išreikšti savo nuostatas ir vertybes, atlikti jam patrauklius ir priimtinius socialinius vaidmenis.

J. Holland nurodo šešis asmenybių tipus, kuriuos suskirstė pagal tam tikrus polinkius: *realistinis* (šio tipo žmonės mieliau dirba su daiktais, įrankiais, gyvuliais, negu su žmonėmis), *tyrinėjamas* (svarbu intelektas, geba manipuliuoti idėjomis, žodžiais ar simboliais), *meninis* (linkę į kūrybinio pobūdžio veiklą), *socialinis* (linkę padėti kitiems žmonėms, mėgsta bendrauti), *veiklus* (pirmumą teikia veiklai, tenkinančiai dominavimo, pripažinimo ir valdžios poreikius) ir *konvencionalus* (vertina ekonominius dalykus). Jis teigia, kad žmogus nepriklauso tiksliai kuriam nors vienam tipui, nes žmogus gali turėti panašumų su keliais tipais, kadangi kiekvienas žmogus turi unikalų tipų kombinaciją, tačiau vienas tipas gali dominuoti labiau nei kiti (Spokane, Cruza-Guet, 2005; Gore, Hitch, 2005; Sharf, 2006).

1.2.2. Psichodinaminė teorija

Amerikiečių psichologas *Eric Erikson* teigia, jog įvairioms profesinėms veiklos rūšims būdinga savitas gyvenimas, todėl profesijos pasirinkimas iš esmės yra ir apskritai gyvenimo būdo pasirinkimas. Tam tikros profesijos pasirinkimas pats savaime gali pasakyti, kokio tipo asmenybe norėtų tapti jaunuolis ar mergina. Norėdamas teisingai pasirinkti profesiją, jaunas žmogus turi gerai pažinti save, suprasti ir protingai įvertinti, prie kurios srities darbo jis galėtų geriausiai prisitaikyti. Šį poreikį giliau save pažinti E. Erikson vadino *asmeninio tapatumo* paieška ir išskyrė tris asmeninio tapatumo formas:

1. *Priskirtą tapatumą* lemia sąlygos ir poveikiai, kurių atskiras žmogus negali rinktis ir kuriems labai sunku priešintis. Tai priklausomybė tam tikrai rasei, tautai, socialiniam sluoksniui, lyčiai ir amžiaus grupei.

2. *Įgytas tapatumas* apima tai, kas pasiekta savo pastangomis – žinios, mokėjimai, įgūdžiai „laisvai pasirinkti ryšiai, vertybinės, religinės nuostatos.

3. *Pasisavintas tapatumas* suprantamas kaip vaidmenų, pasisavintų vystymosi eigoje ir dėl įvairių gyvenimo aplinkybių, atlikimas. Dažnai tapatumas pasiskolinamas iš tam tikro pavyzdžio, neretai jį sąlygoja aplinkinių laukimas, pvz.: „padėjėjas“, „atgailautojas“, „auka“, „lyderis“.

E. Erikson teigia, jog norint suprasti profesijos pasirinkimo procesą, būtina atsižvelgti į asmenybės vidinę patirtį ir jos pagrindu susiformavusį tapatumo jausmą, kuris yra trijų pagrindinių sistemų – somatinės, ego ir socialinės – sąveikos ir modifikacijos rezultatas.

Somatinė sistema aprėpia visus procesus, būtinus biologiniam organizmui funkcionuoti. Jie apibūdina fizinių pokyčių (išvaizda, fizinė negalia, sveikatos būklė) efektą individo savęs supratimui, tarpasmeniniams ryšiams, profesijos pasirinkimui.

Ego sistema aprėpia procesus, būtinus profesijų pasauliui pažinti – atmintį, dėmesį, kalbą, probleminį mąstymą ir abstrakčių simbolių vartojimą. Ego sistemos pokyčius gali kontroliuoti ir pats žmogus, nusprenddamas ir pasirinkdamas, kuo domėtis, į ką atkreipti dėmesį, kokius įgūdžius lavinti.

Socialinė sistema aprėpia procesus, per kuriuos individas integruojasi į visuomenę. Tai socialiniai vaidmenys, papročiai, tradicijos, socialiniai laukimai, lyderiavimo stiliai, komunikacijos būdai, šeimos ir ekonominės struktūros, politinė ir religinė ideologija, istorinės aplinkybės. Socialiniai procesai apibrėžia narystės tam tikroje profesionalų grupėje įtaką asmenybės profesinio tapatumo raidai, suvokimą tuo pačiu metu esant kelių grupių (šeimos, mokyklos bendruomenės, draugų) nariais.

Tapatumo formavimosi procesas yra nuolatinis ir nenutrūkstamas visą gyvenimą. Tapatumas visuomet formuojasi tam tikruose socialiniuose santykiuose ir yra susijęs su kitais

žmonėmis. Profesijos pasirinkimui ypač svarbi tėvų, draugų ir kitų autoritetinių asmenų įtaka (Gibson, Mitchell, 2006, p. 68; Greenhaus et al., 2008, p. 108; Adamonienė et al., 2003, p. 53–55).

1.2.3. Profesinės raidos teorija

Amerikiečių psichologės *Anos Roe profesijos pasirinkimo teorija* pagrįsta asmenybės ugdymo šeimoje bei jos narių tarpusavio santykių analize. A. Roe buvo įsitikinusi, jog tėvų ir vaikų tarpusavio santykių stilius šeimoje formuoja vaiko poreikių struktūrą, interesus ir nuostatas, kurios vėliau atsispindi asmenybės profesinėje orientacijoje. (Adamonienė et al., 2003, p. 69–72). Psichologės manymu, vaikų ir tėvų santykiai lemia du elgesio tipus: į žmones orientuotas elgesys ir ne į žmones orientuotas elgesys. Vaikai, kurių šeimose vyravo šilti, draugiški santykiai, rinksis profesijas, orientuotas į bendradarbiavimą su kitais. Ir, atvirkščiai, vaikai, kurių šeimose vyravo šalti, abejingi santykiai, rinksis profesijas, orientuotas į veiklą su daiktais (Profesinės karjeros vadovas, 1998, p. 12).

Individo domėjimasi tam tikromis profesinės veiklos rūšimis, kurios, jo manymu, galėtų sudaryti palankiausias sąlygas šeimoje suformuotiems poreikiams tenkinti, pirmiausia lemia asmenybės poreikių struktūrą, o tam tikras atsakomybės lygis toje pačioje profesijų grupėje priklauso nuo jos poreikių intensyvumo, individualių gebėjimų ir socialinės kilmės (tėvų socialinio ir ekonominio statuso) (Adamonienė et al., 2003, p. 69–72).

Profesinių aspiracijų raidos teorija. Šios teorijos atstovės *Linda Gottfredson* pastebėjo, jog kiekvienas žmogus jaučia stiprų poreikį rinktis užsiėmimą, atitinkantį jo savivaizdį, kurį apibrėžia kaip individo savęs supratimą, kurį sudaro lytis, išvaizda, vertybės, gebėjimai, interesai.

L. Gottfredson teigia, jog iš pradžių maži vaikai (nuo 3 iki 5 metų) palankiai vertina visas profesijas, jos visos jiems vienodai patrauklios ir priimtinos. Vėliau vaikai (nuo 6 iki 8 metų) mato tam tikrus elgesio ir vaidmenų pasiskirstymus tarp lyčių ir profesijų, ir didžiausią dėmesį kreipia į lytį. Lytį skiria pagal išorinius požymius (drabužiai, plaukai) ir pradeda suprasti lyties vaidmenį, kad kiekviena lytis turi tam tikrą elgesio būdą ir, kas tinka vienai lyčiai, netinka kitai. Vaikai (nuo 9 iki 13 metų) pradeda suprasti profesijų pasiskirstymą pagal socialinę klasę ir prestižą visuomenėje. Suvokia, kad profesija įtakoja žmogaus gyvenimo būdą, aplinkinių vertinimą, pajamas. Paaugliai (nuo 14 metų ir toliau) pradeda galvoti apie profesijas, kurios atitiktų jų asmeninius interesus, gebėjimus, vertybes, savivaizdį. Jie geba tiksliau apibūdinti norimą veiklą ir ko tikisi iš būsimosios profesijos, atmeta neįdomius, nepatrauklius užsiėmimus

arba kuriems, jų nuomone, neturi gabumų. Lygiagrečiai su individo savivaizdžiu atsiranda ir nuosekliai formuojasi jo profesiniai polinkiai bei orientacijos (Gottfredson, 2005).

Donald Super karjeros raidos teorija. D. Super laikomas žymiausiu karjeros proceso tyrinėtoju. Jie teigė, kad karjera vyksta visą žmogaus gyvenimą – nuo gimimo iki mirties (Gibson, Mitchell, 2006, p. 71).

Pasak D. Super, pasirinkdamas profesiją, žmogus iš tikrųjų renkasi ją kaip priemonę išreikšti savajam Aš, t.y. profesinė individo elgsena yra būdas jo profesiniam savivaizdžiui įgyvendinti (Herr et al., 2004, p. 22)

D. Super teigia, kad profesijos pasirinkimui įtakos turi daugelis veiksnių. Jis išskiria du pagrindinius veiksnius:

1. Fiziniai ir psichologiniai veiksniai – žmonės turi skirtingas asmenines savybes, charakterį, pomėgius, interesus, gabumus, vertybes, protinius gabumus, patirtį, poreikius, išsilavinimą, profesinį pašaukimą, savivaizdį.

2. Individo socialinė aplinka – šeima, mokykla, draugai, tėvų socialinė ir finansinė padėtis, gyvenamoji vieta, darbo rinka.

Pasak D. Super, šie du veiksniai nuolat tarpusavyje sąveikaudami formuoja individo savivaizdį. O profesinis savivaizdis yra pagrindinė karjeros kelią formuojanti jėga. Individai renkasi tokią profesiją, kuri neprieštarauja jo turimam savivaizdžiui (Gibson, Mitchell, 2006, p. 72–74; Herr et al., 2004, p. 47–54; Sharf, 2006, p. 154).

1.2.4. Socialinio mokymosi ir sprendimo priėmimo teorijos

J. D. Krumboltz profesinio sprendimo priėmimo ir socialinio išmokymo teorija. Šia teorija siekiama paaiškinti, kaip formuojasi profesijų pirmumai, kaip žmonės nusprendžia iš įvairių veiklos rūšių pasirinkti tam tikrą profesiją, kaip įgyjami profesijai tinkami gebėjimai ir įgūdžiai, kaip išmokimas keičia profesijų pirmumus ir pan. Šios teorijos pagrindas yra mokymasis (Augienė, 2009, p.74).

J. Krumboltz teigia, kad žmonių sprendimams, renkantis profesiją, įtaką daro keturios veiksnių grupės:

1. Genetiniai ir specialūs gabumai. Tai paveldėtos savybės: rasė, lytis, išvaizda, fiziniai duomenys, intelektas, muzikiniai, meniniai gabumai ir pan.

2. Aplinkos sąlygos ir įvykiai: socialinės, politinės, ekonominės ir gamtinės sąlygos. Tai: mokymosi prieinamumas ir galimybės, profesijų gausa, darbo pobūdis, darbo rinka, piniginis atlygis už darbą, darbo įstatymai, profesinės sąjungos, technologijų pažanga, šeimos socialinės ir finansinės galimybės, šeimos, bendruomenės ir kaimynystės įtaka (Herr et al., 2004, p. 190).

3. Mokymosi patirtis. Kiekvienas žmogus mokydamasis įgyja unikalią mokymosi istoriją ir patirtį. Tai daro įtaką profesijos pasirinkimui, karjeros raidai, profesinių įgūdžių formavimuisi. Individo mokymosi patirtis gali būti dvejopa:

- *Instrumentinio mokymosi patirtis* įgyjama individui tiesiogiai sąveikaujant su aplinka, stebint ir reaguojant į šios sąveikos padarinius. Asmuo teikia pirmenybę veiklai, kurioje patyrė sėkmę arba kurioje jo veiksmai buvo apdovanoti. Nuolatinis elgesio kartojimas lavina reikiamus įgūdžius, žadina šios veiklos interesą.

- *Asociatyvinio mokymosi patirtis* įgyjama individui stebint ryšį tarp įvairių aplinkoje vykstančių įvykių ir stimulų. Ši patirtis gali būti *tiesioginė* arba *netiesioginė*. Tiesioginės patirties atveju individas tiesiogiai sieja anksčiau emociškai neutralų įvykį ar stimulą su emociškai reikšmingu asmeninio gyvenimo įvykiu. Pavyzdžiui, asmuo, kuriam ligoninė primena artimo žmogaus mirtį, gali pradėti apskritai vengti veiklos, susijusios su medicina. Kitam žmogui ligoninė gali asocijuotis su pozityvia patirtimi, skatinančia aktyviau domėtis gydytojo profesija. Netiesioginė asociatyvinė patirtis įgyjama stebint kitų žmonių elgesį ir jo padarinius, naudojantis verbaline ir vizualine informacija, skaitant laikraščius, knygas, žiūrint filmus, televizijos laidas ir t.t. Klausydamiesi kitų žmonių nuomonių apie įvairias veiklos rūšis, individai pradeda priskirti profesijoms tam tikras pozityvias ar negatyvias charakteristikas, kurios nebūtinai atitinka tikrovę (Augienė, 2009, p. 74).

4. Užduoties atlikimo įgūdžiai. Tai problemų sprendimo įgūdžiai, darbo įgūdžiai, psichika, emocinės reakcijos, pažinimo procesai (Herr et al., 2004, p. 190).

Visi šie veiksniai tarpusavyje sąveikauja, vienas kitą įtakoja.

J. D. Krumboltz nuomone, žmogus save nuolat stebi ir sėkmės bei nesėkmės vertina pagal savo standartus ir kitų žmonių aspektacijas, nuostatas ir patirtį. Pasak J. D. Krumboltz, žmogus teiks pirmenybę tam tikroms profesijoms, jeigu:

- sėkmingai išsprendė užduotis, kurias, jo nuomone, atlieka šių profesijų žmonės, buvo apdovanoti, pagirti, gerai įvertinti;
- pastebėjo, kad vertingi su ta profesija susiję žmonių elgesio modeliai buvo apdovanojami;
- buvo pozityviai skatinami svarbių ir vertinamų asmenų (šeimos nariai, draugai ar giminės), patarusių rinktis šias profesijas ir pabrėžė jų privalumus;
- stebėjo pozityvius įvykius ar girdėjo teigiamus šių profesijų vertinimus;
- kontaktavo su žmonėmis, suteikusiais reikalingos informacijos apie profesinės karjeros planavimą, profesinio lavinimo įstaigas ar profesijas;
- turėjo galimybę įgyti vertingos mokymosi patirties arba realiai padirbėti šioje srityje;

- įgijo būtiniausių įgūdžių, atitinkančių šios profesinės veiklos reikalavimus;
- pasižymi ryškiu polinkiu šiai veiklai (Adamonienė et al., 2003, p. 97; Augienė, 2009, p. 75).

Šalia šitų profesinio apsisprendimo teorijų egzistuoja ir kitos teorijos.

R. Hoppocko teorija profesijos pasirinkimą aiškina per *poreikių patenkinimą*. Jis teigia, jog žmogus profesiją renkasi tam, kad patenkintų savo poreikius. Kiekvienas individas turi daugybę įvairių poreikių – tiek fizinių (maistas, poilsis, pastogė), tiek psichologinių (poreikis bendrauti, būti įvertintam, gerbiamam, saugumo, sėkmės poreikis ir kt.). R. Hoppocko nuomone, žmonių reakcijos į šiuos poreikius ir lemia profesijų pasirinkimą.

Profesijos pasirinkimui turi įtakos ir profesijų nuostatos, sampratos, susiformavusios, ankstyvojoje paauglystėje, kai pradėdama rimtai galvoti apie savo gyvenimą. Numatymas ar būsimoji profesija tenkins mūsų poreikius yra galimas, kai geriau pažįstame save, profesijas ir gebame aiškiai ir tiksliai mąstyti, todėl rinktis profesiją padeda savęs pažinimas; individas supranta, koks žmogus jis yra ir kiek sėkmingai galės dirbti pasirinktoje srityje. R. Hoppocko nuomone, savęs pažinimas labai svarbus profesijos rinkimosi veiksnys. Savo poreikių, ambicijų, tikslų, vertybių, gyvenimo filosofijos įvertinimas padeda individui geriau suprasti, ko jis arba ji nori iš gyvenimo. Informacija apie profesijas irgi padeda pasirinkti profesiją, aptikti tą, kuri tenkina mūsų poreikius bei numatyti būsimą pasitenkinimą, kurį galėsime patirti vienoje profesinėje veikloje ir nepatirsime kitoje (Profesinės karjeros vadovas, 1998, p. 9–10).

Victor Vroom galimybių teorija yra racionali, remiasi tikslų nustatymo modeliu, nusakančiu karjeros sprendimų priėmimų ir veiksmų eigą, kad būtų pasiektas norimas rezultatas. Jis teigia, kad žmogus pasirenka profesinę karjerą, kuri turi daugiausiai privalumų. Yra daug patrauklių profesinių karjerų, tačiau kai kurios iš jų automatiškai atmetamos dėl vieno ar kelių priežasčių (pvz., neturi talento tai profesijai). Asmuo renkasi ne tik tą profesinę karjerą, kuri turi daugiausiai privalumų, bet ir tą, į kurią turi daugiausiai galimybių patekti (Petkevičiūtė, 2006, p. 26).

E.H. Schein „karjeros inkarų“ teorijoje teigiama, kad asmuo renkasi tą profesiją, kuri atitinka jo talentus, motyvus, vertybes, gebėjimus, interesus, profesinį savęs vaizdą ir remiantis tuo išskyrė aštuonis „inkarus“ turinčius įtakos profesijos pasirinkimui: *techninė/funkcinė kompetencija, vadybinė kompetencija, autonomija/nepriklausomybė, saugumas/stabilumas, paslauga/pasišventimas, grynas iššūkis, gyvenimo stiliaus integracija, antrepreneriškas kūrybiškumas* (Greenhaus et al., 2008, p. 45).

Remiantis profesijos pasirinkimo teorijomis, galima išskirti šias pagrindines profesijos pasirinkimo prielaidas (žr. 1 lentelę):

Profesijos pasirinkimo prielaidos

(sudaryta autorės remiantis profesijos pasirinkimo teorijomis)

Profesijos pasirinkimo teorijos	Profesijos pasirinkimo prielaidos
Bruožų ir veiksmų teorija (F. Parsons, J. Holland)	<ul style="list-style-type: none"> • kiekvienam individui egzistuoja tam tikra, labiausiai jo asmenybės ypatumus atitinkanti, profesinės veiklos sritis; • profesijos pasirinkimą lemia individo asmenybės bruožų (pomėgių, interesų, gebėjimus, įgūdžių, vertybių) atitikmuo tam tikros profesinės veiklos reikalavimams; • individą traukia profesija, tenkinanti jo asmeninius poreikius, kelianti pasitenkinimą; • profesijos pasirinkimas – asmenybės saviraiška, atspindinti jos motyvaciją, žinojimą, individualius bruožus ir sugebėjimus; • profesijos pasirinkimui įtakos turi žinios ir informacija apie profesijas.
Psichodinaminė teorija (E. Ericson)	<ul style="list-style-type: none"> • profesijos pasirinkimas – tai gyvenimo būdo pasirinkimas; • pagrindiniai profesijos pasirinkimą lemiantys veiksniai yra asmenybės fiziniai (lytis, amžius, išvaizda, sveikatos būklė) ir psichiniai dariniai (žinios, mokėjimai, įgūdžiai, atmintis, dėmesys, mąstymas) bei socializacijos procesas (šeima, mokykla, bendruomenė, draugai); • norint teisingai pasirinkti profesiją būtinas geras savęs pažinimas, t.y. būtina asmeninio tapatumo paieška.
Profesinės raidos teorija (A. Roe, L. Gottfredson, D. Super,)	<ul style="list-style-type: none"> • pagrindinė atsakomybė už asmenybės parengimą tam tikram vaidmeniui visuomenėje tenka šeimai, kurios vaidmuo gali būti ir pozityvus, ir negatyvus, slopinantis arba trukdantis normalų vaiko profesinio apsisprendimo formavimąsi; • pagrindinis profesijos pasirinkimą lemiantis faktorius – savivaizdis, nes sprendimas įgyti tam tikrą profesiją pirmiausiai remiasi subjektyvia individo nuomone apie save, o pasirinkdamas profesiją, žmogus pasirenka priemones savajam Aš išreikšti; • profesijos pasirinkimui įtakos turi fiziniai ir psichologiniai veiksniai bei socialinė aplinka; • žmogaus karjera – viso gyvenimo procesas.

1 lentelės tęsinys kitame puslapyje

<p>Socialinio mokymosi ir sprendimo priėmimo teorija (J. D. Krumboltz, R. Hoppock, V. Vroom, E. H. Shein)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • profesijos pasirinkimą lemia genetinės asmens savybės (lytis, išvaizda, fiziniai duomenys, intelektas, gabumai), įgyta mokymosi patirtis, socialinės, kultūrinės, politinės, ekonominės, gamtinės sąlygos, socialinė aplinka ir patirtis; • profesijos pasirinkimui labai svarbūs asmens poreikiai, motyvai, vertybės, gebėjimai, talentai, interesai, profesinis savęs vaizdas; • asmuo profesiją renkasi tam, kad patenkintų savo fizinius ir psichologinius poreikius; • profesijos pasirinkimas priklauso nuo informacijos kiekio apie profesijas; • asmuo renkasi tą profesiją, kuri turi daugiausiai privalumų ir į kurią turi daugiausiai galimybių patekti;
---	---

Apibendrinant profesijos pasirinkimo teorijas, galima išskirti tris pagrindinius veiksnius, kurie turi įtakos profesijos pasirinkimui, t.y. biologiniai veiksniai (lytis, fiziniai duomenys, sveikatos būklė, amžius), psichologiniai veiksniai (intelektas, charakteris, vertybės, interesai, poreikiai, gabumai, savivaizdis) ir socialiniai veiksniai (šeima, mokykla, draugai, bendruomenė), nuo kurių priklauso tinkamiausios profesijos pasirinkimas. Ypatinga reikšmė skiriama šeimai, nes joje prasideda socialinė individo raida, parengimas tam tikram vaidmeniui visuomenėje.

Teorijose taip pat pabrėžiama, kad profesijos pasirinkimui didelę įtaką turi ir žinios bei informacija apie profesijas. Būtinai ne tik geras savęs pažinimas, bet ir profesijos keliamų reikalavimų asmenybei žinojimas, abiejų šių veiksnių suderinamumas.

Atliekant empirinį tyrimą vadovautasi šių profesijos pasirinkimo teorijų idėjomis ir nuostatomis, tačiau suformuluotas tyrimo probleminis klausimas reikalauja išsamesnio profesijos pasirinkimo veiksnių analizės.

1.3. Profesijos pasirinkimą įtakoiantys veiksniai

Profesijos pasirinkimas yra vienas svarbiausių ir sudėtingiausių asmens gyvenimo uždavinių, lemiantis tolimesnę asmens gyvenimo kokybę, kurį sąlygoja ne tik asmens fiziologiniai ir psichologiniai ypatumai, bet ir jį supanti aplinka. Profesijos pasirinkimą tyrinėjo ne tik užsienio, bet ir Lietuvos mokslininkai. Ir nors kiekvienas tyrėjas skirtingai įvardija, akcentuoja bei vertina profesijos pasirinkimo veiksnius, tačiau juos galima suskirstyti į dvi pagrindines grupes: vidinius (asmenybės ypatumai) ir išorinius (asmenybę supanti aplinka) veiksnius.

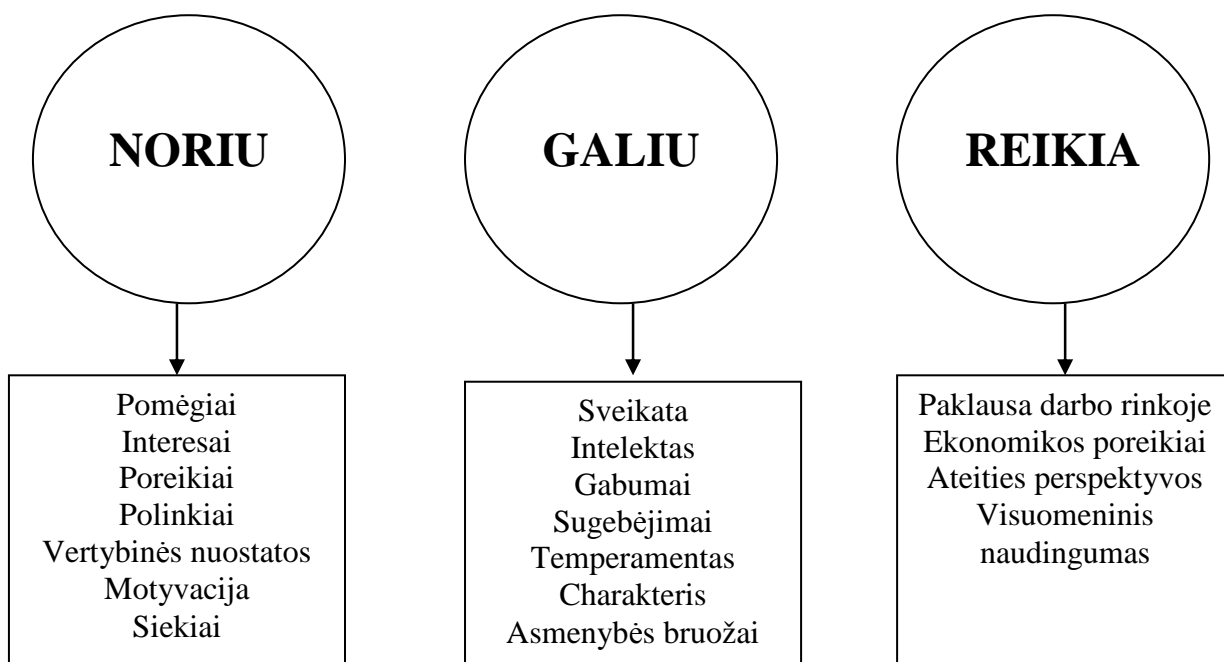
R. Kučinskienė (2003, p. 25) išorinius veiksnius vadina *objektyviaisiais* ir jiems priskiria ekonominius, socialinius ir edukacinius veiksnius, kurie supa žmogų ir betarpiškai veikia jų socialinę aplinką. Vidinius veiksnius autorė vadina *subjektyviaisiais* ir jiems priskiria – žmogaus gyvenimo ir karjeros planavimą, žmogaus asmeninio tapatumo suvokimą. Autorę papildė Carpenter ir Foster (1977) bei Beyon (1998) vidiniams veiksniams priskirdami gyvenimo prasmės paiešką, nuolatinio mokymosi galimybę, pašaukimą, gebėjimus, tinkamumą profesijai bei savęs realizavimą. Kiti autoriai (Ramasawmy et al., 2012, p. 307; Norman, 2005, p. 34) kalbėdami apie išorinius veiksnius ypatingai akcentuoja kitų asmenų (tėvų, bendraamžių, draugų, kaimynų, mokytojų, pažįstamų) įtaką profesijos pasirinkimui.

Nors R. Laužackas (2005, p. 85), remdamasis Handbuch (1977) teigia, kad profesijos pasirinkimą įtakoja dviejų tipų veiksniai: *ekonominiai* (ekonominis išsivystymas, regioninė ūkio struktūra, profesijų struktūra, darbo rinkos situacija ir politika, pajamų struktūra ir kt.), *sociokultūriniai* ir *sociopsichologiniai* (profesijų prestižas, priklausomumas socioekonominiam sluoksniui, šeima ir jos tradicijos, mokykla, socialinės grupės ir kt.), tačiau abu šiuos veiksnius galima apjungti į visumą ir priskirti išoriniams veiksniams.

L. Jovaiša (1981, p. 88–95; 1999, p. 82–84) nurodo, kad profesijos pasirinkimui turi įtakos šie veiksniai: fizinė branda, psichinis subrendimas, intelektas ir specialieji gebėjimai, poreikiai, interesai, polinkiai ir vertybinės orientacijos, charakteris – tai vidiniai veiksniai. Ugdymo įtaka, socialiniai, ekonominiai, kultūriniai – išoriniai veiksniai. Autorių papildė R. N. Bolles (2007, p. 5) priskirdamas išoriniams veiksniams dar ir gyvenamąją vietą, darbo sąlygas, darbo užmokestį ir atsakomybės lygį, o E. A. Norman (2005, p. 35) ir darbo rinkos tendencijas.

J. Dundulytės (1983, p. 39), S.Gudelio (1983, p.13), Z. Bartinkienės (1989, p. 44), B.A. Поляков (1995, p. 10), N. Petkevičiūtės (2003, p. 82) ir D. Augienės (2009, p. 116) teigimu, renkantis profesiją reikėtų įvertinti ir suderinti tris kriterijus:

1. *Noriu* – ar profesija, kurią ketinama rinktis, teiks pasitenkinimą ir džiaugsmą, atitiks asmenybės interesus, polinkius, siekius;
2. *Galiu* – ar asmuo yra tinkamos sveikatos būklės, ar asmenybės bruožai, intelektas, gabumai atitinka profesijos keliamus reikalavimus;
3. *Reikia* – pasirinktos profesijos paklausa darbo rinkoje, profesijos perspektyvos, visuomeninis naudingumas.

1 pav. Profesijos pasirinkimo kriterijai

(sudaryta remiantis „Profesijos patarėjų mokymo metodine medžiaga“, 2004; D. Augienė, 2009)

Šie trys kriterijai „*noriu*“, „*galiu*“, „*reikia*“ apima profesijos pasirinkimo vidinius ir išorinius veiksnius, kurie, kaip matyti, tarpusavyje sąveikauja, įtakoja vienas kitą.

Apibendrinant galima teigti, kad profesijos pasirinkimui labai svarbu ne tik įvertinti savo asmeninius ypatumus, individualias savybes, profesinius polinkius, bet ir įvertinti darbo rinkos pasiūlą ir paklausą, profesijos suteikiamas galimybes, naudingumą visuomenei.

1.3.1. Profesijos pasirinkimą įtakoiantys vidiniai veiksniai

Daugelis autorių (Parsons 1909, Hoppock 1950, Galkytė 1977, Gudelis 1983, Jovaiša 1981, 1999, Petrauskaitė 1996, Swansos, D’Achiardi 2005) teigia, kad geras savęs pažinimas yra pagrindinė prielaida tinkamos profesijos pasirinkimui. Jaunas žmogus, rinkdamasis profesiją, turi įvertinti savo sveikatos būklę, charakterį, gabumus, polinkius, interesus, polinkius, vertybes, pomėgius, kad pasirinkta profesija teiktų džiaugsmą ir pasitenkinimą.

Šiame skyriuje plačiau nagrinėjami vidiniai profesijos pasirinkimą įtakoiantys veiksniai, kurie apima *fiziologinius veiksnius* – sveikatos būklę, įgimtos fizinės savybės, amžius, lytis – ir *psichologinius veiksnius* – savivaizdis, patirtis, psichologinis subrendimas, intelektas, gabumai, gebėjimai, poreikiai, interesai, vertybės, profesinis pašaukimas ir kt.

Renkantis profesiją labai svarbu įvertinti savo fizinę bei psichologinę sveikatą, nes kiekviena profesija reikalauja tam tikrų šių ypatybių.

Įvairios ligos, psichiniai sutrikimai, negalios ir kitos *sveikatos* priežastys, gali turėti labai didelę reikšmę renkantis profesiją, nes jaunuoliams su ryškiais susirgimais, ar su kai kuriais funkciniais nukrypimais profesijų kiekis ribojamas, kadangi dauguma profesijų reikalauja geros sveikatos būklės ir gero fizinio išsivystymo. Pasak J. Dundulytės (1983, p. 39), profesinės veiklos metu žmogaus organizmą veikia įvairūs aplinkos veiksniai, todėl renkantis profesiją, reikia žinoti sveikatos „silpnąsias“ puses, kad būtų galima optimaliai dirbti ir nebloginti sveikatos būklės. D. Augienė teigia, kad dažnai žmonės, turintys vienokių ar kitokių sveikatos sutrikimų, mano, kad negebės sunkiai mokytis ir pasirenka sąlyginai trumpesnę ir greitesnę kelią specialybei įgyti (2009, p. 125) ar renkasi profesiją ne pagal savo norus, poreikius, o atsižvelgdami į sveikatos ypatumus.

Amžius taip pat yra labai svarbus profesijos pasirinkimo veiksnys. Pasak S. Kregždės (1988, p. 63), paauglystėje ir ankstyvojoje jaunystėje jaunuolius dažnai vilioja profesijos, susijusios su rizika, herojiškos, nepaprastos, išsiskiriančios iš kitų. Rinkdamiesi profesiją vadovaujasi turimais mokymosi interesais, į ateitį žiūri iš dabarties pozicijų. Vyresniame amžiuje profesijos pasirinkimas yra realesnis ir brandesnis, adekvačiau pasirenkama profesija, nes žmogus geriau save pažįsta, pradeda domėtis tais mokymosi dalykais, kurie jiems reikalingi ryšium su pasirinkta profesija, į dabartį žiūri iš ateities pozicijų.

Individo lytis. Socialinių lyties vaidmenų išmokstama jau vaikystėje, socializacijos proceso metu. Visuomenėje vyraujančios normos ir vertybės apie lyčių vaidmenis, kokios profesijos tinkamos kiekvienai lyčiai, turi didelį poveikį jaunuoliams planuojant savo profesinę karjerą. Lyčių stereotipai vienodai žalingi tiek moterims, tiek vyrams. Atlikti tyrimai rodo, kad paklausus vaikų ar jaunuolių, kuo jie norėtų būti ateityje, tradiciškai berniukai renkasi „vyriškus“ darbus, o mergaitės – „moteriškus“ (Powella et al., 2012). Besivadovaudamos stereotipiniu požiūriu į vyrų ir moterų vaidmenimis, merginos gali nesirinkti „vyriškųjų karjeros kelių“, o jaunuoliai savo ruožtu – „moteriškųjų“, nors patys to norėtų. Dėl šių priežasčių gali nukentėti jų pasitenkinimas karjera ir gyvenimu apskritai (Valickas et al., 2008, p. 10), todėl renkantis profesiją lytis neturėtų būti pačiu svarbiausiu veiksnium. Tačiau autoriai J.H. Greenhaus, G.A. Callanan ir V.M. Godshalk (2008, p. 14) pastebi, kad pastaruoju metu lyčių klasifikacija profesijos atžvilgiu vis silpnėja.

Be fiziologinių veiksnių, jaunuolis rinkdamasis profesiją, turi gerai pažinti ir savo asmenybę, žinoti, kokių asmenybės savybių, psichinių ypatybių, gebėjimų reikia pasirinktai profesijai, todėl savęs (į)vertinimas, pasak N. Petkevičiūtės (2006, p. 116), turėtų būti kertinis profesijos pasirinkimo akmuo. Žinios apie save padeda išsiaiškinti, kokius užsiėmimus žmogus mėgsta ir kokių ne, kokio iššūkio tikisi darbe, kokios yra jo silpnybės, stiprybės, talentai ir galiausiai, koks darbo, šeimos ir laisvalaikio balansas jam yra priimtinausias (Petkevičiūtė, 2003, p. 88).

Anot autorių D. Armalienės ir R. Kriščiūnaitės (2009, p. 20), žinojimas, ką turiu savyje, padeda suvokti savo „realųjį aš“ (koks aš esu esamuoju laiku) ir ėjimą link „idealaus aš“ (koku noriu būti). Jaunuolis rinkdamasis profesiją tikisi, kad toje profesijoje galės realizuoti savąjį Aš, todėl *savivaizdis* (asmens požiūris į save, savęs suvokimo ir savęs vertinimo rezultatas) turi didelę reikšmę profesijos pasirinkimui (Vaičiulienė 2004, p. 80; Jovaiša 2011, p. 122). Tačiau renkantis profesiją jaunuoliui labai svarbus *profesinis savęs vaizdas*, kuris, pasak A. Valicko, vystosi sąveikos procese tarp įgimtų individo psichologinių gebėjimų, fizinių galimybių, galimybių stebėti ir bandyti atlikti įvairius vaidmenis ir vertinimų, gaunamų iš aplinkinių, apie tai, kaip jam tai pavyksta padaryti (2012, p. 71; 2008, p. 17–22). Jei jaunuolis sulaukia teigiamų paskatų – pagyrimų, palankaus įvertinimo atliekant tam tikrą veiklą, tikėtina, kad tai paskatins jį rinktis vieną ar kitą profesiją.

L. Jovaiša akcentuoja, kad svarbiausia sąlyga savarankiškam, sąmoningam ir tiksliam profesijos apsisprendimui – *psichologinis subrendimas*. Profesijai jis matuojamas patirties, savivokos bei savimonės, interesų bei polinkių, intelekto, charakterio ir kitokių sugebėjimų kokybe (1999, p. 82). Teisingam ir racionaliam savęs suvokimui, savo realių gebėjimų ir gabumų įvertinimui, savarankiškiems ir atsakingiems sprendimams, ateities planavimui, didelę reikšmę turi *intelektas*. Anot Z. Bartnikienės (1989, p. 50), intelektas kaip kompasas nurodo, kurioje veikloje asmenybė galės geriausiai prisitaikyti, atsiskleisti. Nuo intelekto priklauso tikslus profesijos rinkimosi situacijos įvertinimas ir ateities numatymas. Intelektinis nesubrendimas rinktis profesiją pasireiškia tuo, kad asmuo nesupranta būtinumo atsakingai ir racionaliai svarstyti klausimą dėl savo darbinės ateities, spręsti savo tolesnės egzistencijos problemų, negeba analizuoti būsimosios profesijos ypatumų ir savo galimybių (Augienė, 2009, p. 122).

Įgyta *patirtis* kokioje nors veiklos srityje, pvz.,: įvairiuose užsiėmimuose, būreliuose, darbinėje veikloje padeda geriau pažinti darbo pasaulį ir gali tapti svarbiu veiksniumi renkantis profesiją. Kokios nors veiklos sėkmę nulemia asmens *gabumai*, kurie gali būti paveldėti arba įgimti. Tačiau, pasak N. Petkevičiūtės (2006, p. 40), įgimti sugebėjimai dar nereiškia, kad žmogus būtinai pasieks aukštą vienos ar kitos srities rezultatų. Gabumus reikia lavinti. Jų lygis priklauso nuo auklėjimo, socialinių ir ekonominių sąlygų, kitų asmenybės savybių, mokymo metodų. Didelę reikšmę gabumų lavinimui turi ir šeima, nes nuo šeimos ekonominės padėties priklauso, ar ji gali leisti jaunuoliui lavinti savo turimus gabumus ir juos plėtoti, ar šeimą varžo jos ekonominė padėtis. Taip pat svarbus ir jaunuolio noras lavinti savo gabumus.

Profesijos pasirinkimui svarbūs ir jaunuolio turimi *gebėjimai*, kurie pasireiškia žmogaus veikloje ir sąlygoja jos sėkmę ar nesėkmę, yra tam tikra galimybė žinioms, mokėjimams ir įgūdžiams įgyti. Atsižvelgiant į veiklos pobūdį, kuriai būdingi vieni ar kiti kryptingos asmenybės gebėjimai, G. Butkienė, A. Kepalaitė (1996) ir D. Augienė (2009) gebėjimus skirsto į

bendruosius, specialiuosius ir specifinius. Bendrieji gebėjimai yra būtini bet kuriai veiklai. Tai dėmesio, suvokimo, atminties, mąstymo ir kitos ypatybės. Anot R. Adamonienės, S. Daukilo ir kt. (2001, p. 50), bendrieji gebėjimai reikalingi sėkmingam darbui, mokymuisi, profesiniam pasirėngimui ir gyvenimui. Jie reikalingi, kad žmogus galėtų dirbti įvairiose veiklos srityse. *Specialieji gebėjimai* lemia, kaip lengvai ir produktyviai atliekamos specifinės užduotys, leidžia pasiekti gerų rezultatų tam tikroje konkrečioje veiklos srityje. *Specifiniai gebėjimai* garantuoja didelę sėkmę siauroje veiklos srityje (pvz.: muzikinė klausia, gebėjimas mintyse atlikti matematinius veiksmus su dideliais skaičiais ir pan.), todėl renkantis profesiją svarbiausias dėmesys turėtų būti skiriamas specialiųjų gebėjimų lygiui nustatyti.

Siekimas tobulinti vienos ar kitos veiklos gebėjimus rodo asmens *polinkį* į tam tikrą veiklą. Polinkių ištakos prasideda nuo domėjimosi – *interesu*, suteikia „žmogaus veiklos tikslams kryptį, padeda orientuotis, pažinti naujus faktus, geriau suvokti tikrovę“ (Psichologijos žodynas, 1993, p. 121).

Anot A. Valicko, G. Chomentausko (2012, p. 103), gerai supratus savo laisvalaikio interesus, rinktis profesiją yra daug lengviau. Gali atsitikti ir taip, kad laisvalaikio interesai virs profesiniais interesais, kuriuos žmogus tenkina pasirinkdamas tam tikras profesinės veiklos sritis. Tai reiškia, kad žmonės kai kuriais dalykais domisi tiek giliai, kad yra arba planuoja būti tam tikros srities profesionalais. Pasak L. Jovaišos (2001, p. 146), profesiniai interesai skatina domėtis kokia nors profesija: tyrinėti specialistų darbą, gėrėtis jo procesu ir rezultatais. Išsivystęs profesinis interesas tampa aktyviu noru dirbti pagal mėgstamą specialybę, visuomenei naudingą darbą, siekti geriausių veiklos rezultatų. Interesai ir jų pažinimas yra vienas iš esminių veiksmų, renkantis profesinę veiklą.

Labai svarbus akstinas profesijos pasirinkimui yra *poreikis*. Jaunuolio noras tapti savarankišku, finansiškai nepriklausomu nuo tėvų sukelia poreikį rinktis profesiją, kad galėtų dirbti, gauti atlygį ir patenkinti savo poreikius.

Anot D. Augienės (2009, p. 126), asmenybės profesinį kryptingumą lemia individuali *vertybių* sistema, kurios pagrindu programuojama žmogaus veikla – ką žmogus vertina, kas jam brangu, t. y. įsitikinimas, kuriuo remdamasis žmogus atiduoda pirmenybę vienam ar kitam veiksmui, kas lemia jo elgesio kryptį. Pasak J.H. Greenhaus, G.A. Callanan, V.M. Godshalk (2008, p. 42), kiekvienas asmuo turi unikalų, tik jam asmeniškai svarbų ir reikšmingą, vertybių derinį. Tačiau profesijos pasirinkimui svarbiausios yra darbo vertybės, kurios smarkiai įtakoja žmogaus profesijos pasirinkimą. Darbo vertybės parodo, ko žmonės tikisi iš darbo ir kiekvienas ieško tokios profesijos, kur galėtų realizuoti ir patenkinti savo darbo vertybes (Rounds, Armstrong, 2005, p. 305).

M. Katzas (1993) sudarė 10 vertybių sąrašą, kurios yra svarbios priimant sprendimus, susijusius su profesija:

Didelės pajamos. Tam tikros minimalios pajamos yra būtinos kiekvienam. Šiuo atveju keliamas klausimas, kiek žmogui yra svarbu uždirbti daugiau nei minimaliai.

Prestižas. Visuomenėje profesijų prestižas skiriasi – kai kurios iš jų yra labiau prestižinės nei kitos.

Nepriklausomybė. Kai kuriose profesijose yra daugiau galimybių nepriklausomai nuo kitų asmenų priiminėti sprendimus, dirbti be didesnės priežiūros ar nurodymų.

Pagalba kitiems. Pagalba žmonėms – profesijos pagrindas.

Saugumas. Tam tikros profesijos garantuoja nuolatinį darbą ir pajamas, šių profesijų neįtakoja nei ekonominės krizės, nei naujos technologijos.

Įvairovė. Profesijos, pasižyminčios didele įvairove, gali pasiūlyti labai daug įvairių veiklų, galimybę sutikti ir dirbti su daug įvairių žmonių.

Lyderystė. Vadovavimas kitiems, atsakomybė už veiklą.

Galimybė dirbti pagrindinėje savo interesų srityje. Kai kurie žmonės turi iš esmės vieną sritį, kuria domisi (pavyzdžiui, technika, estetika, filosofija) ir mano, kad jų profesija turi apimti jų pagrindinius interesus.

Laisvalaikis. Kokią gyvenimo dalį turėtų sudaryti laisvalaikis ir kiek pasirinkta profesija sudaro galimybių tenkinti laisvalaikio poreikius – svarbus klausimas, renkantis profesiją. Laisvalaikis apima ir trumpesnes darbo valandas, ilgas atostogas ar galimybę pasirinkti darbo laiką.

Galimybė anksti pradėti profesinę karjerą. Kai kurios profesijos sudaro galimybę pradėti profesinę karjerą pakankamai anksti, o ilgalaikis mokymasis ar tobulinimasis yra nereikalingi (Grakauskas, Valickas, 2007, p. 59).

Remiantis A. Matulioniu ir A. Mikšiu (1992, p. 38–41), darbo vertybes galima papildyti *naudingumu visuomenei* (galimybę daryti gera žmonėms, jiems tarnauti), *saviraiška*, *kūrybiškumu*, *tobulėjimo galimybe* (naujų žinių įsisavinimas, profesionalumo, kvalifikacijos lygio kėlimas) ir *bendravimo galimybe darbe*.

Jaunuoliui renkantis profesiją, konstruojama darbo vertybių sistema, kuri padeda pasirinkti darbą, padaro jį prasmingesnį, tikslingesnį (Valackienė, 2003, p. 112).

Kadangi, žmonės jaučia pasitenkinimą darbu tuomet, kai turi galimybę realizuoti savo asmenines ir darbo vertybes, todėl renkantis profesiją būtina atsižvelgti į šių vertybių suderinamumą.

Profesija dažnai pasirenkama vadovaujantis įvairiomis ***nuostatomis***. Pasak D. Augienės (2009, p. 127), nuostatos lemia, kodėl individui vienos profesijos patinka, o kitos nepatinka.

Teigiama nuostata profesijos atžvilgiu padeda asmenybei siekti užsibrėžto tikslo, t.y. būtinai įsigyti numatytą specialybę, net jei ir numatomi būsimi sunkumai ir keblumai ją įgyjant (Giedraitienė-Lileikienė, 1998, p. 117).

Pomėgiai susiję su tuo, kokią specifinę veiklą žmogus mėgsta, o kokios – ne. Be to, pomėgiai yra išraiška to, ką žmogus mėgsta daryti. Pomėgiai atsiranda iš vertybių, šeimos gyvensenos, socialinės klasės, kultūros, aplinkos. Savaime suprantama, kad žmonės, kurie pasirenka su pomėgiais suderinamas karjeros galimybes, yra labiau patenkinti. Iš tikrųjų, atitikimas tarp pomėgių ir karjeros pasirinkimo lems pasitenkinimą darbe (Petkevičiūtė, 2006, p. 77).

Autoriai J. H. Greenhaus, G. A. Callanan, V. M. Godshalk (2008, p. 44) teigia, kad renkantis profesiją svarbūs ir **talentai**. Talentai apima įgimtus gabumus ir išvystytus gebėjimus bei įgūdžius. Jie atspindi tai, ką žmogus gali padaryti, ar galėtų padaryti atitinkami mokydamasis. Talentai gali nustatyti ribas asmens potencialiems siekimams, todėl svarbu tyrinėti talentus ir gebėjimus renkantis profesiją.

Asmenybės struktūriniai elementai – **temperamentas** ir **charakteris**, taip pat įtakoja profesijos pasirinkimą. L. Jovaiša (2003, p. 240) teigia, jog charakterio vaidmuo renkantis profesiją labai svarbus. Nors daugeliui profesijų tinka bet koks temperamentas ar charakteris, bet yra tokių veiklos sričių ir profesijų, kur būtini tam tikri charakterio bruožai. Jaunuolis turi nuspręsti, ar jo įpročiams, skoniui, įsitvirtinusiems požiūriams, elgesio stiliui priimtini tie ar kiti reikalavimai, kuriuos kelia planuojama rinktis profesija.

Profesijos pasirinkimas priklauso nuo visų minėtų veiksnių, tačiau pats svarbiausias, kaip aukščiausias tikslas, kuriam žmogus paskiria savo gyvenimą, kuriame išvelgia galimybę sėkmingai realizuoti gyvenimo tikslus ir idealus bei potencines galias, maksimaliai išreikšti savo individualybę bei siekį visą gyvenimą dirbti tam tikrą darbą, yra profesinis **pašaukimas** (Kavaliauskienė, 2007, p. 43).

Autorei pritaria ir L. Jovaiša (1981, p. 76), ir R. Laužackas (2005, p. 32) teigdami, kad profesinis pašaukimas yra ilgalaikis žmogaus polinkis veiklai ar profesijai, sąlygojantis jos darbinio gyvenimo prasmę.

Apibendrinant galima teigti, kad vidiniai veiksniai turi didelės reikšmės ir įtakos tinkamam profesijos pasirinkimui. Jaunuoliui renkantis profesiją svarbu įvertinti ne tik savo fizinę bei dvasinę sveikatą (kiekviena profesija reikalauja tam tikrų šių ypatybių), bet ir gerai pažinti save. Kuo jaunuolis geriau save pažįsta, objektyviau įvertina savo interesus, gabumus, polinkius, vertybes, poreikius, tuo geriau ir adekvačiau renkasi profesiją, o asmenybės ir profesijos atitikimas sąlygoja didesnę pasitenkinimą gyvenimu bei profesine veikla.

1.3.2. Profesijos pasirinkimą įtakojantys išoriniai veiksniai

Jaunuoliui renkantis profesiją svarbu ne tik gerai save pažinti, įvertinti/įsivertinti savo fiziologinius bei psichologinius asmenybės veiksnius, bet ir juos suderinti su išoriniais veiksniais: *socialiniais* – šeima, tėvų išsilavinimas bei profesija, šeimos socialinė padėtis, draugai, profesijos prestižas, darbo aplinka ir sąlygos; *ekonominiiais* – darbo rinka, darbo užmokestis, šalies ir pasaulio ekonominė situacija; *ugdymo* – profesinis veiklinimas, informacija apie profesijas bei karjeros ugdymas.

Pagal N. Petkevičiūtę (2006, p. 27), profesijos pasirinkimą įtakojančius išorinius veiksnius galima suskirstyti į:

- *praeities aplinką*, kuri apima šeimą, socialinę padėtį, pajamas bei gyvenamąją vietą;
- *dabarties aplinką*, kuri apima ekonominį, politinį ir kultūrinį klimatą, kuriame žmogus gyvena.

Pasak Z. Bartnikienės (1989, p. 55) ir T. Giedraitienės – Lileikienės (1998, p. 118), socialiniai veiksniai yra vieni iš stipriausių veiksnių, kurie turi įtakos jaunuolio profesijos pasirinkimui. Socialinė aplinka, kurioje nuo gimimo iki mirties dalyvauja žmogus, yra labai įvairiapusiška: šeima, draugai, pažįstami, mokykla, žiniasklaida (radijas, televizija, spauda). Visi šie socialinės aplinkos elementai vienas kitą įtakoja, sąveikauja, o neretai, sukuria individui sunkią situaciją, įtakojančią formuojantis vertybėms ir žmogaus veiklos kryptingumą. (Чередниченко, Шубкин, 1985 p. 134).

Daugelis autorių (Чередниченко, Шубкин, 1985; Kregždė, 1988; Lemme, 2003; Laužackas, 2005; Rojewski, 2005; Gibson, Mitchell, 2006; Alik, 2012) prie labai įtakingų profesijos pasirinkimo veiksnių priskiria **šeimą**, jos įtaką. Autoriai teigia, kad šeima yra pagrindinis socializacijos veiksnys, kuris įtakoja jaunuolį jau nuo vaikystės, formuoja vaiko lyties vaidmenį, charakterį, atsakomybės jausmą, ugdo socialinius įgūdžius. Nuolatinis bendravimas šeimoje, tėvų socialinė padėtis, pažiūros, elgsena, jų profesijos, išsilavinimas, pasiekimai, vaikų auklėjimo būdas, tiesiogiai ir netiesiogiai prisideda prie profesijos pasirinkimo: susipažįstama su vaidmenų modeliais, kaupiama patirtis, numatomos galimybės; per kasdieninį bendravimą ir veikoje diegiama tam tikra vertybių sistema; teikiama parama ir paskatinimas, išryškintos šeimos tradicijos, lūkesčiai, reikalavimai.

Jaunuoliui planuojant ateitį, renkantis švietimo institucijas, profesiją, yra labai svarbus tėvų palaikymas. Tačiau, kaip teigia R. Laužackas (2005, p. 88), tėvų įtaka yra labai skirtingo stiprumo ir kryptingumo. Profesinio kelio pasirinkimą vieni tėvai laiko pareiga, kiti tai palieka spresti patiems vaikams. L. Jovaiša (2011, p. 141) papildo autorių pritardamas, kad yra ir tokių

tėvų, kurie primeta savo valią vaikams, neatsižvelgdami į vaiko jėgas ir svajones, nesigilindami, ar teisinga jų valia. Anot M. Bingham ir S. Stryker (2005, p. 214), jei tėvai jaunuolio pasirinkimui nepritaria, jo nepaiko, jaunuolis gali atsisakyti savo svajonės, nebesiekti savo geidžiamo profesinio kelio.

Šeima yra vienas pagrindinių informacijos apie profesijas šaltinių. Matydami, kaip tėvai dirba, ar net jiems padėdami, vaikai pirmiausia sužino apie šias profesines karjeras (Ustinavičiūtė et al., 2011, p. 174; Petkevičiūtė, 2006, p. 27). Autoriai A. Matulionis ir A. Mikšys (1992, p. 20) teigia, jog tėvo ir motinos profesijos dažniausiai veikia vaikus netiesiogiai, per pokalbius šeimoje, pažįstamų ratą, apsilankius tėvų darbovietėse. Vaikai gali įvertinti uždarbį, kurį užtikrina *tėvų profesijos*, šių profesijų prestižą, darbo tvarką, režimą, galimybes keliauti ir panašiai. Vienos profesijos ypatybės skatina vaikus domėtis ta veikla, kitos – gali atgrasyti. Poveikis ypač didelis, kai tėvas ir motina yra tos pačios profesijos.

S. Kregždė (1988, p. 75) mano, kad jaunuoliai, „kurių tėvai užsiima intelektine veikla, daug rečiau renkasi darbininkiškas profesijas“ ir atvirksčiai – jaunuoliai, kurių tėvai turi darbininkų profesijas daug rečiau renkasi profesijas, kurios reikalauja aukštojo mokslo“.

Tėvų požiūris į jų pačių profesijas ir galimybes vaikams pasirinkti tą pačią ar panašią profesiją taip pat nevienodas. Vieni draudžia – „Jokiu būdu“, ir nenori girdėti, kad jų vaikai rinktųsi jų profesiją. Galbūt minėti tėvai taip elgiasi todėl, kad išgyvena didelę įtampą dėl netinkamai pasirinktos (arba išrinktos) profesijos ir nenori, kad jų vaikai susidurtų su tokiais pat sunkumais. Kiti – imasi konkrečių priemonių, norėdami, kad jų vaikai eitų tuo pačiu keliu, nes yra labai patenkinti savo profesija, todėl nori priversti vaikus sekti jų pėdomis, kad tai taptų šeimos tradicija. Treti – nori, kad vaikai įgyvendintų jų neišsipildžiusias profesines svajones ir deda visas pastangas vien tam, kad įgyvendintų savo svajonę, nors vaikui ji visiškai nepriimtina (Mano vaikas renkasi karjeros kelią, 2012, p. 31).

Jaunuoliui renkant profesiją svarbios ne tik tėvų, bet ir kitų šeimos narių – brolių, seserų, senelių, kitų artimų giminaičių profesijos bei jų profesiniai laimėjimai (Petkevičiūtė, 2006, p. 27). Kasdieniniame gyvenime jaunuolis susitinka ir bendrauja su kaimynais, kurie skiriasi savo išsimokslinimu, gyvenimo būdu, profesine sėkme, kas taip pat turi įtakos jaunuolio profesijos pasirinkimui (Greenhaus et al., 2008, p.136).

Profesijos pasirinkimą akivaizdžiai įtakoja jaunuolio *šeimos socialinė padėtis*. Pasiturintys tėvai gali suteikti daugiau galimybių vaikui plėtoti savo pomėgius, lavinti gebėjimus, siekti išsilavinimo įvairiose mokymo įstaigose (Greenhaus et al., 2008, p. 136), o ir profesiją jaunuolis gali rinktis nevaržomas tokių faktorių, kaip mokestis už mokslą, studijavimas ir gyvenimas kitame mieste. Finansinių suvaržymų turintys tėvai dažniausiai išrenka vaikui mokymo įstaigą tame mieste, kuriame jie gyvena, nes dėl didelių išlaidų negali vaiko leisti mokytis kur nors

toliau, o jaunuolio profesijos rinkimąsi sąlygoja ir mokestis už mokslą, mokymosi trukmė. Pasak L. S. Gottfredson, (2005, p. 72) ir J. W. Rojewski (2005, p. 144), žemesnei socialinei klasei priklausantys jaunuoliai dažniausiai rinksis žemesnės kvalifikacijos darbus, nei aukštesnei socialinei klasei priklausantys jaunuoliai.

Profesijos pasirinkimą įtakoja ir *gyvenamoji vieta*. Jaunuoliai, gyvenantys didžiuose miestuose, turi daugiau galimybių rinktis mokymosi įstaigą nei regionuose gyvenantys jaunuoliai. Netoliese esanti mokymo įstaiga dažnai yra apsisprendimo veiksnys, nes nereikia toli važinėti mokytis, nuomoti buto ar gyventi bendrabutyje, patogiau rinktis tą mokyklą, kuri yra arčiau, ir apsiriboti tomis specialybėmis, kurias teikia ši mokykla.

Jaunuolio gyvenime didelę reikšmę turi *draugai*, bendraamžiai. Jie gali arba paskatinti, padrąsinti, paremti jaunuolio pasirinkimą, arba atvirkiškai – nepritarti, atkalbėti nuo pasirinktų profesinių siekių (Greenhaus, et al., 2008, p. 136). Autorės D. Augienė (2009, p. 131) ir Z. Bartnikienė (1989, p. 56) nurodo, kad sekimas draugais, klausymas jų patarimų, nurodymų nulemia profesijos pasirinkimo klaidas ir toks pasirinkimas retai kada būna sėkmingas. Todėl svarbu imtis atsakomybės ir pačiam savarankiškai nuspręsti.

D. Augienė (2009, p. 131), L. Jovaiša (2007, p. 230), T. Giedraitienė – Lileikienė (1998, p. 120) vieningai sutaria, kad *profesijos prestižas* visada reikšmingas ir turi nemažai įtakos ar kartais neretai tampa lemiančiu veiksniumi, renkantis profesiją.

S. Gudelis (1983, p. 10) teigia, kad „jauni žmonės, dar prieš pradėdami dirbti, susidaro nuomonę apie atskirų profesijų prestižą. Būna atvejų, kai profesija neatitinka individualių savybių, nepatenkina tas darbas, tačiau traukia aukštas profesijos prestižas, arba atvirkiškai – profesija jaunam žmogui patinka, jis jaučia sugebėsiąs tą darbą atlikti, tačiau žemas profesijos prestižas atbaido nuo pasirinkimo“. Anot S. Gudelio, profesijos populiarumą sąlygoja daugelis faktorių: tai ir profesijos įdomumas, ir turimos informacijos apie tą profesiją išsamumas, ir socialinė informacija, besiremianti emocijomis, ir galimybė sulaukti pripažinimo, įsitvirtinti tarp aplinkinių; jaunam žmogui norisi įgyti specialybę, kuria galėtų didžiuotis, kad joje ne bet kas gali dirbti. E. L. Herr, S. H. Cramer, S. G. Niles (2004, p. 150) sako, kad profesijos prestižas paprastai remiasi tokiais veiksniais, kaip uždirbtų pinigų suma, valdžia, atsakomybės laipsnis, darbo pobūdis, socialinė gerovė, išsilavinimas. R. Laužackas (2005, p. 139) papildoma autorius teigdamas, kad profesijos prestižas susideda iš tradicinio požiūrio į profesijas, atliekamos veiklos pobūdžio (intelektualinė ar fizinė), sudėtingumo, kvalifikacijos, reikalingos tam tikrai profesijai, įgijimo trukmės.

Profesijos prestižas formuojasi įvairiais būdais, iš jų svarbiausi yra masinės informacijos priemonės: radijas, televizija, kinas, spauda, internetas. Jie formuoja visuomenės požiūrį, nuomonę ir nuostatas svarbiais visuomeninio gyvenimo klausimais, kurie yra įvairiai

interpretuojami. Tačiau ir pati visuomenė formuoja profesijų prestižą: vienus darbus vertina labiau, kitus – mažiau. Pasak E. A. Norman (2005, p. 34), visuomenė taip pat kuria ir stereotipus, kurie darbai tinka moterims, kurie vyrams; normalios ir homoseksualinės orientacijos žmonėms; jauniems ir vyresniems; nutukusiems ir ploniems; neįgaliesiems, turintiems dvasinę negalią; nuteistiesiems; neturtingiesiems; įvairių tautinių mažumų atstovams.

Darbo aplinka ir darbo sąlygos gali būti jaunuolio profesijos pasirinkimą pastiprinančiais ir skatinančiais veiksniais. Autorės S. Maltz ir B. Grahn (2003, p. 47) teigia, kad renkantis profesiją turi įtakos ir darbo rūšis, ir darbo valandos. Asmuo rinkdamasis profesiją pagalvoja, kiek valandų reikės dirbti: pusę darbo dienos, pilną darbo dieną, penkias darbo dienas per savaitę, kelias dienas per savaitę, ar galės dirbti savarankiškai ir ar bus pakankamai laisvas savo darbo sprendimais nuo kitų asmenų. Profesijos pasirinkimui įtakos turi ir darbo vieta – atvirame ore ar patalpoje, darbo būdas – darbas sėdint, vaikstant; reikalaujantis ilgalaikio įtempo dėmesio, greitos orientacijos, savitvardos; etiško komunikavimo su žmonėmis, fizinių/dvasinių jėgų, įvairios technikos įsisavinimo ir naudojimo (Jovaiša, 2011, p. 131).

Darbo sąlygos – darbo aplinka, darbo pobūdis, darbo ir poilsio laikas bei kitos aplinkybės, turi įtakos profesijos pasirinkimui, nes visi šie veiksniai sąlygoja darbuotojo savijautą, darbingumą, saugą ir sveikatą. Darbo aplinka ir darbo sąlygos ypatingai reikšmingos jaunuoliams, turintiems sveikatos ir/ar fiziologinių sutrikimų.

Sparčiai besivystanti pramonė, didėjanti **ekonomikos** globalizacija taip pat turi įtakos profesijos pasirinkimui, daro jį sunkesnę ir sudėtingesnę nei kada nors anksčiau (Gore, Hitch, 2005, p. 382). Pasak D. Augienės (2009, p. 134) šalies ekonomikos pokyčiai, išryškinantys tam tikrų profesijų poreikių išaugimą ar sumažėjimą, nedarbą gali lemti profesijos pasirinkimą.

Anot L. Jovaišos (1981, p. 89), labai svarbus socialinis – ekonominis profesijos rinkimosi veiksnys – **darbo užmokestis**, kuris dažnai būna lemiamas pasirenkant vieną ar kitą profesiją. Ir B. A. Поляков (1995, p. 23) teigia, kad daugeliui darbas yra ne tik savirealizacija, bet ir pragyvenimo šaltinis. Todėl be polinkių ir gebėjimų, jaunuoliai rinkdamiesi profesiją apsveria ir darbo užmokesčio galimybes, tačiau, autorius įspėja, kad tai neturėtų būti vienintelis kriterijus, renkantis profesiją, kuri jaunuoliui būtų nemaloni.

Darbo rinkos pokyčiai ir poreikiai daro didelę įtaką profesijos pasirinkimui ir sėkmingai karjerai. Pasak A. Antanaitienės ir L. Sajienės (2011, p. 31), darbo rinkos kaita ne tik reikalauja naujų kvalifikacijų, bet ir programuoja būtinybę konkrečiam asmeniui projektuoti savo profesinę karjerą, identifikuoti karjeros pokyčius ir tuo pagrindu priimti sprendimus – ką ir kodėl reikia studijuoti.

E. A. Norman (2005, p. 35), R. L. Gibson ir M. H. Mitchell (2006, p. 23) teigia, kad pastaruosiu metu vyksta spartūs darbo rinkos pokyčiai dėl technologijų vystymosi intensyvumo.

Tai sąlygoja vienu profesijų nykimą, kitų – atsiradimą. Jiems antrina autorės S. Maltz ir B. Grahn (2003, p. 2) teigdamos, kad per pastaruosius dvidešimt metų pasaulis ir darbo rinka labai pasikeitė – kai kurių profesijų nebeliko, tačiau su naujomis technologijomis atsirado ir naujų, ypač reikalingų ir paklausių profesijų.

Todėl renkantis profesiją labai svarbu žinoti darbo rinkos raidos tendencijas, domėtis darbo rinkos prognozėmis.

Pastaruoju metu kai kuriuose Lietuvos ugdymo įstaigose dirba ugdymo karjerai konsultantai, kurie įvairių užsiėmimų metu padeda mokiniams pažinti asmeninius gabumus ir gebėjimus, įsisąmoninti adekvatų savęs ir darbo pasaulio vaizdą, susipažinti su profesijų įvairove, ugdyti karjeros kompetencijas, būtinas sėkmingam mokymosi krypties, profesijos ir/ar darbinės veiklos pasirinkimui. Nors pasak D. Augienės (2009, p. 115), mokykla turi būti ta vieta, kurioje ugdytinis galėtų save surasti, pažinti, suvokti savo tikruosius norus, išmokytų rinktis svarbius ir sudėtingus dalykus, tokius kaip profesija. Tačiau Profesinės karjeros planavimo ugdymo D metodikoje (2008, p. 11) rašoma, kad *ugdymas karjerai* – tai ne tik ugdymo institucijų, bet ir šeimos, bendruomenės pastangos padėti jaunam žmogui pasirinkti jo gabumus, pašaukimą atitinkančią profesiją, susieti ugdymą ir darbą, apsispręsti, kokioje profesinio rengimo institucijoje jam reikia mokytis ar studijuoti.

Ugdymas karjerai apima profesinį konsultavimą, informavimą, veiklinimą. Ugdymo karjerai konsultantas padeda moksleiviams priimant profesinius sprendimus rasti geriausią profesijos rinkimosi sprendimą, atsižvelgiant į darbo rinkos poreikius ir asmenybės individualius ypatumus.

Kaip teigia V. Stanišauskienė, L. Statauskienė ir S. Likienė (2012), ugdymo karjerai uždaviniais siekiama, kad mokiniai pažintų karjerai svarbias asmenybės charakteristikas, socialinę aplinką ir socialinių vaidmenų įvairovę; rastų ir efektyviai naudotų karjeros informaciją bei pasinaudotų mokymosi visą gyvenimą galimybėmis; remdamiesi išsamiau savęs ir darbo pasaulio pažinimu, priimtų adekvačius karjeros sprendimus; mokymosi ir laisvalaikio veiklose taikytų ir tobulintų karjerai svarbiausias bendrąsias kompetencijas; būtų pasirengę sėkmingai pereiti į kitą karjeros (mokymosi ar darbo) aplinką ir ieškoti darbo.

G. Strods (2013, p. 62) pažymi, jog mokiniai, kurių mokyklose dirba ugdymo karjerai konsultantai ir turi galimybę lankyti jų užsiėmimus, profesiją renkasi adekvačiau, efektyviau.

Plačiąją prasme karjeros informacija apima *informaciją apie profesijas*, užimtumo galimybes, studijas ir mokymus, darbo rinką, ekonominės, socialinės, technologinės raidos tendencijas (Valickas, 2012, p. 26).

T. Giedraitienė-Lileikienė (1998, p. 122) teigia, jog dėl nepakankamų žinių apie profesijų įvairovę ir apie kiekvieną profesiją atskirai dažnai pasirenkama netinkama profesija. Vadinasi,

besirenkančiam profesiją jaunuoliui reikia suteikti kuo daugiau žinių apie įvairias profesijas, t.y. informuoti, kurios profesijos tuo metu ir tame rajone yra reikalingiausios, kokios galimybės jas įgyti. Kalbant apie konkrečią profesiją, būtina tokia informacija apie ją: socialinis profesijos statusas, darbo pobūdis, darbo rezultatų pritaikymas, asmenybės savybės, būtinos konkrečiam darbui, žmogaus vieta darbo procese, profesijos įgijimo sąlygos bei vieta.

Pasak Z. Bartnikienės (1989, p. 17), mokiniai daugiau sužinoję apie įvairias specialybes gali realiau vertinti savo fizines ir psichines galimybes, intensyviau ugdytis realius interesus bei motyvus, aiškiau suvokti žmogaus vietą ir vaidmenį darbe, o svarbiausia – skirti jėgas ir gebėjimus ten, kur reikalingiausia visuomenei.

Tačiau, pasak B. H. Lemme (2003, p. 335), profesijos pasirinkimą apsunkina tai, kad profesijų skaičius siekia 20–25 tūkstančius (pasak D. Augienės (2009) – 40 tūkstančių), ir daugelio jų net nežinome. Dažnai profesijos pasirenkamos arba atmetamos vadovaujantis stereotipais, netikslia ar nepilna informacija. Žinių stygius apie profesijas gerokai riboja galimybes išsirinkti būsimą profesiją.

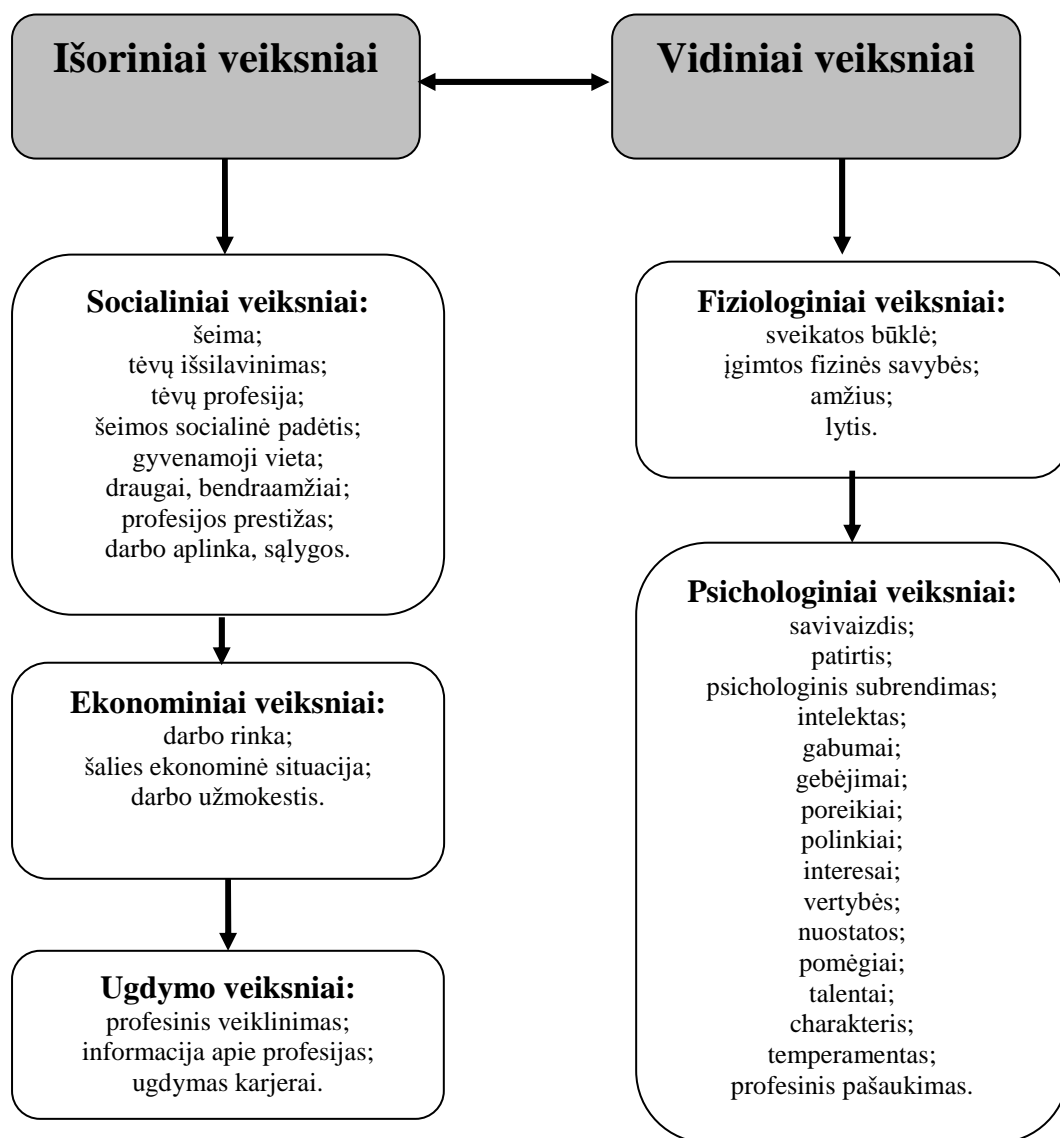
Vienas iš profesijos pažinimo būdų yra *profesinis veiklinimas* – tai veiklos, kuriose mokiniams padedama aktyviai pažinti įvairias užimtumo sritis, profesijų ypatumus ir karjeros galimybes, kaupti darbo patirtį, ugdytis profesinę motyvaciją bei planuoti būsimą karjerą (Bendrojo ugdymo mokyklų ir profesinio mokymo įstaigų mokinių ugdymo karjerai modelis).

Autoriai S. Kregždė (1983, p. 9), L. Jovaiša (2003, p. 242), R. Laužackas (2005, p. 43) teigia, kad profesinis veiklinimas sudaro sąlygas daugiau gilintis į profesijas, kaupti profesinio darbo arba artimo profesiniam darbui patirtį. Profesinio veiklinimo metu jaunuolis turi galimybę „pasimatuoti“ atitinkamą profesiją, praktiškai patikrinti, kiek pasirinkta profesija atitinka asmenybės gabumus, emocinius lūkesčius ir socialines aspiracijas bei nustatyti savo tinkamumą profesijai ir profesijos tinkamumą jam.

Apibendrinant galima daryti išvadą, kad jaunuolių profesijos pasirinkimas priklauso nuo jų socialinės, šalies ekonominės ir ugdymo aplinkos. Socialiniai veiksniai, tokie kaip tėvų socialinis – ekonominis statusas, gyvenamoji vieta, draugai, profesijos prestižas, išsilavinimo prieinamumas akivaizdžiai įtakoja jaunuolio profesijos pasirinkimą. Šalies ekonominė situacija, darbo rinkos tendencijos ir pokyčiai verčia jaunuolius peržiūrėti ir įvertinti savo profesinius ketinimus. Ugdymo veiksniai turi ypatingą reikšmę profesijos pasirinkimui, nes informacijos kiekis apie profesijas, profesinis veiklinimas, ugdymas karjerai padeda jaunuoliui pažinti ne tik save, bet ir darbo pasaulį, ugdytis svarbias, profesijos pasirinkimui būtinas kompetencijas, kad galėtų racionaliai pasirinkti profesiją.

Išanalizavus mokslinę literatūrą ir nustačius profesijos pasirinkimą įtakančius vidinius bei išorinius veiksnius, galima juos detaliau suskirstyti į kelis blokus. Vidinius veiksnius į –

fiziologinius bei psichologinius, išorinius ir – socialinius, ekonominius bei ugdymo veiksnius (žr. 2 pav.).

2 pav. Profesijos rinkimąsi įtakojantys veiksniai

(sudaryta autorės remiantis teorine analize)

Profesijos pasirinkimą galima apibūdinti kaip sudėtingą, daugialypį procesą, kurį įtakoja socialinių, ekonominių, ugdymo, fiziologinių ir psichologinių veiksnių tarpusavio sąveika. Šių, vidinių ir išorinių, veiksnių atskirti vienas nuo kito negalima, nes tiek aplinka įtakoja jaunuolį, tiek jaunuolis sąveikauja su aplinka.

2. PROFESINIO RENGIMO CENTRO MOKSLEIVIŲ PROFESIJOS PASIRINKIMO VEIKSNIŲ EMPIRINIS TYRIMAS

2.1. Tyrimo metodika ir organizavimas

Kiekybiniame tyrime dalyvavo 140 Šiaulių profesinio rengimo centro Buitinių paslaugų skyriaus paskutinio kurso moksleivių. Taikyta tikslinė atranka. Respondentams pateikta elektroninė anketa (internetiniame puslapyje www.manoapklausa.lt) norint išsiaiškinti išorinių ir vidinių veiksnių įtaką profesijos pasirinkimui. Tyrimas atliktas 2014 m. Šiaulių profesinio rengimo centro Buitinių paslaugų skyriuje dviem etapais:

Pirmas etapas – pilotinis tyrimas 2014 metų balandžio mėn.

Antras etapas – tyrimas 2014 metų gegužės – birželio mėn.

Remiantis mokslinės literatūros šaltinių analize parengtas empirinio tyrimo instrumentas – anketa. Anketą sudaro 26 klausimai, kurioje buvo pateikti uždari, atviri ir uždari – atviri klausimai, kad respondentams neradus tinkamo atsakymo tarp pateiktų kategorijų būtų paliekama galimybė pareikšti savo nuomonę.

Anketą sudaro 6 diagnostiniai klausimų blokai:

- 1) demografinis – respondentų lytis, amžius, profesija, išslavinimas;
- 2) vidiniai profesijos pasirinkimo veiksniai;
- 3) išoriniai profesijos pasirinkimo veiksniai;
- 4) respondentų požiūris į pasirinktą profesiją, jos galimybes;
- 5) pasitenkinimas pasirinkta profesija,
- 6) respondentų ateities, karjeros planai.

Pilotinio tyrimo metu dalyvavo 12 Šiaulių profesinio rengimo centro Buitinių paslaugų skyriaus paskutinio kurso moksleivių. Buvo pakoreguoti šie klausimai:

8 klausimas – paaiškinta temperamento sąvoka;

11 klausimas – įtrauktas atsakymas „kita“, nes viena mergina buvo našlaitė, iš vaikų globos namų, neturinti jokių artimųjų;

12, 13 klausimai – paaiškinta, kad, jei tėvai ar globėjai yra šiuo metu bedarbiai ar pensininkai, jie vis dėlto yra įgiję profesiją;

19 klausimas – iškilus neaiškumams, ką reiškia „praktiškai pamėginti“, skliaustuose pateiktas paaiškinimas – „dirbti“.

2.2. Tyrimo etika

Atliekant tyrimą buvo laikytasi tyrimo etikos principų:

Tikslus paaiškinimas. Respondentai supažindinti su tyrimo tema, tikslu, numatomu tyrimo rezultatų publikavimu.

Savanoriškumas. Respondentai savarankiškai sprendė, ar sutinka dalyvauti/nedalyvauti tyrime. Sutikimas dalyvauti tyrime duotas žodžiu.

Anonimiškumas. Dėl moksleivių apklausos buvo tartasi su profesinio rengimo centro vadovu. Respondentams garantuotas anonimiškumas tyrimo metu ir po jo.

Konfidencialumas. Respondentams garantuotas iš jų ir apie juos gautos informacijos konfidencialumas.

Tyrime neskelbiamas institucijos, kurioje atliktas tyrimas, pavadinimas, atsižvelgiant į profesinio rengimo centro vadovo pageidavimą.

Sąžiningumas. Tyrimo duomenys skelbiami tokie, kokie buvo gauti, nieko nenuslepianč ar keičiant.

2.3. Tiriamųjų charakteristika

Siekiant išsiaiškinti veiksnių įtaką profesijos pasirinkimui buvo apklausti 140 Šiaulių profesinio rengimo centro Buitinių paslaugų skyriaus moksleivių. Tyrimo imtis tikslinė. Tiriamųjų grupė sudaryta į ją įtraukiant moksleivius, kurie 2013–2014 mokslo metais baigia studijas profesiniame rengimo centre. Jie jau atliko praktiką, turėjo galimybę save išbandyti pasirinktoje profesijoje, save „pamatuoti“, ar tinka šiai profesijai bei planuoti tolimesnę savo karjerą.

Dalyvavusių tyrime respondentų skaičius N=140. Tyrimo metu buvo apklausta 83,6% respondenčių moterų (N=117) ir 16,4% (N= 23) respondentų vyrų (pasiskirstymas pagal lytį).

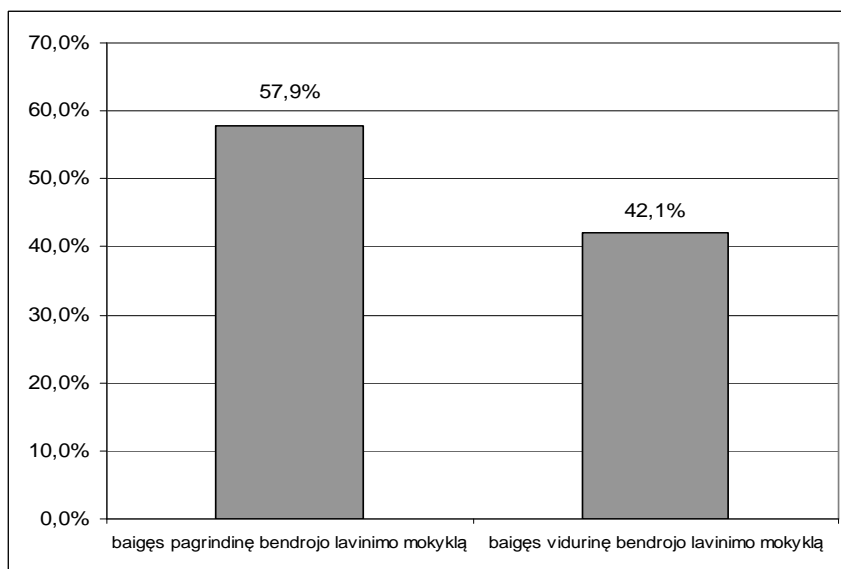
Pasiskirstymas pagal amžių pateikiamas dažnine forma 2 lentelėje.

2 lentelė

Respondentų pasiskirstymas pagal amžių (N=140)

Amžius	dažniai	procentai
17–20m.	100	71,4
21–30m.	31	22,9
31–46m.	7	5,7

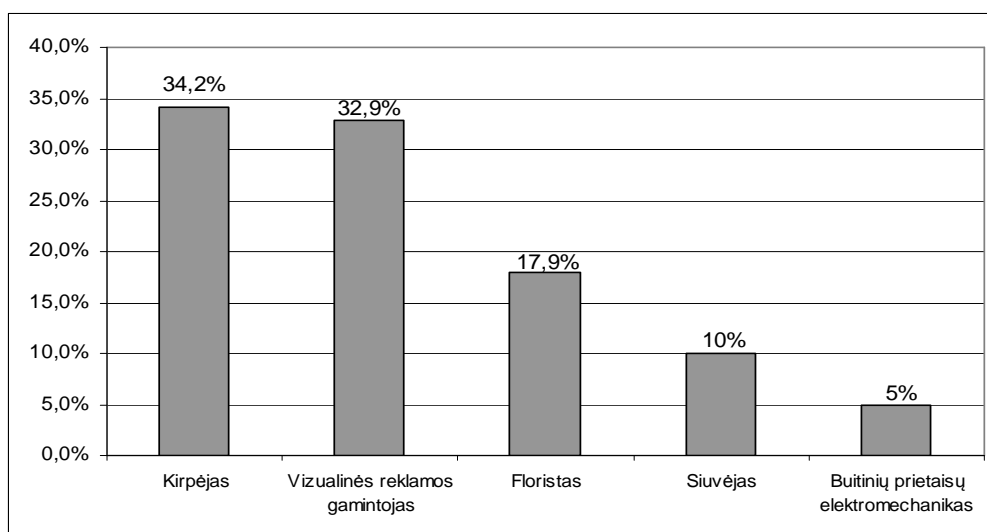
Kaip rodo procentinis amžiaus pasiskirstymo dažnis, daugiausiai apklaustųjų sudaro septyniolikos, aštuoniolikos, devyniolikos, dvidešimt ir dvidešimt vienerių metų amžiaus respondentai (71,4%), 21–30 metų – 22,9%, 31–46 metų – 5,7%. Iš 2 lentelėje pateiktų duomenų matyti, kad yra respondentų ir vyresnio amžiaus. Tai patvirtina teoriją, kad žmogaus karjera gali tęstis visą gyvenimą. Galima daryti prielaidą, kad vyresnio amžiaus respondentai persikvalifikuoja, įgyja naują, dar vieną gretą turimos, profesiją.

3 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal išsilavinimą stojant į profesinio rengimo centrą (N=140)

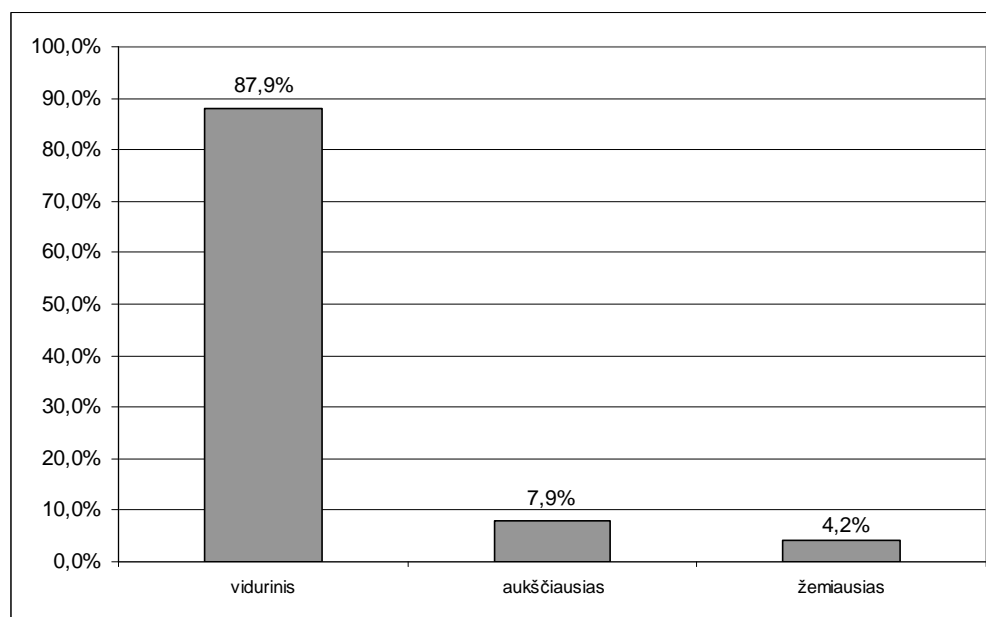
Kaip matyti iš 3 paveikslo, 57,9% respondentų pradėjo mokytis profesinio rengimo centre baigę pagrindinę bendrojo lavinimo mokyklą, ir 42,1% – baigę vidurinę bendrojo lavinimo mokyklą.

Pasiskirstymas pagal studijuojamas profesijas pateikiamas 4 paveiksle.

4 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal studijuojamas profesijas (N=140)

Kaip matyti iš 4 paveiksle pateiktų duomenų, daugiausia respondentų siekia įgyti kirpėjo ir vizualinės reklamos gamintojo profesijas, mažiau paklausios – floristo ir siuvėjo profesijos, o mažiausiai – buitinių prietaisų elektromechaniko 5% (N=7) profesija. Pastaroji profesija, pasak Buitinių paslaugų skyriaus metodininkės, sulaukia vis mažiau moksleivių dėmesio, nes vartotojai linkę sugedusią buitinę techniką ne remontuoti, o keisti nauja, todėl mažėja tokių profesijų turinčių darbuotojų paklausa.

5 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal šeimos socialinį – ekonominį statusą (N=140)

Respondentai anketoje nurodė, kokiam socialiniam – ekonominiam statusui priklauso jo šeima. Didžiausia apklaustųjų dalis (87,9%) priskiria savo šeimą viduriniam socialiniam statusui, 7,9% – aukščiausia ir 4,2% apklaustųjų – nurodo, jog priklauso žemiausiam socialiniam – ekonominiam statusui.

2.4. Profesinio rengimo centro moksleivių anketinės apklausos rezultatai ir analizė

Tyrimu siekta atskleisti profesinio rengimo centro moksleivių profesijos pasirinkimo veiksnius. Kadangi profesijos pasirinkimą įtakoja vidiniai ir išoriniai veiksniai, tyrimo rezultatai ir analizė padalinta į dvi dalis: viena jų skirta vidinių veiksnių analizei, kita – išorinių veiksnių analizei.

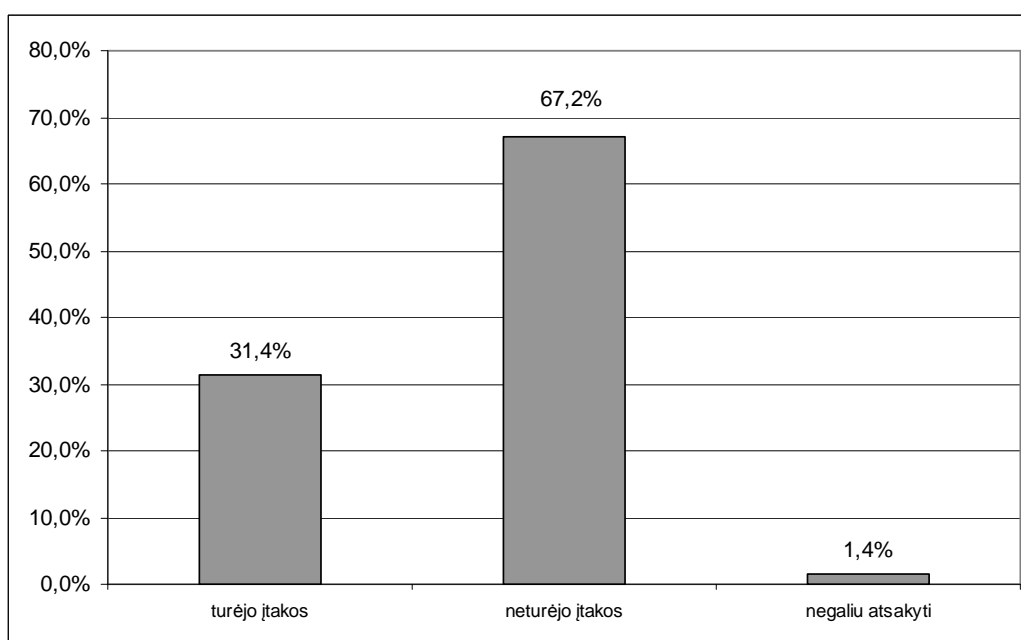
Tyrimo duomenys pateikiami procentiniais dažniais, rezultatai vaizduojami lentelėmis ir paveikslais, rezultatų analizė atliekama remiantis literatūros analize, palyginant su kai kurių mokslininkų atliktų tyrimų išvadomis.

2.4.1. Profesinio rengimo centro moksleivių profesijos pasirinkimo vidinių veiksnių analizė

Pasak H. Galkytės (1977), S.Gudelio (1983), L. Jovaišos (1999, 2003, 2007, 2011), L. Ustinavičiūtės, A. Katkonienės ir kt. (2011) vidiniai veiksniai, yra labai svarbūs renkantis profesiją, nes gerai pažįstant savo asmenines savybes, gabumus, interesus, polinkius, vertybes, galimas tinkamas profesijos pasirinkimas.

Vidiniai veiksniai apima individo fiziologinius ir psichologinius ypatumus. Šių veiksnių svarba renkantis profesiją, moksleiviams, besimokantiems profesinio rengimo centre, pristatoma šioje tyrimo dalyje.

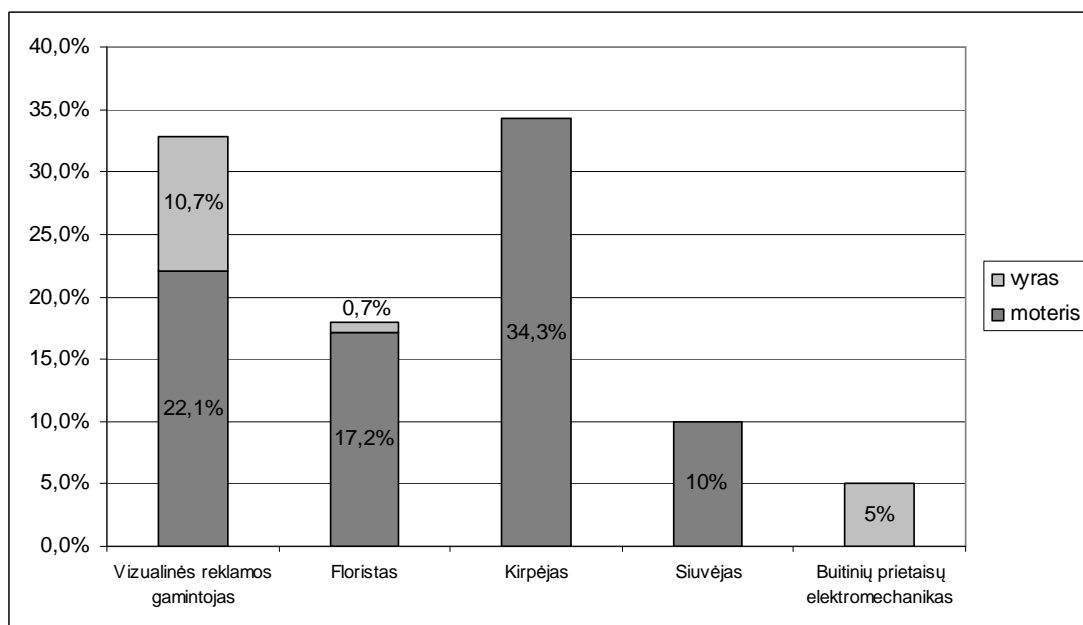
Pasak A. Powelle, A. Dainty, B. Bagilhole (2012), A. Valicko (2008), visuomenėje vyraujantys stereotipai, kokios profesijos tinkamos kiekvienai lyčiai, turi didelį poveikį renkantis profesiją. Todėl tyrimu siekta nustatyti, ar respondentų profesijos pasirinkimą įtakojo lytis (žr. 6 pav.).

6 pav. Lyties įtaka renkantis profesiją (N=140)

Kaip matome, 67,2% (N=94) respondentų nurodė, kad lytis neturėjo įtakos renkantis profesiją, o 31,4% (N=44) respondentų lytis turėjo įtakos profesijos pasirinkimui ir 1,4% (N=2) – negali pasakyti, ar lytis turėjo įtakos renkantis profesiją. Nors įvairių autorių teigiama, kad lytis yra svarbus faktorius renkantis profesiją, tačiau šio tyrimo rezultatai rodo, kad respondentams lytis nėra labai svarbi renkantis profesiją. Remiantis šio tyrimo rezultatais galima daryti prielaidą, kad lyties įtaka renkantis profesiją mažėja. Kad pastaruoju metu lyčių klasifikacija

profesijos atžvilgiu vis silpnėja, pastebi ir autoriai J. H. Greenhaus, G. A. Callanan ir V. M. Godshalk (2008, p. 14).

7 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal profesijas ir lytį (N=140)

Pagal duomenis, pateikiamus paveiksle matyti, kad kirpėjo ir siuvėjo profesiją įgyti nori tik merginos, o buitinių prietaisų elektromechaniko – tik vaikinai. Floristo profesiją įgyti siekia 24 merginos ir vienas vaikinai; vizualinės reklamos gamintojo – 31 mergina ir 15 vaikinų.

Duomenys rodo ryškų lyties pasiskirstymą kirpėjo, siuvėjo, buitinių prietaisų elektromechaniko ir floristo profesijose.

Profesijos pasirinkimą sąlygoja įvairūs vidiniai veiksniai. Tyrimu siekta išsiaiškinti, kokie vidiniai veiksniai labiausiai įtakoja moksleivių profesijos pasirinkimą. Respondentų atsakymų rezultatai procentais pateikiami 3 lentelėje.

3 lentelė

Vidiniai veiksniai, įtakoiantys profesijos pasirinkimą (N=140)

Vidiniai veiksniai	Procentinis dažnis				
	Visiškai sutinku	Sutinku	Nesu tikras	Nesutinku	Visiškai nesutinku
Sveikata (ligos, negalios, sveikatos sutrikimai)	0	5	8,6	36,4	50
Fizinės savybės (išorės bruožai, klausos, regos, judėjimo, jėgos duomenys)	,7	15	21,4	33,6	29,3

3 lentelės tęsinys kitame puslapyje

Vidiniai veiksniai	Procentinis dažnis				
	Visiškai sutinku	Sutinku	Nesu tikras	Nesutinku	Visiškai nesutinku
Charakterio bruožai	7,1	48,6	20	15	9,3
Temperamentas	3,6	22,1	26,4	28,6	19,3
Gebėjimas mokytis	15	55	17,1	10	2,9
Gabumai (žmogaus savybės, lemiančios vienokios ar kitokios jo veiklos sėkmę bei padedančios sėkmingai sužinoti, išmokti bei įgyti įgūdžių)	25	57,9	10,7	5	1,4
Talenta (įgimtas gabumas)	11,4	34,3	40	10,7	3,6
Polinkiai (kryptingas vienos ar kitos veiklos pasirinkimas, vidinis asmenybės poreikis tam tikrai konkrečiai veiklai)	15,7	45	25,7	10	3,6
Interesai (susidomėjimas kuo nors, noras tai pažinti; veikla, kurią žmogus mėgsta atlikti)	30,7	48,6	14,3	5,7	,7
Pomėgiai/ Mėgstamas užsiėmimas (veikla, kurią žmogus mėgsta daryti)	30	42,9	20	5	2,1
Noras geriau pažinti mėgstamą dalyką	32,9	43,6	15,7	7,1	,7
Asmeninės vertybės	10,8	46,4	27,1	12,1	3,6
Poreikiai (ko nors reikmė, būtinumas, kuris skatina žmogų veikti)	12,1	47,9	29,3	7,1	3,6
Nuostatos (nusiteikimas konkrečiai veiklai ar objektų atžvilgiu)	11,4	37,9	35,7	11,4	3,6
Geras savęs, savo interesų pažinimas	17,1	46,5	25,7	6,4	4,3
Žinojimas, kokie sugebėjimai, asmenybės savybės būtinos profesijai	18,6	48,6	22,1	8,6	2,1
Susidomėjimas šia profesija	39,3	43,6	10,7	6,4	0
Saviraiškos poreikis (noras atskleisti, parodyti savo gabumus, sugebėjimus, įgūdžius)	27,8	47,9	17,9	5	1,4
Pašaukimas	15,7	37,9	33,5	10	2,9
Noras tapti savarankišku	27,9	45	17,1	6,4	3,6

Išanalizavus tyrimo rezultatus, paaiškėjo, kad pagrindiniai vidiniai veiksniai, kurie įtakoja respondentų profesijos pasirinkimą (pasirinkus kategorijas „visiškai sutinku“ ir „sutinku“), yra *susidomėjimas profesija, gabumai* t.y. žmogaus savybės, lemiančios vienokios ar kitokios jo veiklos sėkmę bei padedančios sėkmingai sužinoti, išmokti bei įgyti įgūdžių, *interesai* t.y. susidomėjimas kuo nors, noras tai pažinti; veikla, kurią žmogus mėgsta atlikti, *noras geriau pažinti mėgstamą dalyką, saviraiškos poreikis* t.y. noras atskleisti, parodyti savo gabumus, sugebėjimus, įgūdžius, *pomėgiai/mėgstamas užsiėmimas*, t.y. veikla, kurią žmogus mėgsta daryti, *noras tapti savarankišku, gebėjimas mokytis, žinojimas, kokie sugebėjimai, asmenybės savybės būtinos profesijai, geras savęs, savo interesų pažinimas*.

Analizuojant lentelės duomenis, paaiškėjo, kad iš vidinių veiksnių, įtakančių profesijos pasirinkimą svarbus veiksnys ir *noras tapti savarankišku*. Pasak D. Augienės, poreikis tapti savarankišku, nepriklausomu, „t.y. greičiau pradėti dirbti ir užsidirbti, kad nebereikėtų prašyti finansinės paramos iš tėvų ir pan.“ (2009, p.128), yra vienas pagrindinių profesijos pasirinkimo veiksnių.

Beveik po du trečdalius respondentų nurodė šiuos vidinius veiksnius, turėjusius įtakos jų profesijos pasirinkimui: *polinkiai*, t.y. kryptingas vienos ar kitos veiklos pasirinkimas, vidinis asmenybės poreikis tam tikrai konkrečiai veiklai, *poreikiai*, t.y. ko nors reikmė, būtinumas, kuris skatina žmogų veikti, *asmeninės vertybės, charakterio bruožai. Pašaukimas profesijai ir talentai* svarbūs tik pusei respondentų.

Mažiausiai reikšmingi vidiniai veiksniai renkantis profesiją (pasirinkus kategorijas „nesutinku“ ir „visiškai nesutinku“) yra *sveikata*, t.y. ligos, negalios, sveikatos sutrikimai, *fizinės savybės*, t.y. išorės bruožai, klausos, regos, judėjimo, jėgos duomenys ir *temperamentas*.

Labai panašius rezultatus nustatė ir K. Pukelio, D. Garnienės (2003), V. Makūno, D. Pugevičienės (2005) bei V. Indrašienės, V. Rimkevičienės, M. Gaigalienės ir kt. (2006) atlikti tyrimai, kurie parodė, kad svarbiausi vidiniai veiksniai renkantis profesiją yra moksleivio gabumai ir sugebėjimai bei interesai. Galima teigti, kad moksleiviai rinkdamiesi profesiją pirmiausia atsižvelgia į savo interesus, kad profesija atitiktų mėgstamą veiklą bei gabumus, kad galėtų išmokti ir įgyti profesinių įgūdžių, kurie sąlygoja sėkmingą profesinę veiklą.

Pasak autorių A. Matulionio ir A. Mikšio (1992), D. Super (2008), M. Katzo (1993), J. B. Rounds, P. I. Armstrong (2005), darbo vertybės taip pat smarkiai įtakoja žmogaus profesijos pasirinkimą, jos parodo, ko žmonės tikisi iš darbo ir kiekvienas ieško tokios profesijos, kur galėtų realizuoti ir patenkinti savo darbo vertybes.

Tyrimo metu respondentams buvo pateiktas klausimas apie svarbiausias jų pasirinktos profesijos darbo vertybes. Kiekvieną pateiktą atsakymų variantą respondentai turėjo įvertinti pagal penkių balų skalę – nuo „visiškai nesutinku“ iki „visiškai sutinku“.

4 lentelė

Darbo vertybių svarba respondentams renkantis profesiją (N=140)

Darbo vertybės	Procentinis dažnis				
	Visiškai sutinku	Sutinku	Nesu tikras	Nesutinku	Visiškai nesutinku
Aukštas profesijos prestižas	7,1	33,6	40,7	12,9	5,7
Aukštas socialinis statusas	3,6	25,7	50	15,7	5
Didelis atlyginimas	2,1	23,6	58,6	11,4	4,3

4 lentelės tęsinys kitame puslapyje

Darbo vertybės	Procentinis dažnis				
	Visiškai sutinku	Sutinku	Nesu tikras	Nesutinku	Visiškai nesutinku
Galimybė tobulėti	27,1	53,6	12,9	4,3	2,1
Galimybę daryti karjerą	20,7	55	17,9	4,3	2,1
Galimybė bendrauti su žmonėmis	30	55,7	8,6	3,6	2,1
Galimybė kurti naudingumą visuomenei (galimybę daryti gera žmonėms, jiems tarnauti)	20	45	24,3	7,1	3,6
Nepriklausomybė	10,7	35,7	40,8	10,7	2,1
Lyderystė	12,1	26,4	42,2	15,7	3,6
Galimybė dirbti komandoje	20,7	48,6	20	7,9	2,9
Gerai santykiai su bendradarbiais	18,6	55	18,6	5,7	2,1
Galimybė darbe panaudoti savo turimus sugebėjimus	32,9	52,1	12,2	,7	2,1
Galimybė save realizuoti darbe	30,7	51,4	15,1	,7	2,1
Kūrybinis darbas	37,9	46,4	10,7	2,1	2,9
Įdomus darbo turinys, daug įvairių veiklų	30	46,4	20,1	1,4	2,1
Darbas, atitinkantis mano polinkius ir interesus	27,1	40	25	2,9	5
Galimybė anksti pradėti profesinę karjerą	21,4	45	25,7	3,6	4,3
Galimybė pasirinkti darbo valandas, laiką	15,7	39,3	32,1	7,9	5
Galimybė darbą derinti su laisvalaikiu, šeima	17,1	37,9	35	4,3	5,7
Atostogų trukmė	10,2	30,5	48,6	6,4	4,3
Saugumas darbe	14,2	37,9	37,1	7,9	2,9
Maloni, graži darbo aplinka	21,4	44,3	25	6,4	2,9
Geros darbo sąlygos	23,6	42,1	27,9	4,3	2,1
Moralinis pasitenkinimas savo darbu bei jo rezultatais	18,6	46,4	29,2	2,9	2,9
Ramios ateities užtikrinimas	20	32,8	38,6	5	3,6
Socialinės garantijos	12,9	36,4	42,1	4,3	4,3

Išanalizavus tyrimo rezultatus, paaiškėjo, kad, kaip ypač svarbias darbo vertybes, pasirinkdami kategorijas „visiškai sutinku“ ir „sutinku“, respondentai išskiria *galimybę bendrauti su žmonėmis, galimybę darbe panaudoti savo turimus sugebėjimus, kūrybinį darbą, galimybę save realizuoti darbe ir galimybę tobulėti*. Taip pat labai svarbiomis darbo vertybėmis laiko ir *įdomų darbo turinį, daug įvairių veiklų, galimybę daryti karjerą, gerus santykius su bendradarbiais, galimybę dirbti komandoje, darbą atitinkantį polinkius ir interesus*.

Respondentai nėra tikri dėl šių darbo vertybių svarbos: *didelio atlyginimo, galimybės lengvai įsidarbinti, aukšto socialinio statuso ir atostogų trukmės, socialinių garantijų, aukšto profesijos prestižo*.

Respondentai mažiausiai svarbiomis iš išvardintų darbo vertybių, pasirinkdami kategorijas „nesutinku“ ir „visiškai nesutinku“ laiko: *lyderystę* ir *nepriklausomybę*.

J. Reingardienės, A. Zdanevičiaus (2003) ir K. Pukelio, D. Garnienės (2003) atlikti tyrimai nustatė, kad, didelis atlyginimas ir galimybė lengvai įsidarbinti yra svarbiausios darbo vertybės moksleiviams renkantis profesiją, o mažiausiai svarbios darbo vertybės – kūrybinis darbas bei galimybė bendrauti su žmonėmis.

Apibendrinant vidinių profesijos pasirinkimo veiksnių tyrimo duomenis, galima teigti, kad svarbiausi vidiniai veiksniai, įtakojantys profesijos pasirinkimą, yra susidomėjimas profesija, gabumai, interesai, noras geriau pažinti mėgstamą dalyką, saviraiškos poreikis. Mažiausiai svarbūs vidiniai veiksniai – sveikata, fizinės savybės ir temperamentas. Iš vidinių veiksnių tyrimo matyti, kad jaunuoliai pernelyg mažai dėmesio kreipia į savo sveikatos būklę, kas vėliau gali tapti kliuviniais dirbant pasirinktoje profesijoje.

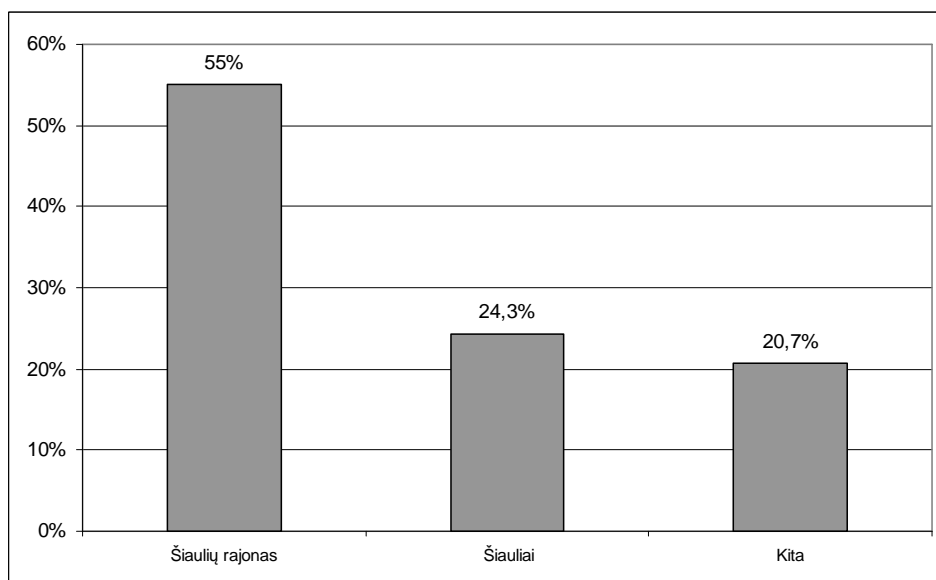
Nors atliktas tyrimas parodė, kad lyties įtaka renkantis profesiją nėra tokia reikšminga, kaip teigiama teorijose, tačiau tyrimo duomenys rodo ryškų lyties pasiskirstymą kirpėjo, siuvėjo, buitinių prietaisų elektromechaniko ir floristo profesijose.

Nustatytos šios, profesijos pasirinkimui didelės reikšmės turinčios, darbo vertybės: bendravimas su žmonėmis, galimybė darbe panaudoti savo turimus sugebėjimus, kūrybinis darbas, galimybė save realizuoti darbe bei galimybė tobulėti. Mažiausiai svarbiomis darbo vertybėmis nustatytos *lyderystė* ir *nepriklausomybė*. Galima daryti prielaidą, kad respondentai lyg ir bijo *lyderystės* ir *nepriklausomumo*, kas stabdo turimos profesijos individualų verslą. Tai yra ir mūsų valstybės ekonominio bei socialinio nestabilumo problema, kuri nesuteikia saugumo pradedančiam savo verslą jaunam žmogui.

2.4.2. Profesinio rengimo centro moksleivių profesijos pasirinkimo išorinių veiksnių analizė

Nors daugelio autorių teigimu sėkmingą profesijos pasirinkimą ir pasitenkinimą būsimu darbu lemia sprendimas, kuris grįstas vidiniais veiksniais, tačiau profesijos pasirinkimą įtakoja ne tik vidiniai veiksniai, bet ir išoriniai. Kartais, išoriniai veiksniai gali turėti didesnės įtakos nei vidiniai. Tyrimu siekta nustatyti, kokie išoriniai veiksniai yra svarbiausi renkantis profesiją.

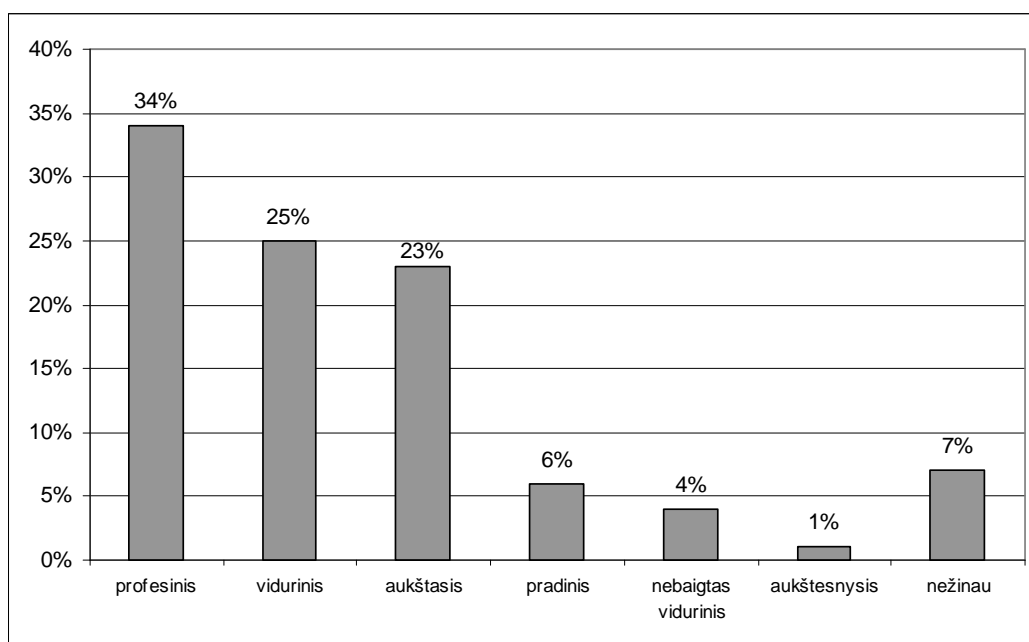
Gyvenamoji vieta yra vienas iš profesijos pasirinkimui įtakos turinčių veiksnių, todėl respondentų klausėme, iš kur jie atvyko mokytis į profesinio rengimo centrą. Respondentų atsakymų pasiskirstymas matyti 8 paveiksle.

8 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal gyvenamą vietą (N=140)

Didžioji dalis respondentų atvyko mokytis iš Šiaulių (N=34) ar Šiaulių rajono (N=77), o 29 respondentai – iš kitų apskričių (Telšių – N 10; Mažeikių – N 6; Raseinių – N 3; Pasvalio – N 2; po vieną respondentą iš Biržų, Platielių, Plungės, Rokiškio, Skuodo, Vilniaus). Ištyrus iš kitų apskričių respondentų pasirinktų profesijų įgijimo galimybes jų apskrityse (informacija rinkta <http://www.studijos.lt>), paaiškėjo, kad jų apskrityse esančios mokymosi įstaigos tokių profesijų pasiūlyti negali. Tik keturi respondentai turi galimybę mokytis arčiau namų.

Remiantis tyrimo rezultatais galima tvirtinti, kad gyvenamoji vieta turi įtakos profesijos pasirinkimui, jaunuoliai renkasi mokymosi įstaigą, kuri yra kuo arčiau jų gyvenamosios vietos.

9 pav. Respondentų tėvų pasiskirstymas pagal išsilavinimą (N=140)

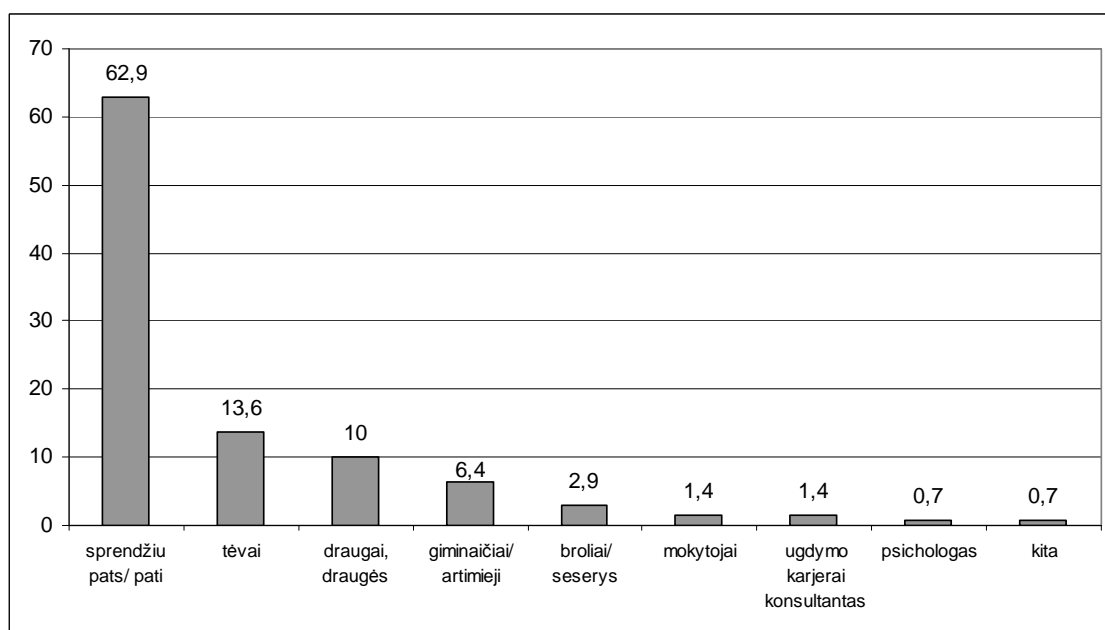
Didžioji dalis respondentų tėvų turi profesinį išsilavinimą (34%) ir vidurinį (25%) bei aukštąjį (23%). Mažiausia respondentų tėvų dalis turi nebaigtą vidurinį (4%) bei aukštesnįjį (1%) išsilavinimus. 7% respondentų nežino tėvų išsilavinimo.

Apibendrinant duomenis, galima sakyti, kad aukštesnį ir aukštąjį išsilavinimą turi 24% respondentų tėvų, o 69% – vidurinį ir profesinį išsilavinimus.

Respondentai, baigę Šiaulių profesinio rengimo centrą, įgis vidurinį bei profesinį išsilavinimus, kaip ir daugelis jų tėvų. Todėl galima daryti prielaidą, kad tėvų išsilavinimas turi įtakos respondentų profesijos pasirinkimui.

Profesorius S.Kregždė (1988, p.75) nurodo, kad jaunuoliai, kurių tėvai turi darbininkų profesijas daug rečiau renkasi profesijas, kurios reikalauja aukštojo mokslo ir atvirkščiai – jaunuoliai, kurių tėvai užsiima intelektine veikla, daug rečiau renkasi darbininkiškas profesijas.

10 paveiksle pateikiama respondentų nuomonė apie tai, kokie asmenys turėjo didžiausios įtakos renkantis profesiją.

10 pav. Asmenų, turėjusių didžiausią įtaką respondentų profesijos pasirinkimui, pasiskirstymas (N=140)

Kaip matyti, daugiausiai respondentų patys sprendė, kokią profesiją pasirinkti. Siekiant sėkmingos karjeros labai svarbu pačiam savarankiškai nuspręsti, kokią profesiją rinktis, nes tėvų nurodymų klausymas ar aklas sekimas draugais, dažnai nulemia profesijos pasirinkimo klaidas.

Daugiau kaip dešimtadalis respondentų pareiškė, kad renkantis profesiją, didelę įtaką turėjo tėvai.

Dar dešimtadaliui respondentų profesijos pasirinkimui įtakos turėjo draugai, giminaičiai bei artimieji. Remiantis šio tyrimo rezultatais, galima teigti, kad mokytojai, ugdymo karjerai konsultantas, psichologas turi labai mažai įtakos renkantis profesiją. Kad profesijos pasirinkimui turėjo įtakos mokytojai nurodė du respondentai, ugdymo karjerai konsultantas – du, ir psichologas – vienas respondentas. Atsakyme „kita“ vienas respondentas nurodė, kad jam profesijos pasirinkimui didžiausios įtakos turėjo „žmona“.

Palyginus tyrimo rezultatus su R. Petrauskaitės (1996) atliktu tyrimu, skirtumu nepastebėta. Autorė ištyrė, kad daugumos moksleivių profesijos pasirinkimą lėmė jų pačių interesai, antroje vietoje – tėvų ir draugų patarimai, o mokytojų ir ugdymo karjerai konsultantų vaidmuo profesijos pasirinkimui beveik neturėjo įtakos.

Išanalizavus, kokie asmenys daro didžiausią įtaką renkantis profesiją, kitu klausimu siekta sužinoti, kokie respondentams artimi žmonės yra įgiję ar dirba pagal respondentų pasirinktą profesiją.

5 lentelė

Asmenys, turintys ar dirbantys pagal respondentų pasirinktą profesiją (N=102)

Asmenys	N	procentinis dažnis
Mama (globėja)	6	4,3
Tėtis (globėjas)	2	1,4
Brolis	3	2,1
Sesuo	3	2,1
Senelis	1	,7
Močiutė	4	2,9
Draugas (-ė)	50	35,7
Giminaitis (-ė)	18	12,9
Kaimynas (-ė)	13	9,3
Kita	2	1,4

Kaip matyti 5 lentelėje, daugiausia pagal respondentų profesiją dirba ar ją turi įgiję jų draugai, giminaičiai ir kaimynai.

Kaip teigia Z. Bartnikienė, (1989, p. 56), nemaža dalis jaunuolių orientuojasi į draugus: paklauso patarimų, seka jų pavyzdžiu ir pasirenka tą pačią profesiją, kaip ir jie.

Gauti tyrimo duomenys patvirtina teorines prielaidas, kad respondentams renkantis profesiją įtakos turi ir artimų giminaičių bei kaimynų profesijos. Su šiais asmenimis respondentai turi galimybę nuolat, dažnai juos matyti ir bendrauti su jais, iš arti stebėti jų profesinę veiklą, gyvenimo būdą, socialinę padėtį, aplinkinių vertinimą, profesinę sėkmę – kas ir gali turėti įtakos profesijos pasirinkimui.

Mažiausiai respondentų yra įgiję senelio, tėčio, brolio ir sesers profesijas.

Respondentai, pasirinkdami kategoriją „kita“, turėjo galimybę ir patys pareikšti, kokie asmenys dirba pagal jų profesiją. Dviejų respondentų anketose buvo paminėta – „draugo mama“.

6 lentelė

Išoriniai veiksniai, įtakoiantys profesijos pasirinkimą (N=140)

Išoriniai veiksniai	Procentinis dažnis				
	Visiškai sutinku	Sutinku	Nesu tikras	Nesutinku	Visiškai nesutinku
Materialinis suinteresuotumas (būsimas atlyginimas)	11,4	32,9	36,4	10,7	8,6
Profesijos prestižas, populiarumas	9,3	26,4	35,7	15,7	12,9
Geros būsimos darbo sąlygos	15,7	40	29,3	10	5
Įsidarbinimo galimybės	15	42,9	28,5	8,6	5
Galimybė įgyti paklausią profesiją	17,9	47,9	20	10,6	3,6
Karjeros galimybės	18,6	48,6	21,4	6,4	5
Tėvų profesija (norėjau sekti „tėvų pėdomis“)	1,4	7,9	17,8	29,3	43,6
Šeimos ekonominė padėtis (tėvų pajamos)	2,1	11,4	25,1	30,7	30,7
Tėvų nurodymai, paliepimai	,7	6,4	17,2	33,6	42,1
Aplinkinių patarimai (mokytojų, draugų, giminių)	2,9	22,1	25	22,1	27,9
Ši mokymo(si) įstaiga netoli mano namų	5	16,4	9,3	25,7	43,6
Lengva įstoti į šią mokymosi įstaigą	9,3	25	27,9	22,1	15,7
Mokymosi rezultatai pagrindinio lavinimo mokykloje	2,9	15	24,3	31,4	26,4
Aklas sekimas draugais	7	5	12,9	30,7	50,7
Noras pabėgti nuo tėvų globos	2,9	14,2	12,9	28,6	41,4
Patrauklus studentiškas gyvenimas	5	20,7	16,4	26,5	31,4
Noras gyventi mieste	3,6	16,4	18,6	25	36,4
Lengvai prieinamas mokslas	7,2	30,7	22,1	18,6	21,4
Šioje mokymosi įstaigoje lengviau mokytis nei kitose mokyklose	4,3	21,4	23,6	25	25,7
Atsitiktinumas, atsitiktinės aplinkybės	4,3	13,6	24,3	31,4	26,4

Respondentams darbo rinkos situacija yra svarbus veiksnys renkantis profesiją, nes respondentai pažymėjo, kad profesiją rinkosi dėl *karjeros galimybių, galimybės įgyti paklausią profesiją* bei *įsidarbinimo galimybių*. Galima daryti prielaidą, kad respondentai rinkdamiesi profesiją domėjosi darbo rinka, laisvomis darbo vietomis, įsidarbinimo galimybėmis.

Pažymėtina, daugiau kaip trečdaliui respondentų įtakos profesijos pasirinkimui turi materialinis suinteresuotumas, t.y. *būsimas atlyginimas, lengvai prieinamas mokslas* bei *profesijos prestižas, populiarumas*.

Autoriai L. Jovaiša (1981, p. 89) ir B. A. Поляков (1995, p. 23) teigia, kad daugeliui darbas yra ne tik savirealizacija, bet ir pragyvenimo šaltinis, todėl be polinkių ir gebėjimų, jaunuoliai rinkdamiesi profesiją apsvarsto ir darbo užmokestį.

Nors autoriai S. Gudelis (1983) T. Giedraitienė-Lileikienė (1998), L. Jovaiša (2007), D. Augienė (2009), mano, kad profesijos prestižas visada reikšmingas renkantis profesiją, o neretai tampa ir lemiančiu veiksniu, tyrimo rezultatai parodė, kad tik trečdaliui respondentų šis veiksnys yra svarbus.

Mažiausiai įtakos turinčius išorinius veiksnius respondentai įvardijo *aklą sekimą draugais, tėvų nurodymus ir paliepimus bei tėvų profesiją*.

Tyrimo pradžioje manyta, kad vienas iš svarbiausių išorinių veiksnių yra šeimos socialinis – ekonominis statusas. Tačiau tyrimo rezultatai parodė, kad tik penktadaliui respondentų tai yra svarbus veiksnys renkantis profesiją, ketvirtadalis nėra tikri dėl šio veiksnio reikšmingumo, o daugiau kaip du trečdaliai teigia, kad šeimos socialinis – ekonominis statusas neturi reikšmės jų profesijos pasirinkimui. Kaip tyrimo rezultatai parodė (žr. 3 pav.), daugelis respondentų priklauso viduriniam socialiniam – ekonominiam sluoksniui.

Lyginant tyrimo rezultatus su J. Reingardienės, A. Zdanevičiaus (2003) ir K. Pukelio, D. Garnienės (2003), V. Indrašienės, V. Rimkevičienės, M. Gaigalienės ir kt. (2006) atliktais tyrimais, matyti tam tikri tyrimo rezultatų skirtumai. Autoriai nustatė, kad, didelis atlyginimas ir galimybė lengvai įsidarbinti yra svarbiausi veiksniai moksleiviams renkantis profesiją, o profesijos populiarumas bei prestižas yra mažiausiai reikšmingi.

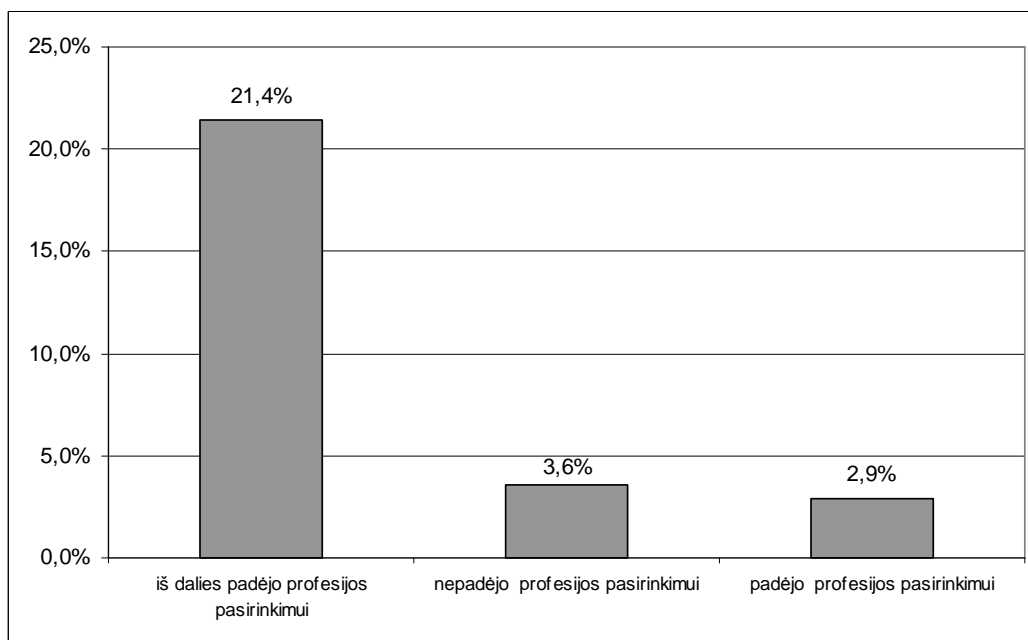
Ugdymas karjerai, o ypačingai, ugdymo karjerai konsultanto profesionalumas, yra labai reikšmingas profesijos pasirinkimui, nes padeda moksleiviams pažinti save, įvertinti turimus gabumus, gebėjimus, polinkius bei karjerai svarbias asmenybės charakteristikas, susipažinti su darbo pasauliu, profesijų įvairove, padeda kurti karjeros planus atitinkančius asmenybės ypatumus, priimti tinkamus su karjera susijusius sprendimus.

Tyrimu siekta nustatyti, ar respondentai mokymo įstaigoje, iš kurios atėjo mokytis į profesinio rengimo centrą, turėjo ugdymo karjerai konsultantą ir ar ugdymo karjerai veiklos ir užsiėmimai padėjo renkantis profesiją.

34,3% respondentų ugdymo įstaigoje, iš kurios atėjo mokytis į Šiaulių profesinio rengimo centrą, turėjo ugdymo karjerai konsultantą, o 65,7% – ne. Galima teigti, kad du trečdaliai respondentų neturėjo galimybės ugdymo įstaigoje, iš kurios atėjo mokytis į profesinio rengimo centrą, gauti žinių apie karjeros planavimą, profesinio mokymo įstaigas, įvairias profesijas, darbo vietas, darbą, geriau pažinti savo sugebėjimus, interesus, polinkius, pomėgius, gabumus ir t.t.

Respondentų taip pat klausėme: „Ar yra atlikę profesijos tinkamumo testus?“. Tyrimas atskleidė, kad tik trečdalis respondentų (27,9%) yra atlikę profesijos tinkamumo testus, o didžioji dalis respondentų (72,1%) nėra atlikę tokių testų.

Respondentų domėtasi, ar profesijos tinkamumo testai padėjo jiems pasirinkti profesiją. Į šį klausimą atsakinėjo tik respondentai, kurie yra atlikę profesinio tinkamumo testus.

11 pav. Profesijos tinkamumo testų pagalba profesijos pasirinkimui (N=39)

Kaip matyti 11 paveiksle, tik keturiems respondentams profesinio tinkamumo testai įtakojo jų profesijos pasirinkimą, didžiajai daliai respondentų (N=30) profesinio tinkamumo testai padėjo iš dalies, o penkiems – profesinio tinkamumo testai jų profesijos pasirinkimo nenulėmė.

Kaip teigiama teorijoje, rinktis profesiją pasikliaujant vien tik testais negalima. Įvairias užduotis, testus, kurių galima rasti internete ir leidiniuose, reikėtų vertinti kritiškai, o ne tikėti kiekvienu parašytu ar pasakytu žodžiu. Testų tikslas – paskatinti savęs pažinimo, stebėjimo, savianalizės veiklą, o ne pateikti atsakymą į klausimą „kuo tapti?“ (Profesinės karjeros planavimo gebėjimų ugdymo D metodiką). Pasak A. Adler, testai, matuojantys atskiras individo psichines ypatybes (interesus, vertybes ar asmens savybes), išskirti iš konteksto, praktiškai nieko negali pasakyti apie asmenybę, nes norint suprasti profesinę žmogaus elgseną, reikia studijuoti jo gyvenimo būdą ir tikslus (Adamonienė et al., 2003, p.53). Konkretus žmogus dažnai neatitinka nė vieno „gryno“ asmenybės tipo aprašymo (J. Holland, E. Bordin ir kt.) ir tik rečiausiai gali turėti vieną vienintelę savybę, tinkamą profesinės veiklos rūšiai. (Adamonienė et al., 2003, p.104). Todėl, renkantis profesiją, būtina ne vien remtis testų duomenimis, bet ir atidžiau analizuoti asmenybės ypatumus, įvertinti gyvenimo šeimoje bei mokykloje įgytą patirtį.

Respondentų, kurie mokymosi įstaigoje turėjo ugdymo karjerai konsultantą, buvo teiraujamasi, ar ugdymo karjerai užsiėmimui padėjo jiems pažinti, daugiau sužinoti apie save bei profesijas, įsidarbinimo galimybes, mokymosi įstaigas, karjeros planavimą.

7 lentelė

Ugdymo karjerai užsiėmimų nauda

Padėjo pažinti, daugiau sužinoti apie:	procentinis dažnis (N=48)		
	taip	iš dalies	ne
Charakterio savybes	15	14,3	5
Polinkius	15	13,6	5,7
Pomėgius	14,3	16,4	3,6
Interesus	14,3	14,3	5,7
Vertybes	16,4	13,6	4,3
Gebėjimus	20,0	12,1	2,1
Poreikius	17,9	13,6	2,9
Talentus	19,3	10,7	4,3
Nuostatas	13,6	14,3	6,4
Profesijų įvairovę	20,7	12,1	1,4
Įsidarbinimo galimybes	19,3	11,4	3,6
Mokymosi įstaigas	20,0	11,4	2,9
Karjeros planavimą	20,0	10,7	3,6

Kaip matyti, ugdymo karjerai užsiėmimui respondentams daugiausiai padėjo pažinti *gebėjimus, talentus* bei *poreikius*. Taip pat respondentai daugiau sužinojo apie *profesijas, jų įvairovę, mokymosi įstaigas, karjeros planavimą* bei *įsidarbinimo galimybes*.

8 lentelė

Ugdymo karjerai konsultanto organizuotos veiklos

	procentinis dažnis (N=48)	
	taip	ne
Profesinis veiklinimas įvairiose įstaigose	20,0	14,3
Pažintiniai vizitai, ekskursijos mokymosi įstaigose	18,6	15,7
Susitikimai su švietimo įstaigų atstovais	17,1	17,1
Pažintiniai vizitai ar ekskursijos įmonėse	18,6	15,7
Susitikimai su darbdaviais	12,9	21,4
Pažintiniai vizitai į Jaunimo darbo biržą, Darbo biržą	10	24,3

Respondentai nurodė, kad dažniausiai ugdymo karjerai konsultantas organizuodavo *profesinį veiklinimą įvairiose įstaigose, pažintinius vizitus, ekskursijas mokymosi įstaigose bei įmonėse*. Galima teigti, kad respondentai turėjo galimybę „pasimatuoti“ įvairias profesijas,

profesinio veiklinimo metu, susipažinti su mokymosi įstaigomis, įmonėse susipažinti su įvairiomis profesijomis bei jas stebėti.

Karjeros ugdyme šiuo metu ypač akcentuojama *mokinių profesinio veiklinimo svarba*, kai jie gali ne tik pažintinio vizito dėka aplankyti įmones/įstaigas/organizacijas, bet ir vienos dienos laikotarpyje „pasimatuoti“ norimą profesiją, pabendrauti su tam tikrų profesijų atstovais bei tokiu būdu – geriau pažinti save. Profesinis veiklinimas – veiklos, kuriose mokiniams padedama aktyviai pažinti įvairias užimtumo sritis, profesijų ypatumus ir karjeros galimybes, kaupti darbo patirtį, ugdyti profesinę motyvaciją bei planuoti būsimą karjerą (Bendrojo ugdymo mokyklų ir profesinio mokymo įstaigų mokinių ugdymo karjerai modelis).

Didžioji respondentų dalis nurodė, kad ugdymo karjerai konsultantas neorganizuodavo *pažintinių vizitų į Jaunimo darbo biržą ir Darbo biržą bei susitikimų su darbdaviais*.

Jaunimo darbo biržos informuoja apie situaciją darbo rinkoje, laisvas darbo vietas, profesijos įgijimo ir perkvalifikavimo galimybes, darbo biržos paslaugas. Taip pat individualiai konsultuoja dėl profesijos pasirinkimo ir įgijimo, supažindina su įsidarbinimo galimybėmis ir darbo paieškos būdais; informuoja apie mokymosi įstaigas, stojimo ir mokymosi sąlygas, supažindina su paklausiomis profesijomis. Todėl nepalaikant partneriškų ryšių su Jaunimo darbo birža didelė dalis respondentų neturėjo galimybės plačiau pažinti profesijų pasaulio, sužinoti apie reikšmingas, profesiją besirenkančiam jaunuoliui, aktualijas.

Respondentų klausta, ar jie, prieš pasirinkdami profesiją, analizavo profesijos ypatumus. Į šį klausimą 76,4% (N=107) respondentų atsakė teigiamai, o 23,6% (N=33) – neigiamai. Respondentų, kurie domėjosi savo pasirinktos profesijos ypatumais, klausėme, kur ir kokias būdais jie analizavo profesijos ypatumus. Atsakymų pasiskirstymą matome 9 lentelėje.

9 lentelė

Profesijos ypatumų analizavimo būdai (N=107)

	N	procentinis dažnis
stebėjau tų profesijos atstovų darbą	33	23,6
skaičiau specialią literatūrą	16	11,4
kalbėjausi su tos profesijos atstovais	25	17,9
pats (-i) dirbau toje srityje	7	5
kalbėjaus su draugais, besimokančiais tos profesijos	41	29,3
ieškojau informacijos interneto svetainėse	65	46,4

Dažniausiai informacijos apie pasirinktos profesijos ypatumus respondentai ieškojo *internete, kalbėjosi su draugais, kurie mokosi tos pačios profesijos bei stebėjo tos profesijos atstovų darbą*.

Šiandieninėje informacinėje visuomenėje, respondentai patys aktyviai ieško medžiagos ir informacijos apie profesijas, tuo labiau, kad yra sukurta ne viena internetinė svetainė, skirta supažindinti asmenis su profesijomis, jų ypatumais, mokymosi įstaigomis, kuriose galima įgyti įvairias profesijas, mokslų trukmę, karjeros galimybes (<http://mukis.lt/>; <http://www.aikos.smm.lt/>), be to, pačios mokymosi įstaigos savo internetinėse svetainėse skelbia informaciją apie savo veiklą.

V. Indrašienės, V. Rimkevičienės, M. Gaigalienės ir kt. (2006) atliktas tyrimas taip pat parodė, kad daugiausiai moksleiviai informaciją apie profesijas gauna internetinėse svetainėse.

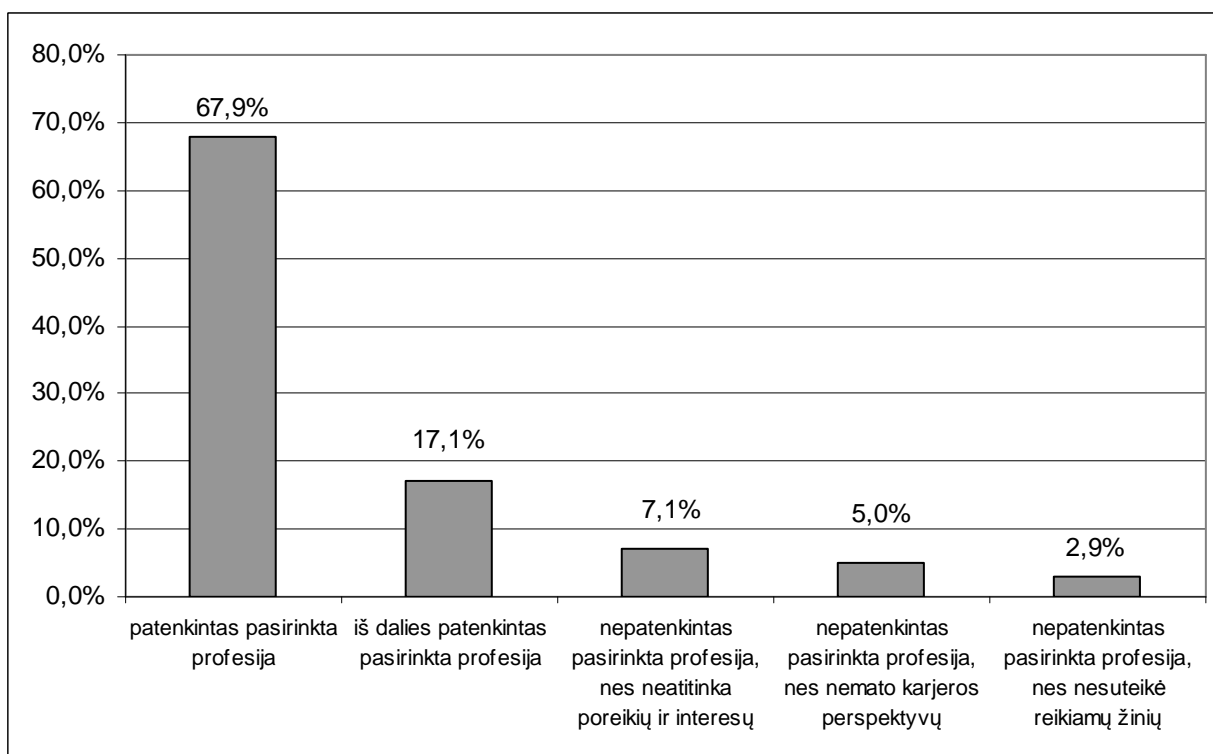
Respondentų buvo klausama, ar jie, prieš pasirinkdami profesiją, praktiškai ją išmėgino. Didžioji dalis respondentų (64,3%) prieš pasirinkdami profesiją, jos praktiškai neišmėgino, o daugiau kaip trečdalis (35,7%) – išmėgino. Respondentų buvo prašoma nurodyti, kaip ir kur jie praktiškai išbandė profesijas.

Kirpėjos profesiją pasirinkusios respondentės (N=12) nurodė, kad kirpdavo, darydavo šukuosenas, dažydavo plaukus draugėms, šeimos nariams, giminaičiams, 2 respondentės kirpėjos darbą stebėjo ir amato mokėsi pas pažįstamas kirpėjas. Floristo profesiją pasirinkę respondentai (N=4) savo jėgas išmėgino gėlių parduotuvėje darydami puokštes (N=2), dirbdami floristikos salone (N=1) bei Airijoje gamindami puokštes (N=1). Siuvėjos profesiją studijuojanti viena respondentė nurodė, kad namuose mėgindavo pasiūti kokį nedidelį darbelį. Vizualinės reklamos gamintojai (N=9) nurodė, kad dirbo reklamos agentūroje; dirbo dėdės firmoje ir darė logotipus; maketavo kalendorių; kūrė ir gamino vizitines korteles; įvykdė keletą reklamos užsakymų draugams ir pažįstamiems; kūrė logotipus ir reklamą vairuotojų rengimo įmonei, klijavo tamsintą plėvelę ant mašinos langų; spaustuvėje mėgino maketuoti lankstinukus; mėgino atlikti darbus su CD programa, nes šios specialybės mokėsi draugė; vasarą dirbo reklamos agentūroje. Buitinių prietaisų elektromechanikos specialybę studijuojantis respondentas (N=1) teigė, kad „namuose ir pas draugus dažnai tekdavo remontuoti ne tik buitinius prietaisus, bet ir elektroniką“. Likę respondentai nurodė, kad savo pasirinktą profesiją praktiškai pamėgino namuose (N=8), bei po vieną respondentą – pas draugus, mokykloje.

Kaip matyti, dažniausiai respondentai būsimas profesijas praktiškai išmėgino namuose, arba įvairiose įmonėse. Jie turėjo galimybę praktiškai patikrinti savo profesinio ketinimo teisingumą, kiek pasirinkta profesija atitinka jų asmenybės gabumus, emocinius lūkesčius ir socialines aspiracijas.

Respondentų buvo teirujamasi, ar jie profesiją rinkosi apgalvotai. Beveik pusė respondentų (50,7%) profesiją rinkosi ilgai, kruopščiai apgalvodami, ir pusė (49,3%) – ne.

Profesijos rinkimasis neatsiejamas nuo asmenybės, todėl kiekvienas jaunuolis turėtų žinoti, ko nori, koks profesijų pasaulis jį supa ir kokius reikalavimus kelia. Profesijos pasirinkimas yra labai atsakingas sprendimas, reikalaujantis asmenybės psichologinės brandos, atsakomybės, nes suklydus, priėmus neteisingą sprendimą kyla nepasitenkinimas gyvenimu, gyvenimo kokybe.

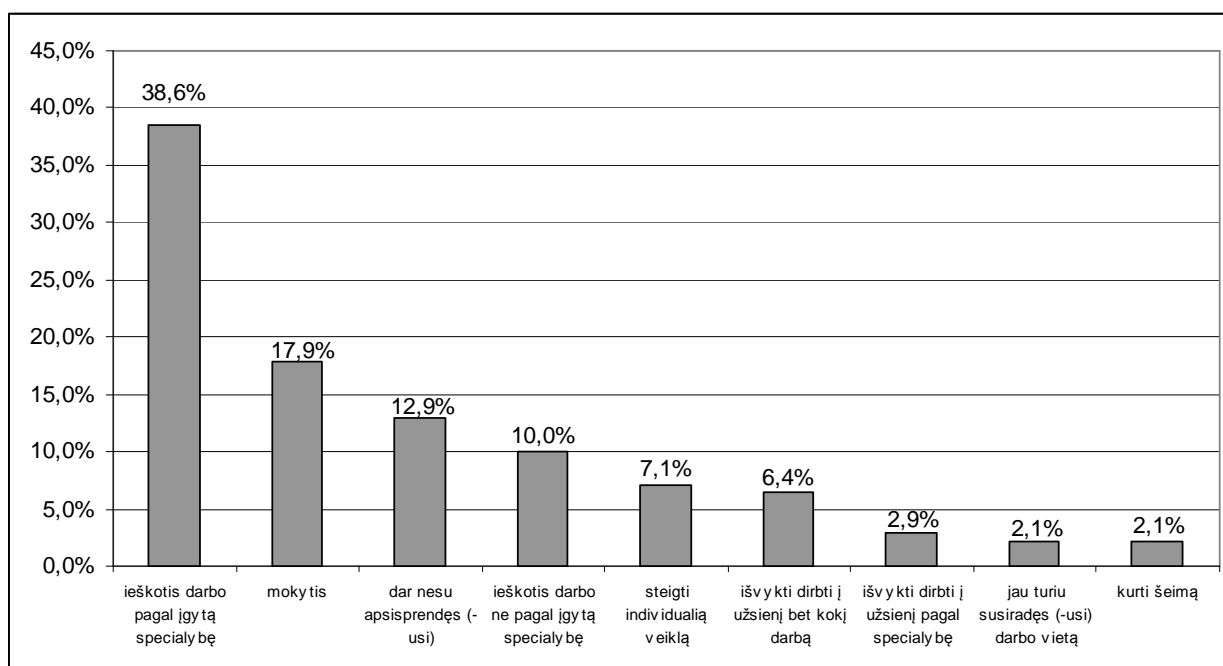

12 pav. Respondentų nuomonė apie pasitenkinimą pasirinkta profesija

Dauguma respondentų patenkinti savo pasirinkta profesija (67,9%), iš dalies – 17,1%, ir 15% – nepatenkinti savo pasirinkimu. Respondentai nurodo nepasitenkinimo priežastis: 7,1% – pasirinkta profesija neatitinka jų poreikių ir interesų, 5% – nemato karjeros perspektyvų ir 2,9% – mano, kad jiems nepakankamai suteikiama reikiamų žinių profesijai įgyti.

Pasitenkinimas profesijos pasirinkimu yra labai reikšmingas, nes turi teigiamų sąsajų su emociniu įsipareigojimu profesijai, tolimesniu karjeros vystymu.

Respondentų klausėme, jei jie rinktųsi profesiją iš naujo, ką rinktųsi – tą pačią profesiją ar kitą. Daugiau kaip pusė respondentų (58,6%) pasirinktų tą pačią profesiją, o 41,4% – rinktųsi kitą profesiją. Vadinasi, du penktadaliai nėra patenkinti savo pasirinkta profesija ir ją norėtų keisti.

13 pav. Respondentų planai baigus profesinio rengimo centrą

Tyrimo metu respondentų buvo teirujamasi, kokie jų planai baigus profesinio rengimo centrą. Dirbti ketina 67,1% respondentų, mokytis – 17,9%, nėra apsisprendę dėl ateities planų – 12,9%, kurti šeimą – 2,1%.

13 paveiksle matyti, kad daugiau nei trečdalis respondentų (38,6%) ketina ieškotis darbo pagal įgytą specialybę, 10% – ieškosis darbo ne pagal specialybę, 7,1% – ketins steigti individualią veiklą, 6,4% – išvyks dirbti į užsienį bet kokį darbą, 2,9% – mėgins dirbti užsienyje pagal specialybę ir 2,1% – jau turi susiradę darbo vietą.

Toliau mokytis 7,9% respondentų ketina kolegijoje, 5,7% – universitete, 4,3% – profesinėje mokykloje, kad įgytų kitą specialybę.

Iš profesinio rengimo centro 2014 m. lapkričio mėn. buvo gauti duomenys apie 2014 metais šį centrą baigusius moksleivius, kurie yra tyrimo respondentai. Domėtasi, kokia veikla jie užsiima baigę profesinio rengimo centrą (žr. 10 lentelę). Didžioji dauguma respondentų dirba (62,7%). (Pagal specialybę Lietuvoje – 31,7%; pagal specialybę užsienyje – 11,3%; ne pagal specialybę Lietuvoje – 16,2%; ne pagal specialybę užsienyje – 3,5%), įstojo mokytis 16,9% (į universitetą – 2,1%; į aukštąją neuniversitetinę mokyklą – 5,6%; į kito tipo mokyklą – 9,2%), nedirba / nesimoko – 20,4% (užsiregistravo darbo biržoje – 15,5%; augina vaikus – 2,1%; išlaiko tėvai – 2,8%).

Iš Šiaulių profesinio rengimo centro Buitinių paslaugų skyriaus gautus duomenis palyginus su empirinio tyrimo duomenimis matyti, kad moksleivių ateities planai ir ketinimai nedaug skiriasi nuo jų įgyvendinimo. Ryškiausi skirtumai pastebimi dėl įsidarbinimo pagal specialybę

užsienyje – įsidarbino tris kartus daugiau respondentų nei planavo pavasarį, perpus mažiau įstojo į universitetą, du kartus daugiau respondentų įstojo mokytis į kito tipo mokyklą.

Galima daryti prielaidą, kad didžioji dalis respondentų buvo tvirtai apsisprendę dėl ateities planų, juos siekė įgyvendinti.

Apibendrinant išorinių veiksnių tyrimo rezultatus, galima teigti, kad gyvenamoji vieta, tėvų išsilavinimas netiesiogiai, bet įtakoja profesijos pasirinkimą. Dauguma respondentų patys savarankiškai sprendė, kokią profesiją rinktis, tėvų ir draugų įtaka nėra labai reikšminga, o mažiausiai įtakingais asmenimis renkantis profesiją įvardinti mokytojai, ugdymo karjerai konsultantas bei psichologas. Dažniausiai pagal respondentų siekiamą įgyti profesiją dirba draugai ir giminaičiai, mažiausiai – tėvai, broliai, seserys, seneliai.

Nustatyti svarbiausi, profesijos pasirinkimą įtakojantys, išoriniai veiksniai: karjeros galimybės, galimybė įgyti paklausią profesiją bei įsidarbinimo galimybės. Tyrimo rezultatai parodė, kad profesijos prestižas nėra toks svarbus ir reikšmingas renkantis profesiją, kaip teigiama teorijoje. Mažiausiai įtakos turinčius išorinius veiksnius respondentai įvardijo aklą sekimą draugais, tėvų nurodymus ir paliepiamus bei tėvų profesijos tęstinumą. Šeimos socialinis – ekonominis statusas taip pat neturi didelės reikšmės renkantis profesiją. Šis veiksnys svarbus tik penktadaliui respondentų.

Ugdymo karjerai užsiėmimai respondentams daugiausiai padėjo pažinti gebėjimus, talentus bei poreikius, kurie renkantis profesiją yra reikšmingi. Taip pat respondentai daugiau sužinojo apie profesijas, jų įvairovę, mokymosi įstaigas, karjeros planavimą bei įsidarbinimo galimybes. Susipažinti su įvairiomis profesijomis respondentai galėjo profesinio veiklinimo metu bei lankydami įvairiose ugdymo įstaigose ir įmonėse.

Pusė respondentų profesiją rinkosi ilgai, kruopščiai apgalvodami, o pusė – daug nesvarstydami. Du trečdaliai respondentų domėjosi pasirinktos profesijos ypatumais, dažniausiai informacijos ieškojo internete, kalbėdamiesi su draugais, kurie mokosi tos pačios profesijos. Trečdalis respondentų prieš pasirinkdami profesiją, ją praktiškai išmėgino namuose arba įvairiose įmonėse.

Du trečdaliai respondentų, jei rinktųsi profesiją iš naujo, pasirinktų tą pačią profesiją, o, du penktadaliai nėra patenkinti savo pasirinkta profesija ir ją norėtų keisti.

Baigę profesinio rengimo centrą didžioji dauguma respondentų įsidarbino pagal specialybę Lietuvoje ir užsienyje, penktadalis – ne pagal specialybę Lietuvoje ir užsienyje, penktadalis – įstojo mokytis į kitas ugdymo įstaigas bei penktadalis niekur nedirba ir/ar nesimoko – didžioji dalis jų užsiregistravo darbo biržoje.

DUOMENYS APIE 2014 METAIS ŠIAULIŲ PRC BAIGUSIUS MOKINIUS (proc.)

Specialybė, grupė	Mokinių skaičius	Įsidarbino					Įstojo mokytis į				Nedirba (nesimoko)			Pastabos
		iš viso	pagal specialybę Lietuvoje	pagal specialybę užsienyje	ne pagal specialybę Lietuvoje	ne pagal specialybę užsienyje	iš viso	universitetą	aukštąją neuniversitetinę mokyklą	kito tipo mokyklą	iš viso	užsiregistravo darbo biržoje	augina vaikus	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
BUITINIŲ PASLAUGŲ SKYRIUS														
Siuvėjo, 330054212	4	3	2		1		1		1					
Kirpėjo, 330081501	39	26	13	6	5	2	4		1	3	5	4	1	4 – nedirba, išlaiko tėvai
Kirpėjo, 440081501	26	18	7	5	6		3		1	2	5	5		
Floristo, 330021513	7	3	1		2		1			1	3	2	1	
Floristo, 440021513	18	10	5	1	4		4			4	4	4		
Viz. reklamos gamintojo, 330034202	23	16	10	2	2	2	3	1	2		4	3	1	
Viz. reklamos gamintojo, 440034202	16	7	4	2		1	7	2	3	2	2	2		
Buit. prietaisų elektromech., 330052203	9	6	3		3		1			1	2	2		
Iš viso:	142	89	45	16	23	5	24	3	8	13	25	22	3	4
Procentais:		62,68	31,69	11,27	16,20	3,52	16,90	2,11	5,63	9,15	17,61	15,49	2,11	2,82

IŠVADOS

1. Remiantis mokslinės literatūros analize nustatyti ir išskirti du pagrindiniai veiksniai, turintys įtakos profesijos pasirinkimui, t.y. vidiniai veiksniai (biologiniai, psichologiniai) ir išoriniai veiksniai (socialiniai, ekonominiai, ugdymo), nuo kurių dermės priklauso tinkamiausios profesijos pasirinkimas. Nors daugelis autorių nurodo, kad vidiniai profesijos pasirinkimo veiksniai, tokie kaip jaunuolio geras savęs pažinimas, jo turimi gabumai, interesai, polinkiai, poreikiai, turi didelės įtakos renkantis profesiją, tačiau ne mažiau svarbiais įvardijami ir išoriniai profesijos pasirinkimo veiksniai – gyvenamoji vieta, šeima, tėvų socialinis – ekonominis statusas, darbo rinkos pasiūla ir paklausa, šalies ekonominė situacija.
2. Empiriniu tyrimu nustatyta, kad profesijos pasirinkimui didžiausios įtakos turintys vidiniai veiksniai yra susidomėjimas profesija, gabumai, interesai, noras geriau pažinti mėgstamą veiklą bei saviraiškos poreikis. Mažiausiai reikšmingi vidiniai veiksniai renkantis profesiją yra sveikata ir fizinės savybės.
3. Kaip ypač svarbias darbo vertybes respondentai išskyrė galimybę bendrauti su žmonėmis, galimybę darbe panaudoti savo sugebėjimus, kūrybiškumą, galimybę save realizuoti pasirinktoje profesijoje ir siekti tobulėti. Mažiausiai svarbiomis darbo vertybėmis laikoma lyderystė ir nepriklausomybė.
4. Didžiausią įtaką profesijos pasirinkimui turintys išoriniai veiksniai yra karjeros galimybės, galimybė įgyti paklausią profesiją bei įsidarbinimo galimybės. Tyrimo rezultatai parodė, kad profesijos prestižas nėra toks svarbus ir reikšmingas renkantis profesiją (kaip teigiama teorijoje). Mažiausiai įtakos turinčius išorinius veiksnius respondentai įvardijo aklą sekimą draugais, tėvų nurodymus ir paliepimus bei tėvų profesiją.
5. Ugdymo veiksniai yra reikšmingi profesijos pasirinkimui, nes ugdymo karjerai užsiėmimai padėjo respondentams daugiau pažinti savo gebėjimus, talentus bei poreikius. Taip pat respondentai daugiau sužinojo apie profesijas, jų įvairovę, mokymosi įstaigas, karjeros planavimą bei įsidarbinimo galimybes.
6. Gauti empirinio tyrimo rezultatai patvirtina pirmąją tyrimo hipotezę, kad svarbiausi vidiniai veiksniai renkantis profesiją yra gabumai ir interesai. Tyrimo pradžioje manyta, kad svarbiausi išoriniai veiksniai renkantis profesiją moksleiviams, besimokantiems profesinio rengimo centre, yra šeimos (tėvų) socialinis–ekonominis

statusas ir sekimas draugais, tačiau respondentai svarbiausius išorinius veiksnius nurodė karjeros galimybes, galimybę įgyti paklausią profesiją bei įsidarbinimo galimybes, todėl antroji hipotezė nepasitvirtino.

REKOMENDACIJOS

Šiaulių profesinio rengimo centro ugdymo karjerai konsultantui:

- išsiaiškinti moksleivių poreikius ir lūkesčius pasirinktos profesijos atžvilgiu;
- padėti moksleiviams, kurie nepatenkinti pasirinkta profesija, geriau save pažinti, įvertinti savo gabumus, interesus, pomėgius, poreikius, padėti planuoti tolimesnį karjeros kelią.;
- suteikti žinių apie galimybę mokytis kitose ugdymo įstaigose, siekiant gilinti pasirinktos profesijos žinias bei įgyti aukštąjį kvalifikacinį lygį (kolegijose, universitetuose ir kt.);
- padėti moksleiviams planuoti karjerą, rengti individualios karjeros planą;
- informuoti moksleivius apie darbo rinkos tendencijas bei prognozes, persikvalifikavimo galimybes.

Šiaulių profesinio rengimo centrui:

- gerinti profesijų įvaizdį rengiant įvairius pranešimus ar straipsnius, apie Profesinio rengimo centrą baigusią jaunuolių karjeros pasiekimus, įgytą gerąją darbinę patirtį, darbdavių atsiliepimus apie šios ugdymo įstaigos paruoštus specialistus;
- publikacijas skelbti ne tik Profesinio rengimo centro internetinėje svetainėje ar centro leidžiamame laikraštyje, bet ir vietinėje ir/ar regioninėje žiniasklaidoje;
- skelbti informaciją apie profesinio rengimo centre ruošiamų profesijų ir specialistų poreikį, karjeros bei įsidarbinimo galimybes.

LITERATŪRA

1. Adamonienė R., Daukilas, S., Krikščiūnas ir kt. (2003). *Profesinio ugdymo psichologija ir pedagogika*. Utena: Utenos Indra.
2. Adamonienė R., Daukilas S., Krikščiūnas B. ir kt. (2001). *Profesinio ugdymo pagrindai*. Vilnius: Petro Ofsetas.
3. Akudovičiūtė A., Bučaitė J., Grakauskas Ž. ir kt. (2007). *Mokymosi ir karjeros galimybių pažinimo vadovas studentui. Metodinė priemonė*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
4. Aliko H.I. (2012). Career choice in engineering: the influence of peers and parents implication for counselling. *College Student Journal*. Vol. 46 Issue 3, p. 537–542.
5. Antanaitienė A., Sajienė L. (2011). Profesinio apsisprendimo formavimo(si) išorinės ir vidinės prielaidos. *Profesinis rengimas. Tyrimai ir realijos*. Nr. 21, p. 30–42.
6. Armalienė D., Kriščiūnaitė R. (Red.) (2009). *Siek, planuok, veik: kaip teisingai pasirinkti karjeros kelią. Metodinis leidinys jaunimui, siekiančiam įgyti profesiją ir planuoti karjerą*. Vilnius: Švietimo mainų paramos fondas.
7. Augienė D. (2009). *Karjera: nuo profesijos pasirinkimo iki profesinės veiklos organizacijoje*. Šiauliai: Šiaulių Universiteto leidykla.
8. Bartnikienė Z., Paurienė L. (1989). *Padėkime mokiniams pasirinkti profesiją*. Kaunas: Šviesa.
9. Baltrėnienė L., Volbekienė V. (1998). *Profesinės karjeros vadovas*. Vilnius: Solertija.
10. Beresnevičienė D. (1990). *Diferencijuotas profesinis orientavimas mokykloje. Metodinės rekomendacijos*. Vilnius: PMTI.
11. *Bendrojo ugdymo mokyklų ir profesinio mokymo įstaigų mokinių ugdymo karjerai modelis*. [Žiūrėta 2014-01-30]. Prieiga per internetą: <www.mukis.lt/download/619/uk_modelis_.doc>
12. Bingham M., Stryker S. (2005). *Career choices and changes: a workbook for discovering who you are, what you want, and how to get it*. Santa Barbara: Academic Innovations.
13. Bolles R.N. (2007). *What color is your parachute: how to create a picture of your ideal job or next career: (workbook)*. Berkeley, California: Ten Speed Press.
14. Brown D. (2007). *Career information, career counseling, and career development*. Ninth edition. Boston: Pearson/A&B.
15. Butkienė G., Kepalaitė A. (1996). *Mokymasis ir asmenybės brendimas: pedagoginės psichologijos įvadas studentams, mokytojams, tėvams*. Vilnius: Margi raštai.

16. Danilevičius E. (2008). Mokinių racionalaus profesijos pasirinkimo metodikos – socialinio ugdymo tobulinimo veiksnys. *Socialinis ugdymas*. Nr. 6 (17), p. 41–53.
17. Galkytė H. (1977). *Mokinių sugebėjimo analizuoti savo galimybes, renkantis profesiją, ugdymas*. Vilnius: PMTI.
18. Gibson R.L., Mitchell M.H. (2006). *Introduction to career counseling for the 21st century*. Upper Saddle River (N.J.): Pearson/Merrill Prentice Hall.
19. Gore Jr. P.A., Hitch J.L. (2005). Occupational classification and sources of occupational information. *Career development and counseling: putting theory and research to work*. Edited by Brown S. D., Lent R. W. Hoboken, N.J.: John Wiley & Sons, p. 382–413.
20. Gottfredson L.S. (2005). Applying Gottfredson's theory of circumscription and compromise in career guidance and counseling. *Career development and counseling: putting theory and research to work*. Edited by Brown S. D., Lent R. W. Hoboken, N.J.: John Wiley & Sons. P. 71–99.
21. Grakauskas Ž., Valickas A. (2007). *Studentų karjeros valdymo kompetencijų ugdymo vadovas konsultantui*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
22. Greenhaus J.H., Callanan G.A., Godshalk V.M. (2008). *Career management*. Mason: Thomson / South-Western.
23. Gudelis S. (1983). Mokinių profesinio orientavimo psichologiniai klausimai. Vilnius: Titnagas.
24. Herr E L., Cramer S.H., Niles S.G. (2004). *Career guidance and counseling through the lifespan: systematic approaches*. Boston: Pearson.
25. Indrašienė V., Rimkevičienė V., Gaigalienė M. ir kt. (2006). *Mokinių profesinis informavimas, konsultavimas ir orientavimas mokyklose*. [Žiūrėta 2015-01-08]. Prieiga per internetą: http://www.su.lt/bylos/fakultetai/ef/PDF/Studentams/ef_bbd_bbm_rengimo_rekomendacijos2010.pdf>.
26. Jarvis P. (2001). *Mokymosi paradoksai*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto Švietimo studijų centras. Spaustuvė: „Morkūnas ir Ko“.
27. Jovaiša L. (2011). *Pedagogikos propedeutika*. Šiauliai: Šiaulių universiteto biblioteka.
28. Jovaiša L. (2007). *Enciklopedinis edukologijos žodynas*. Vilnius: Gimtasis žodis.
29. Jovaiša L. (2003). *Hodegetika*. Vilnius: Agora.
30. Jovaiša L. (2001). *Ugdymo mokslas ir praktika. Analitinių straipsnių monografija*. Vilnius: Agora.
31. Jovaiša L. (1999). *Profesinio konsultavimo psichologija*. Vilnius: Agora leidykla.
32. Jovaiša L. (1981). *Asmenybė ir profesija*. Kaunas: Šviesa.

33. Kavaliauskienė V. (2007). *Pažintis su profesija*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
34. Kučinskienė R. (2003). *Ugdymo karjerai metodologija*. Klaipėda: KU leidykla.
35. Kregždė S. (1988). *Profesinio kryptingumo formavimosi psichologiniai pagrindai*. Kaunas: Šviesa.
36. Laumenskaitė E., Petkevičiūtė N. (2004). Asmeninė motyvacija kaip profesinės karjeros pagrindas. *Profesinis rengimas. Tyrimai ir realijos*. Nr.8, p.72–83.
37. Laužackas R. (2005). *Profesinio rengimo terminų aiškinamasis žodynas*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla.
38. Laužackas R. (2005). *Profesinio rengimo metodologija*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla.
39. Laužackas R. (1998). Objektyviojo ir subjektyviojo profesijos aspektų sąveika profesiniame ugdyme. *Profesinis rengimas. Tyrimai ir realijos*. Nr.1, p. 48–57
40. Lemme B.H. (2003). *Suaugusiojo raida*. Kaunas: UAB „Poligrafija ir informatika“.
41. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro ir Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas, 2012m. Liepos 14d. Nr. V-1090/A1-314. [Žiūrėta 2013-01-27]. Prieiga per internetą: <<http://www.smm.lt/uploads/documents/ugdymo-planai/BUP%2020130519.pdf>>.
42. Matulionis A., Mikšys A. (1992). *Jaunimo socialinė – profesinė orientacija*. Vilnius: Filosofijos, sociologijos ir teisės institutas.
43. Makūnas V., Pugevičienė D. (2005). Profesinio apsisprendimo veiksnių tyrimas Kauno kolegijos kraštotvarkos fakultete. *Mokslo taikomieji tyrimai Lietuvos kolegijose*. Nr. 2. p. 35–40.
44. Petkevičiūtė N. (2006). *Karjeros valdymas. Asmeninė/individualioji/perspektyva, mokomoji knyga*. Kaunas: VDU leidykla.
45. Petkevičiūtė N. (2003). Asmeninės karjeros projektavimas ir vystymas globalizacijos kontekste. *Profesinis rengimas. Tyrimai ir realijos*. Nr.7. Kaunas: Spindulys, p.82–97
46. Petrauskaitė R.(1996). *Psichopedagogika profesijos pasirinkimui*. – Vilnius: Žodynas.
47. Platonas (1981). *Valstybė*. Vilnius: Mintis.
48. Powella A., Dainty A., Bagilhole B. (2012). Gender stereotypes among women engineering and technology students in the UK: lessons from career choice narratives. *European Journal of Engineering Education*. Vol. 37, No. 6, p. 541–556.
49. *Profesijos patarėjų mokymo metodinė medžiaga*. 2004. Vilnius.
50. *Profesinės karjeros planavimo gebėjimų ugdymo D metodika*. 2008. Vilnius: Vytauto didžiojo universitetas. [Žiūrėta 2014-01-30]. Prieiga per internetą:

- <http://skc.vdu.lt/downloads/prof_orient/profesines_karjeros_planavimo_gebejimu_ugdymo_d_metodika.pdf>.
51. *Profesinio orientavimo pagrindai* (1983). Mokymo priemonė. Vilnius: M.Šumausko spaustuvė.:
 - a. Kregždė S. Profesinės orientacijos objektas ir uždaviniai. p. 3–11.
 - b. Kontvainas R. (1983). Socialiniai – ekonominiai profesinio orientavimo klausimai. p. 26–38.
 - c. Dundulytė J. (1983). Mediciniai ir psichologiniai profesijos rinkimosi klausimai. p. 39–48.
 52. *Profesinio orientavimo vykdymo tvarkos aprašas. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro ir Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas, 2012m. Liepos 14d. Nr. V-1090/A1-314.* [Žiūrėta 2014-02-02]. Prieiga per internetą: <<http://www.mukis.lt/download/229/scopy12052315030.pdf>>.
 53. *Psichologijos žodynas.* (1993). Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
 54. Pukelis K., Garnienė D. (2003). Moksleivių ugdymas karjerai: padėties analizė ir perspektyvos bendrojo lavinimo mokykloje. *Profesinis rengimas. Tyrimai ir realijos.* Nr.7, Kaunas: VDU. p. 24-35.
 55. Ramasawmy S., Paramananda H. H. S., Mautadin G. (2012). A study of factors influencing Mauritian students in making their career choice and an evaluation of career counselling services in Mauritius. *International Journal of Learning.* Vol. 18 Issue 9, p. 305–322.
 56. Reingardienė J., Zdanevičius A. (2003). Moksleivių vertybinės orientacijos ir pasirengimas karjerai. *Profesinis rengimas. Tyrimai ir realijos.* Nr.7, Kaunas: VDU. p. 98-109.
 57. Rojewski J.W. (2005). Occupational aspirations: constructs, meanings, and application. *Career development and counseling: putting theory and research to work.* Edited by Brown S. D., Lent R. W. Hoboken, N.J.: John Wiley & Sons, p. 131–154.
 58. Rounds J.B., Armstrong P.I. (2005). Assessment of needs and values. *Career development and counseling: putting theory and research to work.* Edited by Brown S. D., Lent R. W. Hoboken, N.J.: John Wiley & Sons, p. 305–329.
 59. Maltz S., Grahn B. (2003). *A fork in the road: a career planning guide for young adults.* United States of America: Impact Publications.
 60. Miller M.J., Brown S.D. (2005). Counseling for career choice: implications for improving interventions and working with diverse populations. *Career development and counseling: putting theory and research to work.* Edited by Brown S. D., Lent R. W. Hoboken, N.J.: John Wiley & Sons, p. 441–465.

61. Norman E. Amundson. (2005). *Essential elements of career counseling: processes and techniques*. Upper Saddle River (N.J.): Pearson.
62. Sakalas S., Šalčius A. (1997). *Karjeros valdymas. Mokomoji knyga*. Kaunas: Technologija.
63. Savickas M.L. (2005). The theory and practice of career construction. *Career development and counseling: putting theory and research to work*. Edited by Brown S. D., Lent R. W. Hoboken, N.J.: John Wiley & Sons, p. 42–70.
64. Sharf R. S. (2006). *Applying career development theory to counseling*. Belmont (Calif.): Thomson Brooks / Cole.
65. Spokane A.R., Cruza-Guet M.C. (2005). Holland's theory of vocational personalities in work environments. *Career development and counseling: putting theory and research to work*. Edited by Brown S. D., Lent R. W. Hoboken, N.J.: John Wiley & Sons, p. 24–41.
66. Stanišauskienė V., Statauskienė L., Likienė S. ir kt. (2012). *Ugdymo karjerai programa. Mokiniam, besimokantiems pagal pradinio, pagrindinio, vidurinio ugdymo ir profesinio mokymo programas*. [Žiūrėta 2014-02-02]. Prieiga per internetą: <www.mukis.lt/download/.../ugdymo%20karjerai%20programa-07-02.pdf>.
67. Stanišauskienė V. (2004). *Rengimosi karjerai proceso socioeducaciniai pagrindai*. Monografija. Kaunas: Technologija.
68. Strods G. (2013). Correlation between career guidance practitioners previous education and student career choice. *Baltic journal of career education and management*. Vol. 1, No.1, p.62–70.
69. Swanson J.L., D'Achiardi C. (2005). Beyond interests, needs/values, and abilities: assessing other important career constructs over the life span. *Career development and counseling: putting theory and research to work*. Edited by Brown S. D., Lent R. W. Hoboken, N.J.: John Wiley & Sons, p. 353–381.
70. Ustinavičiūtė L., Katkonienė A., Žemaitaitytė I. (2011) Veiksniai, susiję su sėkmingu karjeros planavimu ir profesijos pasirinkimu paauglystėje. *Socialinis darbas*. Nr. 10(2), p.169–180. Vilnius. [Žiūrėta 2014-01-30]. Prieiga per internetą: <http://www.euroguidance.lt/uploads/files/straipsniai/02_ustinaviciute_katkoniene_zemaitaityte.pdf>.
71. Vaičiulienė A. (2004). *Paauglio psichologija: vadovėlis aukštųjų mokyklų studentams*. Vilnius: Presvika.
72. Valackienė A. (2003). Profesinę karjerą sąlygojantys veiksniai: subjektyvus vertinimas. *Profesinis rengimas. Tyrimai ir realijos*. Nr.7, p.110–127. Kaunas: Spindulys.

73. Valickas A., Chomentauskas G., Dereškevičiūtė E. ir kt. (2012). *Karjeros valdymo vadovas studentui*. Vilnius: Lodvila.
74. Valickas A., Chomentauskas G., Dereškevičiūtė E. (2012). *Karjeros užrašai*. Vilnius: Lodvila.
75. Valickas A., Rosinaitė V., Antanaitytė N. ir kt. (2008). *Karjeros planavimo vadovas studentui*. Metodinė priemonė. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
76. Поляков В.А. (1995). *Технология карьеры*. Москва: Дело ЛТД.
77. Чередниченко Г.А., Шубкин В.Н. (1985). *Молодежь вступает в жизнь*. Москва: Мысль.
78. *Mano vaikas renkasi karjeros kelią. Mokomoji medžiaga karjeros konsultantams, dirbantiems su tėvais vaikų karjeros planavimo procese bei siekiantiems profesinio tobulėjimo*. (2012). [Žiūrėta 2014-01-28]. Prieiga per internetą: <<http://uks.lmns.lt/supadmin/kiti/kpsedit/dokum/files/Mano%20vaikas%20renkasi%20karjeros%20kelia.pdf>>.
79. *Mokymosi, studijų ir darbo rinkos poreikių kaitos reikšmė profesijos pasirinkimui ir profesinės karjeros planavimui*. (2009). [Žiūrėta 2014-01-29]. Prieiga per internetą: <<http://www.aikos.smm.lt/html/2/108459.html>>.

PRIEDAI

2.18

Anželika Gugalūnė
(Vardas, pavardė)

1979-08-20, Mėricio g. 2-oji, 45, tel. 865248119.5
(gimimo data, gyvenamoji vieta, tel.nr.)

Šiaulių profesinio rengimo centro
Direktoriui

Lėdina Kavutytė

Direktorius pavaduotojas
ugdymui
Rimantas Urmonas

PRAŠYMAS

DĖL leidimo naudoti įstaigos pavadinimą

2014-12-19
Šiauliai

Jūsų įstaigoje 2014 m. gegužės mėn. buvo atliktas ori-
pinis tyrimas – mokslinis anketa apklausa, siekiant išvili-
tiolėtinis profesijos pasirinkimo veiksniai. Tyrimo duomenys
statistiškai apdoroti naudojant registrų darbą.

Prasau leisti, registro darbo pavadinime, naudoti
jūsų įstaigos pavadinimą: "Šiaulių profesinio rengimo
centro Daitinys paslaugų šypicėje konsultacijų mokslini-
vų profesijos rinkimosi veiksniai"

Algis
(Parašas)

Anželika Gugalūnė
(Vardas, pavardė)

Neprieštarauju.

Algis
skiriamas vedėjas
Algis

GERBIAMAS MOKSLEIVI,

Šio tyrimo tikslas – atskleisti Jūsų profesijos pasirinkimo motyvus ir veiksnius. Jūsų nuomonė labai svarbi, todėl pasistenkite atsakyti į visus klausimus.

Anketa yra anoniminė! Vardo ir pavardės nurodyti nereikia.

Apklauso rezultatai bus panaudoti magistro darbe ir pateikiami tik suvestiniais skaičiais.

Šioje anketoje nėra nei teisingų, nei neteisingų atsakymų. Žymėkite tą atsakymą, kuris Jums atrodo priimtinausias.

Tikiuosi Jūsų nuoširdžių atsakymų.

Pasirinktą atsakymą pažymėkite arba, kur reikia įrašykite.

1. Jūsų lytis:

Moteris Vyras

2. Jūsų amžius? (įrašykite).....

3. Ar profesijos pasirinkimą įtakojo Jūsų lytis?

Taip Ne Negaliu atsakyti.

4. Jūsų profesija? (įrašykite).....

5. Iš kur atvykote mokytis į šią mokymosi įstaigą?

Šiauliai

Šiaulių rajonas

Kita (įrašykite)

6. Profesinėje mokykloje pradėjau mokytis:

baigęs pagrindinę bendrojo lavinimo mokyklą

baigęs vidurinę bendrojo lavinimo mokyklą

7. Ar esate patenkintas dėl savo profesijos pasirinkimo?

Taip

Iš dalies

Ne, nes:

neatitinka mano poreikių ir interesų;

neatitinka darbo rinkos reikalavimų;

nematau karjeros perspektyvų;

nesuteikiamos reikiamos žinios;

negaliu atsakyti;

kita (įrašykite).....

8. Kokie iš šių veiksnių Jus paskatino pasirinkti būtent šią profesiją?

	Visiškai sutinku	Sutinku	Nesu tikras	Nesutinku	Visiškai nesutinku
Sveikata (ligos, negalios, sveikatos sutrikimai)					
Fizinės savybės (išorės bruožai, klausos, regos, judėjimo, jėgos duomenys)					
Charakterio bruožai					
Temperamentas (sangvinikas, melancholikas, cholierikas, flegmatikas)					
Gebėjimas mokytis					
Gabumai (žmogaus savybės, lemiančios vienokios ar kitokios jo veiklos sėkmę bei padedančios sėkmingai sužinoti, išmokti bei įgyti įgūdžių)					
Talentas (įgimtas gabumas)					
Polinkiai (kryptingas vienos ar kitos veiklos)					

pasirinkimas, vidinis asmenybės poreikis tam tikrai konkrečiai veiklai					
Interesai (susidomėjimas kuo nors, noras tai pažinti; veikla, kurią žmogus mėgsta atlikti)					
Pomėgiai/ Mėgstamas užsiėmimas (veikla, kurią žmogus mėgsta daryti)					
Noras geriau pažinti mėgstamą dalyką					
Asmeninės vertybės					
Poreikiai (ko nors reikmė, būtinumas, kuris skatina žmogų veikti)					
Nuostatos (nusiteikimas konkrečiai veiklai ar objektų atžvilgiu)					
Geras savęs, savo interesų pažinėjimas					
Žinojimas, kokie sugebėjimai, asmenybės savybės būtinos profesijai					
Susidomėjimas šia profesija					
Saviraiškos poreikis (noras atskleisti, parodyti savo gabumus, sugebėjimus, įgūdžius)					
Noras tapti savarankišku					
Pašaukimas					

9. Jūsų nuomone, kokios yra svarbiausios Jūsų pasirinktos profesijos darbo vertybės?

	Visiškai sutinku	Sutinku	Nesu tikras	Nesutinku	Visiškai nesutinku
Aukštas profesijos prestižas (visuomenės nuomonė apie Jūsų pasirinktą profesiją bei šį darbą dirbančius žmones)					
Aukštas socialinis statusas (padėtis visuomenėje, susijusi su profesija, atliekamu darbu, pareigomis, teisėmis, išsilavinimu, materialine padėtimi)					
Didelis atlyginimas					
Galimybė lengvai įsidarbinti					
Galimybė tobulėti (naujų žinių įsisavinimas, profesionalumo, kvalifikacijos lygio kėlimas)					
Galimybę daryti karjerą					
Galimybė bendrauti su žmonėmis					
Galimybė kurti naudingumą visuomenei (galimybė daryti gera žmonėms, jiems tarnauti)					
Nepriklausomybė (dirbti be didesnės priežiūros ar nurodymų, nepriklausomai priiminėti sprendimus)					
Lyderystė					
Galimybė dirbti komandoje					
Gerai santykiai su bendradarbiais					
Galimybė darbe panaudoti savo turimus sugebėjimus					
Galimybė save realizuoti darbe					
Kūrybinis darbas					
Įdomus darbo turinys, daug įvairių veiklų					
Darbas atitinkantis mano polinkius ir interesus					
Galimybė anksti pradėti profesinę karjerą					
Galimybė pasirinkti darbo valandas, laiką					
Galimybė darbą derinti su laisvalaikiu, šeima					
Atostogų trukmė					
Saugumas darbe					
Maloni, graži darbo aplinka					
Geros darbo sąlygos					
Moralinis pasitenkinimas savo darbu bei jo rezultatais					

Ramios ateities užtikrinimas (Jūsų profesija išliks paklausi, nejausite grėsmės prarasti darbą ar pajamas)					
Socialinės garantijos					

Kita(įrašykite)

10. Kokie iš šių veiksnių Jus paskatino pasirinkti būtent šią profesiją?

	Visiškai sutinku	Sutinku	Nesu tikras	Nesutinku	Visiškai nesutinku
Materialinis suinteresuotumas (būsimas atlyginimas)					
Profesijos prestižas, populiarumas					
Karjeros galimybės					
Geros būsimos darbo sąlygos					
Įsidarbinimo galimybės					
Galimybė įgyti paklausią profesiją					
Tėvų profesija (norėjau sekti „tėvų pėdomis“)					
Šeimos ekonominė padėtis (tėvų pajamos)					
Tėvų nurodymai, paliepimai					
Aplinkinių patarimai (mokytojų, draugų, giminių)					
Norėjau tiesiog mokytis, o pasirinkta profesija man nesvarbi					
Ši mokymo(si) įstaiga netoli mano namų					
Lengva įstoti į šią mokymosi įstaigą					
Aklas sekimas draugais					
Noras pabėgti nuo tėvų globos					
Patrauklus studentiškas gyvenimas					
Noras gyventi mieste					
Lengvai prieinamas mokslas					
Šioje mokymosi įstaigoje lengviau mokytis nei kitose mokyklose					
Atsitiktinumas, atsitiktinės aplinkybės					

11. Jūsų tėvų (globėjų) išsilavinimas?

Motinos (globėjos):	tėvo (globėjo)
☐ pradinis; ☐ nebaigtas vidurinis; ☐ vidurinis; ☐ profesinis; ☐ nebaigtas aukštasis; ☐ aukštasis; ☐ kita	☐ pradinis; ☐ nebaigtas vidurinis; ☐ vidurinis; ☐ profesinis; ☐ nebaigtas aukštasis; ☐ aukštasis; ☐ kita

12. Kokią profesiją turi Jūsų mama (globėja)? (Net jei mama (globėja) šiuo metu yra bedarbė ar pensininkė, ji vis tik turi įgijusi profesiją)

Mama(globėja) (įrašykite) -

Kita-

13. Kokią profesiją turi Jūsų tėtis (globėjas)? (Net jei tėtis (globėjas) šiuo metu yra bedarbis ar pensininkas, jis vis tik turi įgijęs profesiją)

Tėtis (globėjas) (įrašykite) -

Kita-

14. Pagal socialinį–ekonominį statusą, Jūsų šeima priklauso:

Žemiausiam (šeima nuolat patiria nepriteklių, menkas maisto racionas, šeimos nariai nepakankamai gerai apsirengę ir apsiaę, trūksta lėšų būstui išlaikyti)

- Viduriniam (šeima nepatiria nepritekliaus, yra vidutiniškai apsirūpinusi, gali patenkinti pagrindinius šeimos narių poreikius, gali sau leisti pramogauti, gražiau apsirengti, įsigyti naujų daiktų)
- Aukščiausiam (šeima yra visiškai materialiai apsirūpinusi, nepatiria jokių finansinių sunkumų, gali daug ką sau leisti)

15. Kas, iš žemiau išvardintų asmenų, turėjo didžiausios įtakos Jūsų profesijos pasirinkimui?

- Tėvai
- Broliai–seserys
- Draugai, draugės
- Giminaičiai/artimieji
- Mokytojai
- Klasės auklėtojas
- Ugdymo karjerai konsultantas
- Psichologas
- Sprendžiu pats/pati
- Kita (įrašykite).....

16. Ar iš žemiau išvardintų asmenų, kuris nors turi įgijęs ar dirba pagal jūsų profesiją (galima rinktis kelis variantus):

- Mama
- Tėtis
- Brolis
- Sesuo
- Senelis
- Močiutė
- Draugas (-ė)
- Giminaitis (-ė)
- Kaimynas (-ė)
- Kita, įrašykite.....

17. Ar profesiją rinkotės kruopščiai, ilgai galvodami?

- Taip
- Ne

18. Ar, prieš pasirinkdamas profesiją, analizavote jos ypatumus?

- Taip
 - stebėjau tų profesijos atstovų darbą;
 - skaičiau specialią literatūrą;
 - kalbėjausi su tos profesijos atstovais;
 - pats (-i) dirbau toje srityje;
 - kalbėjaus su draugais, besimokančiais tos profesijos;
 - ieškojau informacijos internete;
 - kita (įrašykite).....
- Ne

19. Ar, prieš pasirinkdamas profesiją, bandėte kada nors praktiškai ją pamėginti (dirbti)?

- Taip
- Ne

Jei atsakėte taip, trumpai parašykite kur ir kaip.....

20. Ar esate atlikę profesijos tinkamumo testus?

- Taip
- Ne (praleiskite 20 klausimą)

21. Ar testai padėjo Jūsų profesiniam apsisprendimui?

- Taip
- Iš dalies
- Ne

22. Ar mokymo įstaigoje, iš kurios atėjote mokytis į šią mokymosi įstaigą, buvo ugdymo karjerai konsultantas?

- Taip
- Ne

Jei atsakėte *Ne* praleiskite 23– 24 klausimus

23. Ar ugdymo karjerai užsiėmimai padėjo Jums pažinti, daugiau sužinoti apie:

	TAIP	IŠ DALIES	NE
Charakterio savybes			
Polinkius			
Pomėgius			
Interesus			
Vertybes			
Gebėjimus			
Poreikius			
Talentus			
Nuostatas			
Profesijų įvairovę			
Įsidarbinimo galimybes			
Mokymosi įstaigas			
Karjeros planavimą			

24. Ar ugdymo karjerai konsultantas organizuodavo:

	TAIP	NE
Profesinį veiklinimą įvairiose įstaigose		
Pažintinius vizitus, ekskursijas mokymosi įstaigose		
Susitikimus su švietimo įstaigų atstovais		
Pažintinius vizitus ar ekskursijas įmonėse		
Susitikimus su darbdaviais		
Pažintinius vizitus į Jaunimo darbo biržą, Darbo biržą		

25. Kokie Jūsų planai baigus profesinę mokyklą:

- Ieškotis darbo:
 - pagal įgytą specialybę,
 - ne pagal specialybę,
 - steigti individualią veiklą.
- Jau turiu susiradęs (-usi) darbo vietą
- Mokytis toliau:
 - kolegijoje,
 - universitete,
 - profesinėje mokykloje, kad įgyti kitą specialybę,
- Išvykti dirbti į užsienį:
 - pagal specialybę,
 - bet kokį darbą,
 - kita.....
- Kurti šeimą
- Dar nesu apsibrendęs (-usi)
- Kita (įrašykite).....

26. Jeigu rinktumėtės profesiją iš naujo, ką rinktumėtės?

- Pasirinkčiau tą pačią profesiją;
- Pasirinkčiau kitą profesiją;
- Kita (įrašykite).....

Ačiū už pagalbą!